

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГОСПІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

I

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає

Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political,
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

ISSN: 0042-9422

No. 1 (454), January, 1986, Vol. XXXIX

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів

Заступник Відповідального Редактора — М. В. Поврозник

Члени Редакційної Колегії:

проф. д-р Г. Васюкович, проф. д-р С. Галамай, Ю. Заблоцький,
проф. д-р М. Кушнір, інж. В. Олеськів, ред. Л. Полтава,
проф. Б. Романенчук, д-р Б. Стебельський, проф. П. Цимбалістий
Літературно-мовний консультант — Святослав Караванський

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Tel.: 607 6266/7

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1986 РІК

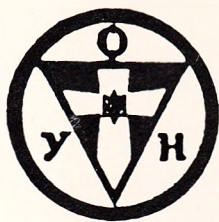
К р а ї н а	Річна передплата	Піврічна передплата	Чвертьрічна передплата	Окреме число
Австралія	55 дол.	30 дол.	17 дол.	5 дол.
Австрія	700 шіл.	400 шіл.	250 шіл.	65 шіл.
Аргентина (амер. дол.)	40 дол.	20 дол.	10 дол.	4 дол.
Бельгія	2000 б.фр.	1100 б.фр.	600 б.фр.	200 б.фр.
В. Британія	25 ф.	13 ф.	7 ф.	2,50 ф.
Канада	55 дол.	30 дол.	17 дол.	5 дол.
США	50 дол.	27 дол.	15 дол.	5 дол.
Німеччина	110 н.м.	60 н.м.	35 н.м.	12 н.м.
Франція	250 фр.	130 фр.	70 фр.	25 фр.
Швеція	250 кор.	130 кор.	70 кор.	25 кор.

В усіх інших країнах — рівновартість американських доларів.

Передплату просимо вносити наперед, безпосередньо на адресу Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше — на адресу нашого Заступника у Вашій країні, яку знайдете на сторінці 3-ій обкладинки.

Чеки виставляти на: Ukrainian Publishers Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 1 (454)

СІЧЕНЬ, 1986

Річник XXXIX

Зміст I-ої книжки

У Свято Української Державности

С. Черкасенко (вірш): ВОЛЯ 3

О. Олесь (вірш): О, БОЖЕ! ЩАСТЯ В НАС БУЛО 4

В Роковини Крутянського Чину

Дмитро Корбутяк (вірш): КРУТИ 5

Питання національного визволення

— ЗА СВИТОВИЙ БІЙ ПРОТИ БОЛЬШЕВИЗМУ (Звернення ЦК АБН) 7

Борис Озерський: ТЕРИТОРІЯ ЧИ ЧУЖА ВЛАДА 10

Ярослав Гайвас: ДОБА ВЕЛИКОГО ПЕРЕЛОМУ (Продовження, 4) 13

З Синоду Владик Помісної УКЦеркви

— ПРОМОВА БЛАЖ ПАТРІЯРХА МИРОСЛАВА ІВАНА ЛЮБАЧИВСЬКОГО ПЕРЕД
СВЯТИШИМ ОТЦЕМ ПАПОЮ ІВАНОМ ПАВЛОМ II 30

— ПРОМОВА ПАПИ ІВАНА ПАВЛА II ДО ВЛАДИК ПОМІСНОЇ УКЦ 33

— ПРОПОВІДЬ БЛАЖ ПАТРІЯРХА МИРОСЛАВА ІВАНА ВИГОЛОШЕНА В СОБОРІ СВЯТОЇ
СОФІЇ 13-го ЖОВТНЯ, 1985 РОКУ 37

— ПОСВЯТА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ПРЕЧИСТІЙ ДІВІ МАРІ 42

— СЛОВО АРХИМАНДРИТА О. ІВАНА ХОМИ НА СИНОДАЛЬНІЙ ТРАПЕЗІ 44

Діяння УАПЦ І УПЦ

— ВІДБУВСЯ ДРУГИЙ ЄПАРХІАЛЬНИЙ СОБОР ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ
ЄПАРХІЇ УАПЦЕРКВИ 46

— СОРОКЛІТТЯ УАПЦ В НІМЕЧЧИНІ 46

— XVII-ий СОБОР УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В КАНАДІ 52

В 1000-ліття Хрищення України

Богдан Ф. Корчмарик: ДО ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН
В ЧАСАХ КИЇВСЬКОЇ РУСИ 54

о. Володимир Ковалик, ЧСВВ: ТИСЯЧОЛІТНІЙ УКРАЇНСЬКИЙ ОБРЯД 59

о. І. Ортинський: МИ НА ПОРОЗІ ДО ДРУГОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ ВІРИ В ХРИСТА 67

З дому неволі

Гр. Панчуж: ПОВТОРНЕ УВ'ЯЗНЕННЯ П. РУБАНА І П. СІЧКА 70

— ДВА ЛИСТИ ЙОСИПА ТЕРЕЛІ ДО ДРУЖИНИ І ДІТЕЙ 74

Поези

Йосип Тереля (вірш): МОЇ РИТМИ — 80, ВЛАСНА ХАТА — 80

Ярослав Курдидик: БАЛЯДА ПРО РІДНУ НІЧ 82

В. С. Боковський: ДИВНА НОВИНА 87

Новелі і спогади

С. Карпатський: УКРАЇНСЬКЕ РІЗДВО НА НЕБІ 92

о. Іван Музичка: З РІМІНІ ДО РИМУ (Продовження, 2) 97

Олександра Гоголь: СПОГАДИ ПРО МОЄ ПЕРЕБУВАННЯ В ТАБОРІ «ОСТАРБАЙТЕРІВ»
(Закінчення, 2) 109

Олександр Фельдман: ТАЄМНИЧА ГЕОГРАФІЯ 119

Огляди, рецензії

Святослав Караванський: СЛОВО РІДНЕ, МОВО РІДНА 125

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА»
ЛОНДОН

З Різдвом Христовим і Новим Роком щиро вітаємо всіх наших Вельмишановних Співробітників, Представників, Кольпorterів, Передплатників і Читачів нашого журналу й бажаємо їм усім радісних Свят і щасливого Нового Року.

Рівночасно шлемо сердечний привіт нескореному Українському Народові, зокрема його невгнутим Синам і Дочкам, Борцям за волю і права української нації, Політв'язням у тюрмах, концтаборах і засланнях та всім, хто на рідній і чужій землі вірно служить своїй поневоленій Батьківщині й бореться за її державну незалежність і суверенність.

Щиро вітаємо Блаженнішого Патріярха Мирослава Івана, Главу Помісної УКЦеркви, Блаженнішого Митрополита Мстислава, Главу УАПЦ, Митрополитів УПЦерков у США і Канаді, Ієрархів, Духовенство і Монашество Українських Церков і Віровизнань в Україні і в Діаспорі, які вірно служать Богові й Українському Народові.

Сердечно вітаємо Голову Проводу ОУН, Провід ОУН і увесь Актив, Голову й Президію СУВФ, Голову й Центральний Комітет АБН, Проводи українських і чужинецьких політичних, наукових, культурних і громадських Установ, які несуть на собі тягар і відповідальність за ідейно-політичний зміст і напрямок боротьби за визволення усіх поневолених Московою народів.

Хай Новонароджений Ісус Христос благословить Вашу працю і жертви в боротьбі й обдарує Ваші зусилля перемогою Його Святої Правди!

Христос Родився! — Славім Його!

*Редакція, Адміністрація і Друкарня
«Визвольного Шляху» й УВС*

С. ЧЕРКАСЕНКО

В О Л Я

Віками ми до неї йшли
І з покоління в покоління
Всі наші муки і терпіння
Без ремств в офіру їй несли.

Ні недосяжність, ані час,
Ані нелюдські тортури,
Ні тюрм страшні льохи і мури
Ніколи не лякали нас.

Червоним квітом наша кров
Укрила шлях тяжкий до неї;
Найкращий скарб душі своєї
Їй віддали — життя й любов.

Вогнем негаснущим вгорі
Вона із пільми нам зоріла:
Росла що-хвили наша сила,
Тремтіли злякані царі.

І сталося... Останній бій
У небуття звалив тирана:
З грудей надірваних «осанна»
По всій землі лунає їй...

Та... дивна річ... Коли затих
Цей перший крик утіх вітання,
То з серця зринуло... вагання,
І потемнів ясний наш сміх...

Віками ми до неї йшли,
Офірували щастям, раєм...
Коли ж мети вже досягли —
Що з волею робить... не знаєм...

Тому й ясні, як сонце, дні
Знов обернулись в дні недолі:
Чужі ми їй, ясній цій волі, —
Ми вмієм... гинути в борні.

І може наші лиш сини,
Що із дитинства в ній ростимуть,
Свобідний прапор свій піднімуть
На згарищах минувшини.

О. ОЛЕСЬ

О, БОЖЕ! ЩАСТЯ В НАС БУЛО!

І досі ще цвітуть в уяві прапори,
Тече юрба по вулицях шумливих...
О, сонце звільнене, гори,
Красуйся в усміхах щасливих!

І досі ще стоять в очах полки,
На зброї іскри хтось зриває...
Стоять полки... «Здорові, козаки!»
«Здорові батьку!» грім лунає.

Що сталося там? Забили джерело?!
Чому потоком ллється «слава»?...
О, Боже! щастя в нас було!
О, Боже в нас була Держава!

Невже ми втратили Її!
Невже у нас не стало сили
Хоч крихту рідної землі
В руках лишити до могили?

...Спокутуймо ганьбу свою,
Зєднаймося всі в єдину лаву,
Знайдім в димах, в вогні, в бою
Свою загублену Державу!

В роковини Крутянського Чину

Дмитро КОРБУТЯК

К Р У Т И

В вогні стояла Україна,
Народ скидав ярмо віків,
Упали тюрми і в руїнах
Запався світ царів-катів.

«Заговорив Дніпро і гори» —
Сповнивсь пророка заповіт,
Звалилися рабства підпори,
Світав новий і вольний світ.

А на руїнах тюрм і гнету
Творив нове життя народ:
Зірвавсь до волі дужим летом,
До щастя зоряних висот.

Могутнім стоголосим хором
Понісся дзвінко вольний спів,
А жовто-синії прапори
До чину звали всіх синів.

І йшла луною по Вкраїні
Воскресна пісня вольних днів,
Єднала всіх ота хвилина
Одної матері синів.

І простував похилу спину
Врадований трудовий люд
Та йшов вітати Україну
Найкраще чудо з усіх чуд.

.

Та в ясні хвилі воскресення
Закрив нам сонце чорний вал,
Це на Вкраїну йшла скажена
Хижацькая, нова Москва.

Пішла тривога по Вкраїні,
Поникла радість, впав підйом:
Хто в цій важкій, грізній хвилині
Республіці буде щитом?

— Їх було триста все готових
Зложить життя на вівтарі;
За справу дати жертву крові
Готові все Каменярі.

Бо в душах їх палких, юнацьких
Цвіла тоді буйна весна,
Їх порив, думка, їх щастя —
Була одна Батьківщина.

І вірні тій святій ідеї —
Поступу, волі і добра
Пішли віддати все для неї,
Пішли за неї умирать...

То був пам'ятний місяць січень,
То вісімнадцятий був рік,
Що в серці нашім буде вічно
Вогнем горіти вік-по вік.

Це були Крути — місце чину,
Що його зродила любов
До всього люду, до України
І осватила юна кров.

А кров та, що сплила у землю,
Скрижалі мук, вінець терпінь —
Це не пішло, о ні! — даремно,
Це світло цілих поколінь...

Це те чуття, натхніння, сила,
Це порив серця, душ наказ,
Це рани ті, що не згоїлись,
Що нас троюдять раз у раз.

І ми клянемось нині Крутам,
Клянемось тіням лицарів
Що нам ніколи не забути
Їх поривів, змагань і снів.

За рідний нарід, рідну землю,
Що в ній спочили лицарі,
Ми станем твердо проти Кремлю,
Ми юнаки — Каменярі...

ЗА СВІТОВИЙ БІЙ ПРОТИ БОЛЬШЕВИЗМУ

Звернення у справі збірки на Фонд АБН

Багато збірок проводиться серед еміграційних спільнот на чужині, але у всьому мусить бути збережена ієрархічність вартостей, а через те і завдань. Наше центральне завдання на чужині: це зовнішньо-політична діяльність — здобування приятелів для визвольної боротьби поневолених народів, у тому української нації та відновлення Української Самостійної Соборної Держави через розвал російської імперії усіх форм і режимів на національні незалежні держави в етнографічних кордонах усіх поневолених націй у спільній боротьбі. Центральне завдання — це всестороння підтримка боротьби поневолених націй, у тому української нації на українській землі й у цілій імперії. Навколо цих двох основних завдань повинні обертатися усі наші обов'язки еміграційних спільнот, як засоби до мети.

Наш ворог — москалі, диспонують величезними засобами у безперервному поборюванні нас. Розгортана ними психологічна війна проти ОУН, АБН і національно-визвольних організацій інших народів вказує на небезпеку, яку творять для імперії революційно-визвольні формації. Слабих чи мертвих не б'ють. Особлива лють огортає большевиків у зв'язку з цим, що наша визвольна концепція здобуває чимраз більше приятелів у вільному світі. Наша альтернатива до атомової війни стає вже власністю передових стратегів вільного світу.

Стратегічна оборонна ініціатива президента Р. Рєгана (SID), тобто система зброєння, яка має винищувати агресивну ракетну зброю Москви у позаземних просторах, не допускаючи їх на землю, тобто охороняючи людство від знищення — настрашила Москву. Бо ні нащо тоді здалася вся напасницька термоядерна зброя москалів, коли вона буде знищена у надземних просторах, унеможливаючи їй досягти людини. Це унікальна зброя, бо не вбиває нікого! В обличчі цього повстансько-революційна стратегія, як офензивна зброя на території окупанта, підтримана Заходом, уможливить розвалити з середини імперію й систему. Це вможливить не лише визволення поневолених націй, але врятує світ від большевицького потоку. Отже концепція АБН — розв'язка для світу. Це є наша від десятиріч проповідувана політична концепція. Ми провели її з успіхом на Конгресі Американських Приятелів АБН в Нью-Йорку, отримавши привітання през. Р. Ре-

гана, віцепрезидента Буша, мейора Нью-Йорку походженням із Західної України, приятеля українців резолюцію Сенату стейту Нью-Йорку у підтримку концепції АБН.

Нашу політично-мілітарну концепцію схвалила в Далласі теж Світова Антикомуністична Конференція (ВАКЛ) під керівництвом її президента ген. Дж. Сінглярба. У ній брали участь наші делегати під проводом ексекутивного голови ЦК АБН мгр Слави Стецько.

Чергова міжнародня конференція, організована АБН і Європейською Радою Свободи під головуванням британського посла Дж. Вілкінсона, відбулася у Лондоні, Велика Британія. Вона заактуалізувала поновно нашу визвольну концепцію і закликала вільний світ до акції проти Росії, стала в обороні переслідуваних поневолених большевизмом націй, зокрема політичних і релігійних в'язнів на чолі з осліпленим КГБ Юрієм Шухевичем і Йосифом Терелею, засудила морди на борцях за волю Василя Стуса, Валерія Марченка, Юрія Литвина, Олексія Нікітина і воїнів ОУН-УПА. В обличчі повороту сталінського терору у перфектній андроповській формі розміру орвелівських передбачувань, треба розгортати акцію у вільному світі в обороні борців за волю й незалежність націй, уярмлених у СССР і сателітних країнах.

Треба оприлюднювати книги чужими мовами проти знеславлювання двофронтової війни України, її Державности, проголошеної 30-го червня 1941 р. й інших поневолених націй. Чергового місяця появиться документальна праця про цей період історії з оригінальними документами двофронтової війни, яка завдасть удар усім наклепникам на цю гроїчну епоху історії. Її знеславлювали не лише вороги, але і свої зрадники, запродавці Москви, советофіли, комуністи, вислужники ворога. Дальші видання чужими мовами, як продовження, уже готові і підготовляються до друку. Є готова до оприлюднення книга англійською мовою про нашу визвольну концепцію відомого її сподвижника. Є у підготові чужими мовами монументальна книга про Тисячоліття Християнської України, як теж інша основна праця авторитетного автора. Послідовне продовжування видання наших періодичних англійських видань, зокрема «АБН-Корреспонденс» і «Юкрениєн Ревю», як теж видання англійською мовою «Хроніки Української Католицької Церкви» й «Українського Католицького Вісника» — усе це є нашим обов'язком зробити!

Численні поїздки до столиць різних держав світу для усвідомлювання важливості реалізації нашої політичної концепції визволення, численні еляборати у тому пляні — меморандуми, критичні аналізи фальшивих засад психологічної війни Заходу — вимагають власних фінансів. Отже, наші власні фінанси це наша непохитна сила! Ми нікому не служимо, ніхто не може шантажувати нас чи наказувати приймати знеславлювання нашої святої

ідеї державности, як це діється з тими, які отримують чужі гроші за умов виконувати чужу роботу та приймати чужу, чорожу визволенню концепцію спільного фронту з єдинонеділимцями. Власні фінанси — основа самостійної, незалежної визвольної політики.

Перед нами тепер особливі завдання: у різних частинах світу творяться все нові джерела збройного спротиву, збройної визвольної боротьби проти російської комуністичної агресії за завоювання світу. Нам усюди треба активно бути, де йде бій за волю і самостійність націй і людини проти світово-загарбницьких цілей Москви. Де можливо — включатися під нашим прапором навіть невеликим гуртом збройно, а де неможливо — політично-психологічною війною, як це ми практикуємо в Афганістані. На жаль, даровану ООН радіостанцію муджагедінам, після однорічної служби, московські вертоліети знищили. Боротьба вимагає жертв і втрат. Тепер нам треба теж знайти форму, доцільну форму включитися в інші вузлові пункти антиросійської збройної боротьби. Пам'ятаймо, що за волю народів у минулому часто воювали вигнанці і тим створювали для своєї нації зрозуміння і вдячність світу. А тим більше тепер, коли йде боротьба проти спільного ворога — світово-загарбницького російського історичного імперіялізму... Щоби ще й цей фронт обслужити, треба АБН фінансів, власних фінансів. Нам ніхто не дасть їх! Не сподіймося фінансової допомоги від нікого у вільному світі. Не дасть її і адміністрація през. Р. Регана. А від розвідок фінансів ми не потребуємо! Як вони виглядають, бачимо з останніх шпигунських випадків й то не перший раз! Це є скандал, як КГБ опановує розвідувальні центри вільних націй. Ми сильні самі собою.

Еміграції уярмлених народів, зокрема українська найбільше відома спільних цілей поневолених націй, допоможе нашій визвольній боротьбі!

Якщо Захід не хоче втопитися у большевицькому варварстві і стати погноєм большевицької антикультури — мусить допомогти нам — АБН — добровільно, з власного інтересу. Ми не просимо у нього нічого. Ми апелюємо до нього, щоб сам себе рятував від загибелі!

Фонд АБН — це фонд універсальної свободи!

*Центральний Комітет
Антибольшевицького Б'юро Народів*

Борис ОЗЕРСЬКИЙ

ТЕРИТОРІЯ, ЧИ ЧУЖА ВЛАДА

Дискусія над компонентами інституції Патріярхату Східніх Церков в рамках Вселенської Католицької Церкви продовжується. Східне канонічне право ще остаточно не оформлене. Окрім вирішальних політичних причин видвигається формально-канонічно-правний аспект: територія. Хоча Ватиканський Собор II вирішив, що в рахубу входить територія або обряд, дехто ще повертається до формули територія і обряд. Але, — на нашу думку, — суть в чому іншому. Що розуміти під територією? Що розуміти під поняттям права поневоленого народу з погляду міжнародного аспекту?

Досі міжнародне право стосовно поневоленого народу в остаточному ефекті було правом насильства. Приклад: коли держава-загарбник напала на іншу націю навіть вільну, — то так довго, доки нападена нація мала силу і можливість боронитися збройно і виконувала владу на своїй території, хоча б на частині, інші держави її визнавали як підмет міжнародного права. Після її окупації, перемоги над нею наїзника — ще деякий час ті чи ті держави не визнавали окупації легальною, а визнавали еventуально екзильний уряд нападеної нації. З часом, однак, з різних — у кожному разі ані моральних, ані легальних причин — визнавали суверенітет напасника на чужій землі і почали уважати переможену фізично, зброєю, насильством націю інтегральною частиною держави-напасника. Прикладів — безліч. Отже міжнародно-правне визнання було мотивоване нічим іншим, як тільки насильством створений безправний стан. Коли ж уярмлена нація піднялася збройно до волі — її борців вважають ребелянтами, хоча вони відвойовують назад своє право на волю і незалежність, яку раніше визнавали ті самі держави. Тепер дещо міняється міжнародне право принаймні теоретично. Нові елементи внесли резолюції ООН про деколонізацію усіх імперій світу (1960), про міжнародно-правну виправданість навіть збройної допомоги народам, які борються проти колоніального ярма (резолюція з приводу Намібії), Женевська Конвенція про однакове трактування полонених повстанських армій з регулярними і т. п. Отже, певні нові етичні, моральні елементи починають входити у міжнародне право.

Нам здається, що східне канонічне право Римської Церкви ще не вклучилося у світову течію — від імперії до національної держави... Воно ще є подекуди реакційним. Це вічне повторювання речникам Патріярхату УКЦ: найперше проженіть москалів з України, а тоді буде усунена легальна перепона для Патріярхату, мовляв, тоді буде «територія». Але це є величезне непорозуміння,

брак логіки юридичного думання. Вирішальним для Патріярхату є існування Церкви, себто вірних-мирян, священнослужителів, єпископів. Усі ці три елементи має наша УКЦ в Україні (має суцільну територію) і на чужині. Глава УКЦ знаходиться на чужині, але він є визнаний Апостольським Престолом Головою в Україні, але титулу Патріярха не може мати, бо територія є... окупована чужою владою-напасником і до того ще безбожницьким — москалями... Вірменський Патріярх є теж на чужині, але визнаний патріярхом...

Але слідуємо далі у логічному розумуванні. Що означає — «не має території»? Це є абсурд. Треба казати ясно: немає політичної влади української нації на українській землі, тому Ватикан досі не хоче визнати існуючого Патріярхату. Отже, для Ватикану є вирішальна *чужа влада*, а ніяка територія. Тому треба скінчити з ілюзорними аргументами... Вони баламутять вірних. Якщо Ватикан вважає чужу окупаційну (і до того безбожницьку) владу правною перешкодою для визнання Патріярхату, то це означає, що Ватикан афірмує насильство як складовий елемент канонічного права. Бо йдеться тут не про територію, але в даному випадку територію утотожнюється з *владою*, бо Церква з усіма трьома своїми компонентами існує в Україні. Чи отже східне канонічне право — право Христової Церкви — має включати елемент чужої влади як вирішальний? Церква сьогодні, зокрема в термоядерній добі, це *єдина* інституція, яка сміло може виступати в обороні уявлених народів, бо вона є найбільшою моральною силою і їй ніхто серйозно не закине: скільки Ватикан має дівізій (атомових бомб)? Ватикан не може нікого спровокувати до війни, ані її спричинити, ані ніхто не може Церкві закинути загарбницьких імперіялістичних цілей. Але Церкві, А не Піменівській лже-Церкві!

Чи для сотень тисяч або мільйонів депортованих на Сибір поза українську територію Головою Церкви є той, що має юрисдикцію на суцільній «території» України, чи може вони є виключені з нашої Церкви?! Митрополит Йосиф був теж із Сибіру Головою нашої Церкви в Україні і по всій імперії. При чому тут територія? Коли автор цих рядків був роками в німецькому концтаборі у Німеччині, чи він тоді через «територію» мав би бути поза Рідною Церквою?! Тут «територія» ні при чому, тобто чужа влада! Церква не може враховувати як вирішальний чинник чужої, накиненої, окупантської (і безбожницької) влади як якийсь «компонент» для інституції Патріярхату, тому ніяк не можна розуміти такого міркування, як, мовляв проженить москалів, а буде Патріярхат. Синод УКЦ — це Синод *усієї* Церкви (Матірної і Дочерних на чужині), а його голова є Головою *усієї* Церкви. Якщо не є вирішальним обряд, а світська влада, то в'язні-засланці на Сибірі були б поза нашою Церквою. Це є все одне, чи Патріярх є тимчасово у вільному світі на чужині, а чи був би на Сибірі. Адже Сибір не є українська територія, так, як не є Канада чи Німеччина.

Ми маємо ще правдані привілеї і права в УПКЦ: Берестейська Унія й інші унії, як сам Папа в останній промові до Владик Сино-

ду УКЦ сказав, що УКЦ об'єдналася на основі *передумов*, які Апостольська Столиця зобов'язалася респектувати. Папа відмітив, що Синод наших Владик у Бересті мав *затвердити* унійні домовлення. Отже, наша Церква була *партнером* Апостольської Столиці. У договорі з нею були уточнені передумови, привілеї і права, за респектування яких боровся Патріярх Йосиф І. Це не нові наші привілеї і права, але старі передумови договором у Берестю затверджені і другою стороною, як партнером нашої Церкви — Апостольською Столицею гарантовані. Берестейська Унія — це був договір між двома партнерами.

Патріярх Йосиф привернув привілеї і права, пригадав передумови, про які згадував Папа Іван Павло II у своїй промові до Владик УКПЦ. Прийняття Блаженнішим титулу Патріярха з волі нашої Церкви було формальністю, яка стверджувала привернення нашою Церквою привілеїв і прав Берестейської Унії та пригадала прерогативи Верховного Архієпископа схвалені Ватиканським Собором II. Є одна нерозривна інтегральна УПКЦ — Матірня з Дорчерними з одним її Главою, зі Синодом, з Крилосом.

Декрет Ватиканського Собору II про Східні Церкви яскраво говорить, що права Верховного Архієпископа є *рівні*, а не подібні, як висловився Папа нещодавно, з правами Патріярхів. Отже, Верховні Архієпископи — це Патріярхи, а Верховний Архієпископат — це Патріярхат. Вселенський Собор ще в свою чергу визнавав Патріярхат УПКЦ конституційно, бо визнавав прерогативи за Верховним Архієпископом тотожні з прерогативами Патріярха. Тому є абсурд сьогодні говорити, що Патріярхату немає, а треба, щоб його Папа або Собор створили. Що ж означало створення Верховного Архієпископства ухвалою Папи і поновно Собором?!

Ми не думаємо, що в Церкві можуть бути у безконечність продовжувані, москалями диктовані, беззаконня стосовно законів самої Церкви, схвалених Берестейським Договором між двома партнерами — Українською Церквою і Римською Церквою, створенням Папою інституції Верховного Архієпископства, визначенням Собором його прав рівних патріяршим (не подібних) і законним прийняттям, з волі Української Помісної Катакомбної Церкви мучеників, Ісповідником віри — Верховним Архієпископом Йосифом титулу Патріярха. Зрештою, наша східня УПКЦ найбільше льояльна з усіх Східніх Церков, які творили свої Патріярхати де факто, не маючи цих передумов, які має УПКЦ. І экс-пост Апостольська столиця їх визнавала! Невже Москва така всемогутня?!

Ми дуже не бажали б, щоб Берестейську Унію порівнювали історики з Переяславським договором, що його Москва потоптала з усіма відомими наслідками...

Ярослав ГАЙВАС

ДОБА ВЕЛИКОГО ПЕРЕЛОМУ

(Продовження, 4)

В офіційному документі УПА під наголовком «В п'яті роковини боротьби Української Повстанської Армії», поміщеному в III томі «Літопису УПА», у загальних зарисах говориться так про початок УПА і так відзначається її загальний характер:

«П'ять років тому, 14-го жовтня 1942 р. в лісах Полісся окремі повстанчі відділи оформилися в єдину Українську Повстанську Армію, щоб успішніше продовжувати боротьбу за побудову Української Самостійної Соборної Держави, щоб успішніше обороняти народ від терору і грабунків гітлерівських окупантів і банд сталінської партизанки. УПА виходить поза межі Полісся і швидко поширюється на інших землях України. За короткий час УПА виростає в поважну силу, яка цілком звільнила від гітлерівців Полісся, Волинь і закріпилася в Карпатах. А коли на зміну гітлерівським загарбникам на Україну прийшли знову російсько-більшовицькі імперіялісти, УПА сміливо поставила чоло і цим окупантам. З неослабленою завзятістю вона далі, в нових умовах, бореться за свої великі цілі повного національного і соціального визволення України. Славний шлях пройшла УПА від 14-го жовтня 1942 р. Проводячи сьогодні своє перше Свято, УПА підходить до нього з величезними досягненнями й успіхами. П'ять років її боротьби записані золотими буквами в нашій історії. Саме ці п'ять років героїчної боротьби УПА посунули значно вперед справу побудови Української Самостійної Соборної Держави та приблизили день нашої остаточної перемоги. Боротьба УПА змобілізувала довкола її великих ідей найширші народні маси. В лавах УПА загартувалися кадри безстрашних борців за визволення України. П'ять років її боротьби — це неперевершений вклад у скарбницю наших збройних традицій. УПА може сміло сьогодні сказати про себе, що свої обов'язки на протязі цих п'ятьох років вона виконала цілковито, виконала їх з честю, гідною свого великого народу».

(«Літопис», т. III, стор. 118-119)

В іншому документі, не менш офіційному і не менш міродайному, в «Матеріялах III Надзвичайного Великого Збору Організації Українських Націоналістів» (С. Бандери) так сказано про цю справу:

«Провід ОУН на III-й Конференції в лютому 1943 р. зважив стан внутрішніх сил та сил ворога, розглянув зовнішні політичні обставини і ствердив, що настали сприятливі обставини для військової дії. Після цього на терені Полісся і Волині виступили перші збройні відділи Української Повстанчої Армії (УПА). З того часу оборону українського населення Полісся і Волині взяла на себе українська військова сила. УПА, крім завдань самооборони, прийняла зразу також завдання кадрової організації майбутньої Української Народньої Армії.

Вістка про УПА, тобто про збройну боротьбу і боротьбу на терені Полісся і Волині, різко піднесли в інших областях України бойовий дух і захоплення. Припинились балачки про можливість чи неможливість створити власну силу, про можливість чи безперспективність збудувати Самостійну Українську Державу. Відкинувши сумніви, хитання і дискусії, маса прагне одного — активно боротися, наступати. Український велет двигнув плечима, повіяло духом революції.

Рух УПА поширився скоро з Берестейської, Пинської, Волинської і Рівенської областей на Кам'янець-Подільську, Вінницьку, Житомирську і Київську області. В перших числах липня 1943 р. виступили збройні відділи української народньої самооборони в Галичині (УНС). УНС зродилася з потреб оборони народу перед окупантським терором, але скоро почала формуватись в кадрові армійські частини. Таким чином вже в липні 1943 року 12 областей України стали на шлях збройної боротьби проти окупантів за Самостійну Соборну Українську Державу. Факт цей вніс колосальні зміни в політичну боротьбу українського народу. Вона вступила в нову, вищу фазу».

(«ОУН в документах», 1929-1955, вид. ЗЧ ОУН)

На перший погляд могло б здаватися, що між обидвома документами є поважна розбіжність, чи навіть суперечність. Але це не так. Як побачимо з дальших документів, цитованих нижче, генеза тієї течії УПА, що стала хребетним стовпом об'єднаної УПА, сягає осені 1942 р. Початки УПА позначені у великій мірі стихійним виниканням більших чи менших збройних відділів, але вже на самому початку не бракувало також організування таких відділів з доручення підпільних політично-революційних чинників. Однак, це ще не були кермовані одним центральним штабом одиниці і вони, коли йдеться власне про партизанські відділи, організовані з доручення і людьми ОУНб, на початку не носили назви УПА. З політичних та конспіративних міркувань ОУНб, як теж ОУНм, не подавали офіційних інформацій про існування таких відділів та їхні операції. В основі політичних міркувань було бажання не заохочувати ще дуже сильну на той час німецьку збройну машину до великих акцій проти української партизанки, і взагалі проти українського населення. А крім цього, політичне

керівництво і командування партизанських відділів мали в плані насамперед збройні формування вишколити, забезпечити їх відповідною зброєю та амуніцією, загартувати в умовах полевої служби, а щойно тоді йти на зудар з ворожими військовими частинами.

В квітні 1942 р. відбулася II Конференція ОУН СД (додаток «Самостійників Державників» був прийнятий на початку 1942 р., але відбутий в серпні 1943 року Надзвичайний Великий Збір тієї Організації цього додатку не прийняв і привернув ОУН її попередню назву), на якій дискутовано справу збройного спротиву німецькому насильству і вирішено розпочати активні заходи в цьому напрямі та одночасно тримати це в таємниці і передчасно не виявляти. Цікаво, що зовсім незалежно від тієї Конференції ОУН СД, в місяці травні того ж 1942 року відбулася Конференція ОУНм в Почаєві, яку прийнято називати «травнева», або «почаївська», яка так само розв'язала ці питання. Навіть в часі і після З'їзду Українських Самостійників, відбутим ОУНм у серпні цього ж 1942 року в Києві, коли вже фактично йшла підготовка партизанського відділу під командою командира Хрона в Крем'янецьких горах і його ядро було вже в лісах, де громаджено зброєю та проваджено вишкіл, в публікаціях ОУНм не подано про це ані слова. А центральне керівництво тієї Організації, яке охоплювало всі українські землі поза Галичиною, Холмщиною, Підляшшям, Лемківщиною та еміграційними теренами, не подавало про це формальних звітів угору, обмежуючи загальні дані тільки до полк. А. Мельника та О. Ольжича. Ця тактика себе повністю оправдала, а збройні одиниці добре використали подарований їм час, завдяки чому в пізніших зударах з ворогами виявили себе на висоті, виходячи часто переможцем над регулярними німецькими частинами, які розпоряджали без порівняння вищою від наших партизанів бойовою технікою, технікою зв'язку тощо.

В найранішому документі, що зберігся в оригіналі і є в посіданні Редакції «Літопису», компіляції на базі різних тодішніх матеріалів та інформацій чинників УПА і ОУНБ, яку зредагував Володимир Макар, співробітник в цих роках підпільної інформаційної служби ОУНБ, так сказано про початки УПА:

«Попри ватаги червоних партизан почали вже в 1942 році творитися самочинно в лісах гуртки переслідуваних німцями українців, що були ворожо наставлені і до німців, і до червоних. Ці гуртки стали зав'язком теперішньої УПА — Української Повстанської Армії».

(«Літопис» том V, стор. 17)

На іншому місці «Літопису» поданий ще й лист брата Володимира, Василя Макара, який перебував у той час на Волині в цен-

трі цих акцій. Лист Василя характеристичний тим, що він подає значно ширші узагальнюючі елементи, що їх політичне керівництво мусіло брати до уваги. Ось вони:

«У зв'язку з тим маса людей почала втікати в ліси і блукати самотпас. Почались грабіжі, інші пішли в ком(уністичну) партизанку, до Бульби і т.п. Отже ми мусіли організаційно охоплювати тих людей в лісі. — Оце дві засадничі причини нашої повстанчої акції. Є ще і третя, морального характеру. Почулись голоси: «Де ж той провід? Чому не дає зарядження бити німців?» і т.п. Тепер ми балакунам заткали роти, а революцію усупільнили. Тягар боротьби розложили на плечі усього суспільства, хоче воно того, чи ні, мусить нести його. Значить — тотальна революція».

(«Літопис», том II, стор. 44)

Ідентично так само представляє цю справу може найбільш компетентний і справжній фаховий авторитет у військових питаннях, а зокрема в питаннях партизанської боротьби, полковник УНР, а пізніше генерал М. Омелюсік, який пише:

«Рік 1942 пройшов ще в підготовчих працях для розгортання відкритого збройного спротиву. І хоч вже були випадки дрібних збройних виступів, то це були, покищо, випадки спорадичні. Коли на початку 1943 року українська поліція відмовилась арештувати людей, що були завербовані на працю до Німеччини, німці в деяких місцях (Здолбунів, Рівне) почали роззброювати її та розстрілювати. На початку березня 1943 р. українська поліція, за винятком небагатьох осіб, захопивши всю зброю, яку посідала та яку мала під своєю охороною, пішла в ліс».

(«Літопис», том I, стор. 26)

Масовий перехід української поліції зі зброєю й технікою в ліс до УПА ще до сьогодні викликає заперечення, спори, хоч тепер вони вже не такі гострі, як були колись. Дехто оспорує доцільність тієї акції, дехто навіть вважає, що цей перехід потягнув за собою різнобічні негативні наслідки. На ділі ж, цей перехід був конечний і неминучий. Він був зумовлений розвитком подій як на українському боці, так і з німецького боку. Степан Новицький, старшина УПА, якого захопили німці в полон то перевезли глибоко в запідлля і таким чином він опинився на еміграції у спомині «У змаганнях за волю волинської землі» так пише про це:

«Початок 1943 р. був одночасно початком ширших дій відділів УПА. Перші операції УПА були спрямовані передусім на ліквідацію німецької адміністрації, головною опорою якої була жандармерія та інші поліцейні відділи. У невідрадному становищі знайшлася українська поліція, яка мусіла взяти участь у боротьбі з повстанцями й українським населенням, або німці її роззброювали й розправлялися з українськими поліцистами по-своєму. Тому після перших німецьких розправ з українськими

патріотами в допоміжній поліції, провід ОУН зорганізував однієї ночі, на початку березня, відхід усієї поліції до УПА в цілій Волинській області. Де поліційні станиці не були інфільтровані кадрами ОУН, перехід станиці до УПА треба було організувати ззовні.

А ось ілюстрація до того, як приходило до заложення таких різних парамілітарних одиниць та чому і як відбувся їхній перехід до УПА.

«В липні 1941 року в Луцьку заходами тимчасової обласної української адміністрації був зорганізований військовий курінь, який назвали Відділ окремого призначення ім. Євгена Коновальця. Командиром куреня був пор. М. Мелешко, псевдонім «Вірлик», що прибув до Луцька як провідник однієї з похідних груп ОУН. Його заступником був Степан Коваль. Курінь мав 4 сотні й був розміщений на передмісті Луцька — Красне.

Коли прибула на Волинь цивільна адміністрація, жандармерія та гестапо, німці цей відділ розв'язали, перевели іспити членів і перетворили його на господарську школу, що була зорганізована на військовий лад. В ній осталося 320 чоловік. Вона мала вишколити цих курсантів на агрономів та інших працівників для адміністрації районів державних німецьких маєтків. Школа називалася Господарський курінь.

В той час, тобто зимою 1943 року, відносини з німцями дуже загострилися. На Поліссі вже діяли перші відділи УПА, що мали сутички з німцями. Німці стали, мов оси. З усіх боків доходили вістки про арешти та брутальну поведінку німецької поліції й адміністрації. Ми теж сподівалися арештів у курені. На цю тему й що робити у випадку арештів, велися дискусії на наших підпільних зібраннях. Проте спочатку не було виразних інструкцій, що робити. Щойно десь у половині березня прийшли вказівки: цілий курінь, враз з усім майном, має перейти в підпілля, до УПА.

Почалася гарячкова підготовка відходу куреня та його майна з наших казарм. Все треба було робити тайкома, обережно, щоб не помітили німці, а також непокликані українці. Мені було доручено вивезти з магазинів все, що могло б пригодитись на майбутнє, передусім виряд, взуття, а в спроможі — харчі, і знищити всю персональну та господарчу документацію куреня. До помічч мені приділили Гриця Савчука, що був секретарем куреня, і проворного ройового Івана Гусака з Ковельщини. З канцелярії ми забрали всі машини до писання, папір і різне канцелярійне приладдя. Я тоді дістав коротку зброю, щоб у випадку деконспірації оборонитися. Комендант куреня О. Корасевич не був утаємничений у підготовку відходу куреня в підпілля. Про це сказали йому щойно тоді, як курінь фактично вже залишив м. Луцьк. Ми допомогли йому ще знищити документи в його канцелярії й забрали його в підпілля з сестрою, яка мешкала разом з ним».

(В. Новак «Крилатий» «Північнозахідня округа Турів»,
«Літопис» том. V. стор. 98, 102)

Особливо вагому роль відіграли в УПА вояки і старшини обидвох легіонів ОУНб, — «Соловей» і «Ролянд», що їх, як відомо, перед вибухом війни на Сході, в порозумінні з німецькою армією, організували військові чинники тієї організації, а після битви під Бродами вояки дивізії «Галичина». Добре вишколені в обслузі тодішньої зброї і в тактиці, майже поголовно члени ОУН, коли йдеться про обидва легіони, які вже перейшли в підпілля тверду школу боротьби, вони, розформовані німцями, входили масово в УПА й займали там відповідні до своєї освіти і військових знань пости. Сотн. В. Грабенко так розказує про це в споміні «В рядах УПА на Костопільщині»:

«На початку 1943 р., коли розв'язано наш курінь «Соловей» на Білорусі, я поїхав додому, в Галичину, над Дністер. Та недовго довелося відпочивати. Мабуть під впливом «волинських подій», німці почали підозрівати, що знаменито вишколені вояки нашого куреня стануть військовими кадрами Української Повстанської Армії (УПА). Гестапо почало слідкувати за звільненими вояками куреня, а декого заарештувало.

Десь у березні 1943 р. я дістав виклик через зв'язкового від к-ра нашого куреня, Романа Шухевича, зголоситися у Львові. Зв'язковий подав адресу, кличку й до кого зголоситися. На цю адресу прибули ще мої добрі знайомі з куреня — Михайло Дуда («Громенко»), пізніше сотенний у Перемиському повіті та Дмитро Корда («Кінаш»), сотенний у Дубенщині на Волині. На зустрічі к-р Р. Шухевич спочатку розпитав про ситуацію й настрої населення. Опісля він поінформував нас, що на Волині почалася відверта збройна боротьба проти німців і твориться УПА. Там потрібно військовиків, які будуть вишколювати добровольців чи очолять бойові відділи. Тож він запропонував нам перейти на Волинь та вступити до УПА. Ми погодилися. Тоді к-р Р. Шухевич дав нам супровідного листа й поінформував, коли й де ми маємо зголоситися.

Ми переночували, а на другий день рано зв'язковий забрав нас до недалекого села на північ від Львова (назву села я призабув). В цьому селі ми затрималися чотири дні, ждучи на зв'язкових з Волині. З нами був у той час Василь Дедик, що походив з цього села, наш друг з куреня «Соловей», який згодом був командиром охоронного відділу ген. Р. Шухевича і згинув разом з ним та цілим відділом у їхньому останньому бою у Білогорці, 5 березня 1950 року.

Вранці ми поїхали підводою на північ у напрямі Дубна й дійшли до хуторів, на яких ми мали зв'язатися з «Узбеком», який мав зв'язати нас з Дмитром Клячківським (Климом Савуром), тодішнім Головним Командиром УПА. Виявилось, що «Узбек» був ко-

мандиром охорони штабу Д. Клячківського. В той час «Узбек» вишколював частину охорони штабу, кільканадцять вояків, які ще не мали доброго військового вишколу. К-ра Д. Клячківського не було, але був там тоді к-р Розстислав Волошин і до нього ми зголосилися. Він прийняв кожного з нас окремо на довшу розмову, щоб зорієнтуватися, що ми можемо робити в УПА».

(«Літопис», том V, стор. 68-69)

Крім таких поодиноких випадків пересування численних бійців групами чи поодинокі в УПА на Волинь і Полісся, туди переходили цілі готові тактичні з'єднання. Степан Сорока (псевдо Сірак) подає докладніші дані про одну з таких одиниць, а саме про Підгаєцьку сотню, яка в повному складі й озброєнню вирушила з підгаєцьких сіл та лісів у Галичині на Волинь і Полісся, щоб у рядах УПА взяти участь у збройній боротьбі (Степан Сорока: «Підгаєцька сотня УПА на Волині», «Літопис» том V, стор. 138-161).

Формування відділів УПА в Галичині і далі на українському заході в силу зовсім відмінних умов від тих, які були в Райхскомісаріяті Україна, де царював райхскомісар Ерік Кох, почалося пізніше. Почалося воно формуванням відділів Української Народньої Самооборони. Г. Левенко інформує про це в «Нарисі історії боротьби Української Повстанської Армії (УПА)»:

«Однак Галичини не вдалося довше задержати в спокійному стані. Події, що заіснували тут, приневомили й цей край взяти за зброю.

Вже весною висилають туди польські організації, як АК (Армія Крайова) і ГН (Гвардія Народова) свої бойвки з завданням прочистити терен для майбутніх плянованих ними дій. Зокрема ГН почала свою підготовку до дій в Карпатах коло Скольного.

Цьому треба було протидіяти й вже в червні 1943 створено невеликі законспіровані відділи в горах.

Безпосередньою причиною до явного виступу українських збройних сил на галицькому терені був рейд большевицької партизанки під проводом Колпака, що літом з Курщини через Чернігівщину й Волинь вдерлася в Галичину й прямувала в Карпати. Поруч Полісся й Волині на півночі, Карпати зі своїм передпіллям по Дністер, являються другою базою для ведення партизанської боротьби. Опанування їх ворожою силою не тільки параліжувало б визвольну боротьбу в Галичині, але в великій мірі загрожувало б з південного заходу повстанському рухові на півночі.

В обличчі цієї небезпеки негайно змобілізовано в Галичині збройні відділи та кинено їх проти червоних банд в Карпати.

Відділам цим, які починають діяти в Карпатах, надано назву УНС (Українська Народня Самооборона).

До першої сутички УНС-у з большевицькою партизанкою в Га-

личині дійшло в селі Бортники, Товмацького повіту на Підкарпатті. По великому бої червоних з німцями в Делятинщині, вони розділилися на кілька менших груп. Частина з них завершила на схід, а інші подалися далше в гори.

При активній співучасті населення, що крайно ворожо відносилося до большевицьких банд, вдалося відділам УНС-у приневолити їх до відвороту з Галичини. Тільки в чорному Лісі під Станиславом йшли довший час (бої) з розбитками червоних. Їх продовж осени зліквідовано».

(«Літопис» том I, стор. 48-49).

Ці бої відділів УНС з відділами Ковпака, які прибули в Галичину зі своїх баз на Волині й Поліссі з дуже далекойдучими завданнями не лише знищити нафтові шиби на Підкарпатті, але й сформувати Карпати та перекинути партизанський червоний фронт у долину Дунаю, а відтак далі, щоб пов'язатися з партизанами Тіта, були блискучим бойовим хрещенням для УНС і її бійців, а в першу чергу для командування. Командування УНС стало після перемоги над загонами Ковпака, що їх у партизанському штабі СРСР уважали за найкращі й майже непереможні, авторитетним військовим чинником, і здало великий іспит.

В українських політичних колах після тієї перемоги запанувало переконання, що німецькі військові й політичні чинники, побачивши чим насправді є молода українська партизанка, погодяться з її існуванням та будуть намагатися шляхом дельшейдучих концесій приєднати український чинник на свій бік. З большевицького боку брали в цих боях около двох тисяч людей, а їхня зброя була особливо пристосована до партизанських форм боротьби. Крім загартованого й вишколеного у двохрічних партизанських боях командира Сидора Ковпака, там були ще численні советські спеціалісти, а політичну частину очолював уже тоді «легендарний» в советських колах комісар Руднев. Але, не зважаючи на все те, їм не вдалося встоятись проти наступального розмаху й тактики відділів УНС. В цих боях відділи Ковпака розсипалися, а їхні недобитки малими групами або поодинокі перебивалися на північ і північний схід, Руднев загинув, як і численні советські старшини, їхній архів і всі штабові документи захопили українські відділи. Архіви ці перевезла п. Ганна Наконечна у місце, яке повинно бути безпечним, але дотепер вони ще не побачили денного світла. В руки большевикам вони не попали, отже можна сподіватися, що раніше чи пізніше вони виринуть на денне світло.

Німецькі частини, які виступали проти відділів Ковпака, зазнали великих втрат і фактично відв'язалися від фронтальних зударів, а сконцентрувалися в більших осередках та вузлових комунікаційних пунктах, чекаючи висліду тієї виїняткові кровавої січі,

а, радше, очікуючи такого кровавлення обидвох сторін, щоб опісля можна було їх взяти без особливих трудів і жертв.

Як відомо, сподівання, що німці очуняють з протиукраїнського шалу, прозоріють і змінять свою політику, зовсім не оправдалися, а навпаки: після короткого періоду обсервацій, розізнавання терену й підтягання нових сил, вони розпочали на велику скалю поліційні, а відтак і військові акції проти УНС, і проти українців узагалі.

Учасник цих подій Левенко розказує про це у своєму нарисі, написаному в 1944 році, який зберігся в машинописі і є в руках Редакції «Літопису»:

«Небувалим досі масовим терором намагався ворог залякати українське населення та в цей спосіб створити прірву між ним та воюючими відділами. По масових облавах, зокрема в Станиславіві (театр), Коломийщині, Делятинщині, Надвірнянщині, по розстрілах та масовій депортації до конц. таборів і на важкі роботи до Німеччини, почав окупант велику офензиву на Карпати, щоб напередодні зими завдати рішачого удару відділам УНС-у.

В цій невідрадній ситуації УНС рішається стати до отвертого бою й в ньому вирішити дальшу свою долю.

Дня 27.XI.1943 року в Чорному лісі під Станиславовом отружили німці великими силами табори УНС-у між селами Посіч — Завій. В кількогодиннім бою, замкнені тисним ворожим перстеном, відділи УНС-у прорвали його і, завдаючи ворогові великих кривавих втрат, приневолили його до панічної втечі. На другому крилі карпатського фронту розгорівся новий бій 4.XII. в Самбірщині біля села Недільна. По цілоденному наступі ворога, який залишив на полі бою понад 160 вбитих, приневолено його до відвороту. Концентруючи всі свої сили на середньому відтинку, повів ворог наступи на табори в Долинщині між селами (Мізунь) — Кельна — Слобода — Липа в днях 11-12.XII. Та коли два відділи, злучені в тактичну одиницю, покинули один табір і, обсадженням вигідних для себе становищ, позбавили ворога змоги виконати отружувальний маневр і приневолили його йти проти себе чоловим наступом, цей не рішився на бій і ніччю незаметно відступив.

Велика зимова офензива, яка мала здавити повстанський рух в Карпатах, покінчилася для ворога повною невдачею. Ще раз роблять німці спробу наступу на Чорний ліс в навічереі латинського Різдва 24.XII, та й ця кінчається невдачею.

Використовуючи свої оборонні успіхи, українські повстанські відділи переходять на деяких відтинках до наступу та, реалізуючи клич «ніч наша — ліс наш», починають, зокрема в Чорному лісі, завзятий бій з розкиненими довкола нього німецькими залогами, під охороною яких провадив окупант експлуататорські лісові ро-

боти. Замітніші з цих акцій — це ліквідування німецьких залог в Майдані, (Мислові), Завою.

Новий рік — 1944 — приносить для галицьких збройних відділів дві, великої ваги, події. Наказом Головного Військового Штабу галицькі повстанські відділи входять у склад Української Повстанської Армії під назвою «УПА-Захід». Для посилення на цьому терені росту повстанського руху та скріплення його фахових кадрів, створено в Карпатах краєву старшинську школу. В Карпати перекинено 1943 р. два випуски молодих старшин.

(«Літопис», том I, стор. 44-54)

Після цих великих успіхів найтяжчі випробування були щойно перед УПА, а в першу чергу перед її командуванням. З численних свідчень, документів і інших даних ясно, що командування УПА було свідоме тих неймовірних труднощів, що стояли перед ним і збройними силами, які воно вело. Одначе вибору не було. Для історії, для майбутнього народу, для його моральної постави і постави кожної людини українського визвольного руху треба було прийняти той вирішний історичний іспит, з якого наш народ вийшов переможцем і володарем своєї долі.

Незчислимі тисячі й тисячі советських солдатів сунули на захід, а недавня найкраща німецька армія світу не встоювалася перед ними, бо крім лобового наступу зі сходу неменший вал заліза й вогню та мільйони вояків наступали проти Німеччини також зі заходу. А відділи УПА проникали глибокий советський фронт боем, а де можливо маневром і, залишивши за собою десятки тисяч советських танків, гармат, неймовірно великі боеприпаси, виходили в запілля ворога, перегруповувалися і ставали до дальшої боротьби, яка мала ще тривати неправдоподібних шість років!

Пробитися через стіну заліза й людей — це вже було надлюдське завдання. Але довга боротьба з ними — це було щось, в що мало хто вірив. Але вірило командування УПА на чолі з новим командиром Романом Шухевичем-Чупринкою і цю свою віру перетопило в чин. З перспективи сорок років величина цього надлюдського подвигу виринає в повному своєму блискі. І мабуть ніяка інша людина, ніякий інший провідник і командир, а тільки Шухевич-Чупринка, не доконав би цього. Але не він один, а всі вони виявили на своїх постах найвищі прикмети командирів і провідників, і всі стояли на своїх стійках до кінця!

В документі командування УПА під наголовком «У п'яті роковини боротьби Української Повстанської Армії» сказано про це:

«Відмічуючи успіхи УПА, ми мусимо виразно сказати собі, що ці успіхи УПА здобула серед неймовірних труднощів. Адже ж УПА весь час має проти себе величезну перевагу ворога і в людях і техніці. До того ж вона бореться вже більш як два роки в мир-

ній обстановці, коли ворог не має вже жодних воєнних фронтів. Успіхи УПА окуплені кров'ю, окуплені дорогоцінними жертвами її бійців і командирів. У боротьбі загинули такі видатні її командири, як перший командир УПА — Клим-Савур, Шеф Головного Штабу УПА — Перебийніс, командувач великим боем під Гурбами на Волині — Ясень, прославлений командир Сіроманців — Яструб, хоробрий командир повстанських відділів на Вінничині і Кам'янець-Подільщині — Шаблюк, безстрашний Командир — Перемога, герой Чорного лісу — Різун-Грегіт, командир першого рейду на Словаччину — Прут, герой наскоку на польсько-більшевицьке кубло в Бірчі — Коник, командир юнацької школи «Олені» — Поль та інші.

Ми свідомі тих утрат, що їх понесла УПА. Ми болюємо цими жертвами, але ці жертви не можуть ні злякати, ні зневірити нас. Ми знаємо, що тільки через боротьбу, а тим самим, через жертви, веде шлях до визволення України. Саме життя навчило нас бачити різницю між тими, що гинуть — по-рабськи, стоптані ворогом, і тими, що гинуть в боротьбі за Україну. Тих, що погинули за інтереси окупантів на фронтах, тих, що погинули від голоду, більше, але їх смерть без значення для справи визволення України. За те смерть тих, що впали в боротьбі з окупантами — це життєтворна смерть, вона кличе до дальшої боротьби, вона наближує день нашої перемоги».

(«Літопис», том III, стор. 122)

Хто нам скаже після цього, що український народ не дозрів до самостійного життя у власній суверенній державі, а українська людина не вийшла на верхи людяності і людських вартостей?

Гірка конечність

УПА, революційна повстанська армія, діяла в особливих умовах ворожого запілля, або міжпілля між двома мільйоновими арміями й двома фронтовими лініями. Командування червоної армії й державно-політичний провід СРСР розгорнув до величезних розмірів неконвенційний спосіб війни-партизанку. Хоч та форма боротьби стара, як старий світ і людина, і не раз вона була дуже популярною і широко вживаною у збройних конфліктах, але щойно Друга світова війна, завдяки різним технічним засобам, а в першу чергу завдяки модерним інструментам зв'язку, зробила її органічною, складовою частиною праці штабів, і взагалі воєнних організацій. Так розбудована партизанка мала не лише свої окремі організаційні форми й методи боротьби, але й зовсім окремі від головних збройних сил оперативні, стратегічні та політичні завдання. Завдання ці не лише грали допоміжну роль генеральних збройних сил, але також мали не раз відповідно до потреб свої незалежні окремі цілі.

Партизанські формації мають загальну тенденцію вхлонувати в себе дуже різnorodний людський елемент, не перетоплений у вишкoлі та у вправах і великих маневрах.

В УПА саме цей момент був не лише особливо наголошений, але мав свою велику вагу. Закороткий був і час і заскладні умови боротьби УПА, щоб можна було створити власний тип вишкoлу, власну тактику і перетопити в них вояків і старшин з різних формацій. Все це було в стані ставання, а тим часом треба було господарити й використовувати такий людський елемент з такими різними вишкoлами, що тільки високопоставлена спаяність, глибока моральна й політична атмосфера у відділах УПА, а при цьому виинятково вміле командування, а накінець залізна дисципліна — могли втримувати поодиноких бійців і їхні відділи в потрібному стані до важкого життя, а ще важчих методів боротьби і перемог. Ось як писав про це згаданий уже В. Макар у своєму історичному нарисі «Північно-західні українські землі — збройна самооборона українського народу»:

«Перші місяці діяння Української Повстанської Армії виявили дуже наявно, якою пекучою й невідкладною справою для українського народу є створення власної регулярної збройної сили. Творення перших відділів УПА відбувалося з трудом, головню через недостачу військово-вишкoлених людей, кваліфікованих старшин-штабовців та інструкторів. Через те не всі акції УПА були пляновані й ефекти боїв не були такі, які могли бути при існуючому завзятті й відвазі українських народніх повстанців. Виринуло багато труднощів організаційної натури в ділянці санітарної опіки і т.п., але всі ці труднощі поволі поборюються й усуваються. Назагал — перші місяці виявилися першорядною школою й підготовою для майбутніх подій. Про якусь імпровізацію, чи безголов'я отаманщини, як це було подекуди 1917-20 рр., немає й мови. В рядах УПА запроваджується безоглядну військовою дисципліну. Дезертирів і нездисциплінованих бойовиків розстрілюють. Всі акти й акції воєнного характеру або пляновані безпосередньо Штабом УПА, або проведені на основі загальних його вказівок. Самочинні виступи населення дуже рідкі, звичайно це грабiжницькі напади злодіїв, що підшиваються під УПА. Всіх таких бандитів ліквідують безпощадно розстрілами».

(«Літопис», том V, стор. 22)

Питання саме такої дисципліни і такого стану та стилю було не тільки питанням тактики успішної боротьби, але й питанням самого існування УПА. Короткий цитат з праці В. Новака (Крилатого) під заголовком «Північно-західня округа Турів» показує, яким різnorodним був людський склад УПА і що тільки особливі заходи (колись його називали «методами Валленштайна», славного полководця доби 30-літньої війни) могли перетворити цей

людський елемент у морально спаяну, морально монолітну збройну спільноту, здібну проіснувати такі довгі роки у найважчих умовах та ще й добиватися великих успіхів у боротьбі з професійними та до зубів озброєними наймодернішою зброєю арміями. Новак подає:

«Такі особи очолювали поодинокі відділи штабу воєнної округи: шефом штабу був «Клим», колишній старшина польської армії, а його заступником — «Богун»; шефом оперативного відділу був «Чутка» з Полтавщини, колишній капітан Червоної армії; шефом розвідувального відділу був «Яворенко», колишній старшина польської армії; шефом культурно-освітнього відділу був «Хмурний» і шефом господарського відділу — «Бідненький».

(«Літопис», том V, стор. 118)

Та на тому не кінець. Большевики мають свої методи боротьби й поступування. Вони накинули найбільш рафіновані ситуації, які командування УПА мусіло враховувати і їх послідовно мати під контролею, що воно з успіхом здійснювало. Полк. М. Омелюсік в «УПА на Волині 1943» подає:

«В групі Енея була розкрита ціла змова на користь Москви під проводом його ж таки шефа штабу, теж майора генер. штабу червоної армії (Голубенко-Загній). Він користовувався навіть симпатією українського суспільства і співпрацював в українському видавництві перед вступленням до УПА. «Кацо», що спричинився до розгрому командного складу старшинської школи «Олені» — був лейтенантом червоної армії, осетин, почав працювати в УПА в серпні 1943 р. і спочатку був інструктором в підстаршинській школі, а згодом у старшинській. Покійний ген. Ступницький охрестив його «Кацо», симпатизував з ним і як з осетином і як з борцем за свій нарід.

Але квалікованих старшин у більшій кількості ми могли мати тільки з червоної армії. Щоб запобігти кризі хоча б у складі молодших старшин, була заснована перша старшинська школа в липні 1943 року з 3-4 місячним курсом, в залежності від обставин. Ця школа під назвою «Дружинники» пройшла свій курс майже без перешкод і вже на кінець жовтня мала 120 нових молодих старшин. Командиром школи був пор. Горинь, викладачами: полк. Ступницький, полк. Омелюсік, капіт. черв. армії Бондаренко, лейт. черв. армії Дніпровий, та інші, яких псевд не пам'ятаю. В місяці жовтні зформувалася вже друга старшинська школа, що її командиром був майор Поль (Польовий), старшина УНР, а його заступником Боровий-Босий. Ця школа зимою з 1943 на 1944 рік пересунулась у Карпати і там вже було організоване даліше навчання в цій школі, що прийняла назву «Олені».

(«Літопис», том I, стор. 22)

В додатку до цього всього, командування УПА мусіло враху-

вати не лише існуючий політичний стан, воєнне положення і відношення сил, самі собою межово скомпліковані, але й дальшу, включно з післявоєнною ситуацією в Європі й у світі, яка заповідалася для української справи некорисною, а тому заздалегідь треба було враховувати її у свої калькуляції і поступування. В 1943 році для командування УПА було ясно, що Німеччина війну програла, що по стороні Москви та її західних союзників буде тотальна перемога, а нам прийдеться в цих зовсім неможливих умовах діяти, доки не придуть передбачувані, а чи вірніше, сподівані зміни. Сподівані зміни, очевидно, ґрунтувалися в якійсь мірі на наших бажаннях, хоч з другого боку не бракувало аргументів про органічне протиставлення і ворожнечу двох світів — західнього, опертого на пошануванні народніх бажань і гідності людини, і східнього з повним запереченням цих же найосновніших вартостей, що мусіло б допровадити до нового і недалекого конфлікту. Одначе тут треба підкреслити, що не ті надії лежали в основі продовжування боротьби, а свідомість, що боротьбу за власну державність треба провадити до останнього набою, до останнього бійця, бо капітуляція означає резигнацію з національно-суверенних прав і постулатів. А на те українські націоналісти, а власне вони творили людське ядро УПА та його командування, у ніякому разі піти не могли. Ту поставу, потверджену прикладами з історії українського й усіх інших народів, ще раз потвердили події після закінчення Другої світової війни, а ще більше потверджує дійсність наших днів. З тієї постави виростала політика й стратегія ОУН й УПА.

Виходячи з таких заложень, командування УПА виключало можливості будь-яких пертрактацій з ворогом і його збройними силами на іншій плятформі, аніж визнання й активне пошанування прав українського народу до самостійного життя у власній суверенній державі. Це відносилось до СРСР і до гітлерівської Німеччини, як і в майбутньому відноситиметься до кожного контрагента, з яким українські націоналісти й державники зустрінуться в конфлікті, або ввійдуть у контакт. Тому командування УПА в найважчих, не раз майже трагічних умовах, суворо перестерігало збереження воєнного стану з Німеччиною. Хоч тактичні вимоги не раз до меж скрайности вимагали льокальної співпраці з німцями проти наступаючих советських армій чи партизан, командування УПА якнайсуворіше забороняло навіть тактичну співпрацю з німецькими відділами. А коли траплялися випадки свідомого вилому з цього, тоді це командування застосовувало найтяжчі міри полевого суду. Німецькі документи, опубліковані в оригіналах та у вирізках в томах VI і VII «Літопису», показують, що таке поступування було абсолютно правильне, бо німецьке команду-

вання на виразний наказ згори в найтяжчій для нього ситуації пішло тільки на таку уступку українській збройній силі, що перестало її називати «бандами УПА», а перейшло до назви «Відділи УПА», «Формації УПА» і т.п.

В такій ситуації командування УПА мусіло невідхильно притримуватися своєї принципової політики, бо будь-який війняток потягнув би за собою лавіну подібних. С. Новицький в «У змаганнях за волю волинської землі» ілюструє це:

«Різні німецькі команди шукали тоді контактів з командами УПА, щоб домовитися про ненапад чи й співпрацю (в боротьбі з більшовиками). Передусім їм ішлося про безпеку запілля, бо наші різні частини часто роззброювали менші німецькі групи, передусім з постачанням, щоб роздобути зброю, амуніцію й військоове майно. Появлялися за фронтом теж групи радянських диверсантів-розвідувачів. З нашого боку була сувора заборона йти на якунебудь співпрацю з німцями. Заборону командування УПА мотивувало тим, що УПА є в стані війни з Німеччиною, отже не може бути військової співпраці на нижчих щаблях. Крім того, така співпраця компромітувала б УПА як перед населенням України, супроти якого німці стосували нелюдський терор, так і перед альянтами. Хоч і не було жодної співпраці УПА з німцями, більшовики в той час і так кричали всіма засобами пропаганди, що УПА співпрацює з німцями.

З цієї заборони виломився наш кур. Порфірій Антонюк («Сосенко»), давніш — командант «Січі». На весну прийшшла до нас вістка, що польовий суд УПА засудив його на кару смерті. Вістка ця для всіх була неприємна. Для одних було неприємно, що стався в нас випадок співпраці з німцями. Знов інші, більш чуттєві, таки жаліли кур. П. Антонюка й намагалися його виправдати, мовляв, він у той час був у дуже важкій ситуації між великими силами — німців, більшовиків і польських партизан.

(«Літопис» том V, стор. 191, 192)

Це був одинокий випадок. Особливо деякі командири, а були це дуже відірвані випадки й було їх декілька, опинившись між двома фронтами, коли з обидвох боків стояли проти них десятикратно більші, чи ще гірше, — ворожі сили, які ще й до того розпоряджали неймовірною силою вогню, пробували рятуватися переступленням очевидного наказу. Рішучість найвищої команди УПА з місця припинила такі спроби й уже в недалекому майбутньому розвиток подій повністю це оправдав. Вже раніше висловлено оцінку, що головний командир УПА Шухевич-Чупринка був мабуть єдиною особою в тогочасному керівництві ОУН і команді УПА, який вмів знайти успішну і тривалу рівновагу між дружнім, братерським, теплим відношенням до кожного стрільця та старшини і найсуворішими вимогами партизанської боротьби в найс-

кладнішій ситуації. Його особистий стиль наслідували інші командири й старшини, а вояцтво УПА бачило, що старшинський склад УПА стоїть на висоті своїх завдань як у технічно-професійному відношенні, так і у відношенні людини до людини.

Приглянувшись ближче загальному положенню і умовам боротьби, що їх вели бійці УПА, члени революційного підпілля і цілий український нарід, стає ясно, що підставою дальшого існування УПА і дальшої успішної боротьби і, взагалі всяких самостійницьких заходів в пануючих тоді умовах, були одні організаційні рами, одна політика, одне командування. Без цього з наближенням советського фронту прийшло б до таких протиріч, ускладнень, неузгіднень у висліді різних внутрішніх постав, а навіть політик, а в слід за цим внутрішніх конфліктів, що українська національна партизанка, а це значить — узагалі визвольна боротьба українського народу в добі Другої світової війни скінчилася б між двома фронтовими лініями, між німецькою й російською арміями. А завдяки тому, що вдалося сконсолідувати, звести в одні організаційні рами і під один наказ всі, майже без винятків, національні збройні частини УПА виконала наказ командування, прорвалася через фронти і вийшла переможцем у тому найскладнішому положенні, а таким своїм чином поклала основи під довгі роки дальшої боротьби і слави.

Саме до такого висновку дійшли не тільки керівні чинники ОУНб (це було вже після III Надзвичайного Великого Збору ОУН, де відкинено додаток «самостійників-державників»), але всі старшини Армії УНР та симпатички чи члени інших політичних угруповань, які знайшлися в рядах УПА в той час. Це ж бо вони — полковник Омелюсік, Ступницький, Литвиненко, Майор Поль-Польовий, сотник Омелянів-Терлиця на чолі з тодішнім головним командиром УПА Дмитром Клячківським, після всіх невдалих заходів довести до добровільного об'єднання рішили і перевели в життя рішення за всяку ціну об'єднати всі збройні відділи в одну УПА, навіть коли б прийшлося вжити для цього силу.

Знаємо, що це не пішло гладко, що були це болючі, вельми прикрі, але на щастя завдяки великому тактові, а особливо вмілій поведінці колишніх старшин Армії УНР, які здобули в часі Визвольних Змагань величезний досвід у таких ситуаціях, з мінімальним пролиттям крові, операції. Але конечність у тому була абсолютна. Не зважаючи на те, що формація, командована в той час отаманом Бульбою-Боровцем, була чисельно меншою та зі слабшим озброєнням ніж відділи ОУНм на Крем'яччині під командою Хрона і в районі Володимира Волинського під командою Білого — роззброєння формації Бульби мало ключеве місце в

консолідації збройних українських відділів і влиття їх в єдину УПА. З використаних раніше в книжці Бульби матеріялів і матеріялів Шуляка (Олега Штуля, псевдо в партизанці Шморгун) знаємо про їхні оцінки факту роззброєння, а тепер гляньмо коротко, як це представляє друга сторона, а саме полк. Омелюсік, який як шеф Оперативного Відділу Головного командування УПА ці операції переводив:

«В половині 1943 р. вже була розгорнута чисельна армія та сітка, і відділ Бульби не мав вже бойової ваги. За даними розвідки штабу на серпень, його ефективні сили склалися з 180 озброєних людей, що перебували на периферії теренів зайнятих УПА. Не входжу тут у питання і суперечки про постання і честь першенства заснування УПА. Це до теми не належить. Стверджую лише, чого свідком я був. Після невдалих переговорів про поєднання, к-р Савур дав наказ роззброїти відділ отамана Бульби, що й було виконане 18.8.1943 року. Після цього, цей відділ фактично вже майже не існував. Твердження О. Шуляка на сторінках «В ім'я правди» стор. 29 і 30, що цей наказ дав Еней, штаб якого нібито в цей час перебував в селі Стидень, не відповідає правді. Штаб Енея перебував в Антоновському лісі на Крем'янецьчині і Еней був командиром групи Південь. В Стидні ж перебував Головний Штаб УПА під командою Охріма — Кліма Савура, що поляг у бою з большевиками літом 1944 р. на Волині».

(«Літопис», том I, стор. 38)

Політичні контрверсії у цій справі не закінчилися. Пристрасті вибухають тут і там, і не бракує взаємних закидів та обвинувачень. Одначе холодний розгляд такого важкого епізоду мусить довести до одного і того самого висновку: консолідація збройних українських відділів в одну УПА була невідхильною konieczністю. Без неї було б дійшло до поглиблення розходжень, різних політичних і стратегічних конфліктів, а це все йшло б на шкоду українській справі. Отже, для добра справи, для майбутнього УПА і всієї її боротьби, для взору у майбутньому всі збройні сили мусіли об'єднатися довкола найсильнішого. Так і сталося!

(Далі буде)

З Синоду Владик Помісної УКЦеркви

ПРОМОВА БЛАЖЕННІШОГО ПАТРІЯРХА МИРОСЛАВА ІВАНА ЛЮБАЧІВСЬКОГО ПЕРЕД СВЯТІШИМ ОТЦЕМ ПАПОЮ ІВАНОМ ПАВЛОМ ІІ

Ваша Святосте!

Воно стає вже світлою традицією, що на кожному Синоді Українських Католицьких Єпископів у Римі приходимо перед Вас, Святосте, щоб в імені всієї Української Католицької Церкви й Народу зложити Вашій Святості, як наслідникові Св. Апостола Петра, поклін, подяку, водночас же прохання про поміч і благословення для нашої страдалної Церкви. Вона вже 40 літ переносить важкі переслідування на рідних землях, але всередині кріпшає завдяки Божій благодаті й крові її Мучеників та Ісповідників.

Це перший Синод, що його ми відбули без нашого Ісповідника Віри, св. п. Блаженнішого Йосифа Кардинала Сліпого, якого рік тому Господь покликав по вічну нагороду. Вашій Святості й Йому завдячуємо те, що ми об'єднались в одну нерозривну цілість із нашою Церквою в Україні. Синод Єпископів є для неї сильним об'єднуючим чинником і тим фактором, що наче перенимає спадщину з'єдиненої нашої Церкви. Цю спадщину ми одідичили й бажаємо її вірно берегти, розвивати, та в слушний час перенести у вільний Львів та Київ.

Цей Синод відбувся якраз у тижнях, коли Ваша Святість старається перед Христом і Історією зробити перший підсумок здійснювання постанов II Ватиканського Собору. Він-то виразно навчає нас: «Східні Церкви так, як і Західні, мають право й є зобов'язані рядитися згідно з власними питоменими правилами, бо ці правила мають за собою шановну давнину, краще відповідають звичаям їхніх вірних і являються придатнішими для старання про добро душ» (Про Східні Церкви, ч.5). Наші Синоди — це яскравий приклад цього і вислід здійснювання постанов Собору.

Беручи до уваги надзвичайно важке положення Української Католицької Церкви в сьогоdnішньому світі — з одного боку, слід звернути увагу на старання Апостольського Престолу в цій справі в минулому сторіччі — з другого боку, щоб цій найбільшій вітці Східних Католицьких Церков остаточно запевнити належне її місце в лоні Католицької Церкви, та водночас скріпити її місію

серед інших Східних Церков. Таке рішення Апостольського Престолу було б згідне з постановою II Ватиканського Собору, який у своєму декреті про Східні Католицькі Церкви (ч. 10) практично зрівняв власті Верховного Архієпископа з властями Патріярха, що стверджується в проекті нового східного канонічного права.

Таке рішення Апостольського Престолу вкінці перевело б у життя його бажання з минулого сторіччя, коли бл.п. Папа Григорій XVI (1843-1853) хотів надати Українській Католицькій Церкві власний патріярхат, щоб її належно скріпити і зберегти в часі, коли її розвиток був загрожений переслідуванням та нищенням з боку царської Росії. Існування нашої Церкви сьогодні куди більш загрожено з боку безбожного комунізму, і то не лише тим, що її насилу прилучено до Російської православної церкви, але безперервним переслідуванням на кожному місці вияву виконання обов'язків католицького християнина, якого карають грішми, в'язницею, засланням на Сибір та каторжною працею. Врешті стараються останнім часом у нас відняти навіть правду і факт охрещення, що його тисячоліття збираємось обходити 1988 року. Московська православна патріярхія при допомозі всяких середників дезінформації ширить неправду, будьто 988 року відбулося хрещення Росії, — хоч Росія як держава 500 літ тому навіть ще не існувала, а увійшла вона в історію в XV стол. під назвою Московії чи Московщини. . .

Своїм наданням палієм Верховному Архієпископові для Львівської Провінції Ваша Святість підтвердила факт існування Української Католицької Церкви, всупереч всім твердженням Московської патріярхії, що наша Українська Католицька Церква вже не існує, що її вже угроблено. Її існування призане Апостольським Престолом. І коли вона на рідних землях мусіла заховатись у підземних катакомбах, тут у вільному світі вона не затихла, її молитва лунає відкрито і вільно, вимолюючи у Всемогутнього Бога волі й свободного прославлення Триєдиного Бога у наших вже звільнених церквах України. Знаю, що це є також бажанням і молитвою Вашої Святости, що виявили стільки любови і доброї волі супроти нашого народу і нашої Церкви.

Вправді Вселенському Архієрєєві Папі Григорієві XVI не довелося піднести нашу Українську Католицьку Церкву до гідности Патріярхату, але воно, здається, було в планах Основника Церкви Ісуса Христа, щоб того великого чину довершив словянин, наш «брат із крови і кості», як Ваша Святість самі себе назвали, щоб у той спосіб злучити нашу Церкву і Нарід з Престолом Петра і дати нам підпору в стремлінні до повороту до єдиного стада, що його бажав Христос словами: «І буде одне стадо і один пастир!»

Вклад нашої Української Церкви в поширенні Христової Віри

серед безбожництвом загрожених народів, світло і радість Христову, що вона несе поневоленим народам, підказують нам на наш обов'язок, дати їй той статус, на який вона заслуговує.

Тож Ваша Святосте, скріпіть нашу віру, посиліть нашу надію і бодрість у боротьбі зі силами тьми, признанням патріярхату, що про нього просимо у цьому нашому зверненні.

Нехай цей черговий Синод і ця зустріч з Вашою Святістю буде нашою заявою вірності Святій Католицькій Церкві і проською до милосердного Бога про краще майбутнє нашої Церкви і Народу.

Благословіть, Ваша Святосте, нашу Українську Католицьку Церкву і Нарід.

Рим, дня 5-го жовтня 1985 року

† Мирослав І. Кардинал Любачівський

ABN CORRESPONDENCE

Англомовний двомісячник — Бюлетень Антибольшевицького Бльоку Народів.

Передплачуйте, читайте, поповнюйте міські бібліотеки, поручайте англомовним приятелям і політичним діячам, рекомендуйте українській молоді, зокрема тій, яка не знає української мови.

ПРОМОВА ПАПИ ІВАНА ПАВЛА II ДО ВЛАДИК ПОМІСНОЇ УКЦ

Владико Кардинале,
Достойні брати!

1. З глибини мого серця вітаю Владика Кардинала Мирослава Івана Любачівського, Верховного Архієпископа Львівського Українців, та усіх Ієрархів Української Католицької Церкви, зібраних тут у Римі, при гробі святого верховного апостола Петра, на наради четвертого Єпископського Синоду.

Згідно з принципами Правильника Синоду, Ви прийшли сюди з мого благословення на спільні наради, що відносяться до важливих справ Української Католицької Церкви, яка ось уже близько чотириста років стоїть твердо в єдності з цією Апостольською Столицею.

З'єднання Вашої Церкви з Церквою вселенською, довкруги Петрового Наступника, є началом плідного розвою виявленого упродовж її історії.

В унійному змаганні XVI сторіччя Ваша Церква відіграла велику роль. Це повинно стати причиною Вашої гордості і рівночасно спонукою до ще більшого закріплення зв'язків зі столицею Петра. Також нині Церква гаряче бажає єдності християн. Другий Ватиканський Собор, який бажаємо оживити через наступний надзвичайний Синод в обнові його духа і навчання, відкрив у приверненні повної єдності між усіма християнами одне з головних завдань Церкви; і послідовно вказав напрямні до досягнення цієї мети.

Не забуваємо і то з правдивим болем, що Ваша Церква, яку Ви тут на Синоді представляєте, за приналежність до Католицької Церкви, в єдності з святим Петром, була і є покривджена і досвідчена.

Ці болючі досвіди завжди відчували мої Попередники на цім Апостольським Престолі й я їх глибоко відчуваю в моїм серці. Тому я часто повторяв моє бажання, щоб ця католицька спільнота могла втішатись релігійною свободою, на яку вона має право, як інші релігійні віровизнання. Так-то і представники Святої Столиці домагались на різних зібраннях Конференції для Безпеки і Співпраці в Європі, що у Гельсінках, аби для неї було визнане цивільне право на існування.

Це також Ваш спільний біль, Брати в єпископстві, і мій біль,

Вашого Брата, першого Папи з роду Слов'ян. Звідси бо випливає те особливе пілкування за спасіння кожної душі так у батьківщині святого Володимира, як і поза нею — у діаспорі. Апостольська Столиця дала висказ тій печальності, встановлюючи в обох Америках, Канаді, Австралії, Франції, Англії та Німеччині Єпархії й Екзархії, які Ви на оцім Синоді представляєте. Створюючи історію майбутнього Української Церкви, не можна полишати на боці того коріння, з якого вона виросла, та достойних Ієрархів тієї Церкви.

Преподобні брати!

«Конечним є повернутися до минулого, щоб у його світлі зрозуміти теперішню дійсність і передбачити майбутність. Бо справді, місія Церкви завжди з непохитною надією напрямлена і скерована у майбутнє» (Апост. Слов'ян, 31).

Прийде день, цього надіємось і за це молимося, жертвуючи наш спільний біль, Ваш і мій. Надійде день, в якому повна єдність усіх синів святого Володимира, зможе побачити світло.

2. І як не згадати важливої події, що вирішила Вашу історію, як 1595 року українські Владики видали славну заяву про konieczність привернення єдності Київської митрополії зі Святою Столицею в Римі!

Тоді-то луцький єпископ, екзарх царгородського патріярха, Кирило Терлецький та Володимирський єпископ Іпатій Потій, як представники решти єпископів могли вибратися в Рим. Принесли тоді з собою документ з умовами, під якими українська Церква ладна була на єдність.

3. Наш попередник Климент VIII Апостолською Постановою «Великий Господь і хвален вельми» проголосив для радості всього світу вістку про цю втішну подію.

З якою втіхою та з якою зичливістю прийняла Римська Церква український нарід, присталий до єдності стада, видно теж з Апостолського Послання «Благословен хай буде пастир» з 7 лютого 1596 року.

У тім Посланні Римський Архиєрей, прославивши вдячним серцем діло, довершене з Божої милості, проголосив, що звичай української Церкви та її законні обряди належить без зміни заховувати. Накінець по-братерськи ззиває Ієрархію якнайскоріше зійтися на Синод цілої провінції та прийняти і затвердити там злуку українців з католицькою Церквою.

4. Цій то великій події завдячуємо нині існування і розвій Вашої Церкви та її спасенну діяльність не тільки на Україні, але й у багатьох краях світу. Власне Ви, Достойні брати, зібрались

і тим разом на те, щоб призадуматись над важливими справами загальноцерковного порядку.

5. Ваші спільні старання і наради мають цим разом особливу ціль, а саме гідне відсвяткування близького вже Тисячоліття християнства на Русі-Україні. За всього тільки три роки настане великий ювілей Вашого народу.

Славний Ваш князь Володимир, — що його почитають як творця і подвижника навернення Русі до християнської віри, — хоча взяв зі Сходу літургічні обряди і священні церемонії, то у свідомості свого становища не тільки стояв до кінця в єдності цілої католицької Церкви, але і дбав пильно за приязні взаємини між Апостольським Престолом і своєю державою.

З найдавнішою традицією української Церкви поступив Ісидор, митрополит київський, коли 1493 року на Соборі у Фльоренції підписав декрет, що ним грецька об'єдналась з латинською.

6. Але і в новіших часах не бракло нагоди, щоб єпископи, священники й їхні стада не показали мужності духа і постійності у захованні католицької віри, в обороні Церкви та її святої свободи.

З-поміж них мило тут згадати аскетичну постать у Бозі спочилого перед сорок роками митрополита Андрія Шептицького. Коли розшаліла перша європейська війна, прогнано його з його престолу і висилено на далекий європейський Схід. Там і пробув він якийсь час під сторожею і нічого більше не бажав, як засвідчити найглибшу свою побожність до Апостольської Столиці й з усією готовістю, як цього була б потреба, понести при Божій ласці навіть мучеництво за віру і своє стадо, що для його спасіння вже довго присвячував свої сили і труди. Його слідами пішли перед сорок літами всі Владики Західньої України з блаженної пам'яті Кардиналом Йосифом Сліпим во главі. Його світлу постать спогадуємо нині, в цю першу річницю його смерті з особливою пошаною та подивом.

7. Тим часом, Дорогі Брати, нехай кріпить Вас усіх у Вашій праці й Вашім змаганні висказ Апостола народів: «Вірне слово: коли ми з Христом вмерли, то з Ним оживемо. Коли терпимо, то царювати будемо з Ним. Коли відречемося Його, то і Він відречеться нас. Коли не віримо, Він остає вірний, бо не може самого себе виректися» (2 Тим. 2, 11-13).

Цю нашу заохоту, Дорогі Брати, не можемо скріпити і закінчити відповіднішим способом, аніж упізнанням того самого Апостола народів: «Чувайте, стійте у вірі, поступайте відважно і кріпиться» (1 Кор. 16, 13). Засвідчуйте відважно Вашу віру перед усіма тими, що будь-яким способом намагаються її захитати, «стараю-

чися заховати єдність духа у зв'язі мира. Одно тіло й один дух, як ви покликані до одної надії вашого призвання» (Еф. 4, 3-4).

Згадайте, Брати, що «для осягнення повної вселенськості кожний народ, кожна культура, повинна здійснити власне завдання в загальному пляні спасіння. Кожна окрема традиція, кожна помісна Церква повинна бути завжди відкрита й уважна до інших Церков і традицій та одночасно, до вселенської і католицької спільності; якщо б вона замкнулась у собі, то би наражувалася на небезпеку зубожіння» (Апост. Слов'ян, 27).

А з повною надією на Вас, що мужньо і радо відповісте оцій Нашій заохоті при допоміж Божої ласки, бажаємо Вам і Вашій Церкві кращих і спокійніших часів від Отця милосердя і Бога всякого потішення.

Після Вислову отих моїх думок і перш ніж закінчити, вважаю моїм обов'язком подякувати Вам, моїм Братам в єпископстві, за Ваш вклад у цей четвертий Єпископський Синод Української Католицької Церкви.

І разом з повноти серця уділяємо всім Вам та Вашим вірним, а зосібна священикам, монахам і монахиням, наше Апостольське Благословення.

THE UKRAINIAN REVIEW

Англомовний кварталник, що появляється заходами СУБ В. Б., ООЧСУ (США) і ЛВУ (Канада).

Передплачуйте, читайте, поповнюйте міські бібліотеки, поручайте англомовним приятелям і політичним діячам, рекомендуйте українській молоді, зокрема тим, які не знають української мови.

ПРОПОВІДЬ БЛАЖЕННІШОГО ПАТРІЯРХА МИРОСЛАВА-ІВАНА ВИГОЛОШЕНА В СОБОРІ СВЯТОЇ СОФІЇ 13 ЖОВТНЯ 1985

Слава Ісусу Христу!

Високопреосвященні й Преосвященні Владики,
Ексцеленції Амбасадори, Достойні Гості,
Всечесніші Отці, Преподобні Сестри,
Дорогі в Христі Браття і Сестри!

*«Величає душа моя Господа і возрадувався дух
мій у Бозі Спасі моїм».*

(Лк. 1,46).

Сьогодні слова тієї безсмертної поеми Марії повинні б бути на устах кожної української душі, де б вона не находилась. Радіють у Бозі душі наші, бо торжественно святкуємо великий празник, що його не має ніякий інший християнський нарід. Це празник Покрова-Опіки Пречистої Диви Марії Богоматері над нами впродовж цілої нашої християнської історії. Коли інші народи величають Її царицею, королевою, володаркою, госпожею — наш нарід досвідчений у своїй історії численними подіями, що Вона була його постійною Опікункою-захистом і охороною, зве Її Матір'ю. Коли наші людські сили були немічні, щоб оборонити себе від переважаючих сил ворогів, коли загибала загибала нам в очі, нараз являлась поміч і рятунок, а не смерть і кінець нашого існування. Коли могутня княжа держава перемінилась в руїну і різні орди гуляли нашими степами на попелищах наших сіл, міст, храмів і багатств нашої землі, ця руїна не була нам гробом, бо ми знову піднялися, щоб завітати нашу землю зеленими садами і квітучими полями серед яких голосили славу Божу нові храми, новий оклик до неба: «З нами Бог, зрозумійте народи, і покоріться, бо з нами Бог!» (див. Велике повечер'я). Коли на руїнах постає козацька держава, в січовій церкві красувався напис: «Покрий нас чесним Твоїм покровом і ізбав нас від усякого зла». Коли ж знову прийшла руїна, неволя та ще грізніші вороги, що старалися вбити не лише тіло, але й душу, то тоді не загинула душа наша, не вмерла воля, а прийшло відродження, освідомлення підтримки палкими словами наших провідників і пророків, скріплене кров'ю мучеників, що, по людськи говорячи, не знати звідки брали силу, відвагу і сміливість творити нове життя і борячися гото-

витись до дня волі. Спостерігаючи так нашу історію, переживаючи всі грізні хвилини свого життя, в яких нам у вічі заглядала певна смерть, нарід бачив, що якась могутня сила його береже, його хоронить, та відвертає від нього грізні небезпеки. Кожне покоління пригадувало слова предків, що тією захороною й опікою була Марія — Мати Божа.

Таким чином свято Покрова перемінилось у нас в національне марійське свято, в якому з вдячністю згадуємо опіку Богоматері над нами впродовж цілої нашої історії. Ця віра основана на фактах, оспівана піснями-думами, переказана оповіданнями, легендами, записана літописцями та письменниками. Цю віру в наші часи двадцятого століття піднесло високо наше вояцтво, зокрема УПА, яка постала саме на празник Покрова в 1942 році, і по війні місяць жовтень став наче марійським українським місяцем.

Сьогоднішнє торжество входу до мого кардинальського храму Собору Святої Софії припадає саме в навечер'я, коли Українська Церква святкує за юліанським календарем Празник Опіки-Покрова Пречистої Діви Марії. В деякій мірі Марія і Божа Премудрість єднаються, бо Марія — це Мати Слова-Логосу. Впродовж історії нашої Церкви, український нарід здвигнув храми для Божої Премудрости і для Пречистої Діви Марії, і в них висловлював свою синівську набожність.

Свято Покрова було другим храмовим празником Собору Святого Юра у Львові, в столичнім городі Західньої України. Кожного року великі маси народу наповняли Собор і площу, щоби торжественно подякувати Марії за Її благодаті і опіку. Мій Попередник Слуга Божий Митрополит Андрей Шептицький дякував Їй в імені цілого нашого народу і благав помочі в тяжких хвилинах народньої скорби. Так, наша Катедра Святого Юра звеличувала торжественно Покров Марії, та сьогодні цей наш Собор, на жаль, мовчить. . .

Одначе наш Святіший Отець Іван-Павло II не бажає, щоби лише панувала мовчанка тієї Церкви. Якщо сьогодні я не маю можливости увійти до моєї Катедри Святого Юра, ось Наступник Петра підносить цей Собор Святої Софії до кардинальського Титулу «на пам'ять по всі часи». Так довго як Львівському Архiepіскупові й Галицькому Митрополитові буде заборонений вступ до його Катедри, цей Собор Святої Софії у Римі служитиме йому за Про-Катедру. Як Отець і Глава Української Католицької Церкви, як наступник двох колон нашої Церкви в цьому столітті, Слуги Божого Митрополита Андрея Шептицького й Ісповідника Віри Йосифа Кардинала Сліпого, згідно з волею Святішого Отця я виходжу до святого цього храму Божої Премудрости-Слова і Його

Матері й беру його в символічне посідання тут у Римі, бо як ізгой нашої Митрополії й як Кардинал Святої Римської Церкви, я одержую цю Катедру вмісто тієї правдивої й традиційної у Львові, до якої я не можу увійти, бо сили зла не шанують основне право на існування для нашої Церкви. Беручи в посідання цей Храм Святої Софії, я відновляю і стверджую глибоку і вікову зв'язь єдності Собору Святого Юра з Католицькою Церквою. Не роблю я це сам, але разом із усім Синодом, ієрархією, священством, монашеством і вірними Української Католицької Церкви. Ми засвідчуємо тут явно цю нашу єдність з Римом нашою присутністю, нашими молитвами, нашою ісповіддю віри, нашою прославою Богородиці — Покрова України. Цим актом наш осідок тимчасово переноситься тут до Риму аж доки, коли з Божої Волі, буде проголошений день волі нашої Батьківщині Україні і нашої Католицької Церкви, коли врешті її Отець і Глава переїде до своїх вірних чад і коли прах мого Великого Попередника, Кардинала Йосифа Сліпого буде перенесений до Львова і спочине побіч Митрополита Андрея Шептицького, коли зможемо помолитися в Соборі Святого Юра до Божої Премудрости і проголосити всьому світові: «Господу сице ізволившему і устроївшему вся премудро, слава і похвала».

Користаю з цієї нагоди, щоби подякувати Святішому Отцеві і всім Представникам Святої Столиці за їх сталі зусилля, спрямовані, щоби відзискати Українській Католицькій Церкві не лише публічне визнання її природного і ненарушного права до існування, але також і повну свободу. Нехай мені буде вільно попросити Достойних церковних і світських Гостей чинно помагати поневоленим народам і переслідуваним Церквам Східньої Європи, не тільки Україні, але й Литві, Латвії, Естонії й Білорусії. Піддержуйте нас у нашій важкій боротьбі, щоби одержати повну релігійну свободу. Привілеїв ми жодних не шукаємо! Ми хочемо лише вільно жити, молитися й ісповідувати, так як жили й ісповідували наші предки, згідно з природним правом людини.

На світанку другого тисячоліття нашого християнства ми хочемо служити Христові у вільній Україні й бажаємо, щоби це наше природне право, від якого ніколи не відступимо як Церква і Нарід, шанували всі народи землі.

Беру в посідання цю мою Про-Катедру на закінчення Синоду Єпископів Української Католицької Церкви і перед Надзвичайним Синодом Єпископів Вселенської Церкви, з нагоди двадцятої річниці завершення Другого Ватиканського Собору, який нас навчає: «Східні Церкви так, як і Західні, мають право й є зобов'язані рядитися згідно з власними питоменими правилами, бо ці пра-

вила мають за собою шановну давнину, краще відповідають звичаям їхніх вірних і являються придатнішими для старання про добро душ» (Про Східні Церкви, ч. 5).

В імені цього нашого Синоду, який є конкретним здійсненням цитованого Декрету, я попросив Святішого Отця Івана-Павла II, який себе дійсно почуває «нашим братом із крові і кости», піднести українське Верховне Архiepіскопство до Патріархату, завершуючи в той спосіб наші вікові й законні змагання і відновлюючи нашу повну ідентичність. В XIX сторіччі Папа Григорій XVI (1843-1853) хотів визнати українцям Патріархат, бо сто сорок років тому Українська Церква була zagrożена небезпекою знищення з боку царської Росії. Але воно, здається, було в плянах Основника Церкви Ісуса Христа, щоби того великого чину довершив перший Папа Слов'янин у наведеної тисячоліття Хрещення України за князя Володимира Великого. Наша Церква була насильно і під терором прилучена світською безбожницькою комуністичною владою до Російської Православної Церкви. Наші єпископи згинули як мученики й ісповідники. Священиків, монахів, монахинь і вірних нашої Церкви від сорок літ по нинішній день карають обмеженнями, дискримінацією, в'язницями, засланнями у Сибір і примусовою працею. Останніми часами московська пропаганда старається навіть заперечити наше християнське тисячоліття. Не зважаючи на це жорстоке переслідування, вклад Української Католицької Церкви в поширенні Христової Віри серед безбожництвом zagrożених народів, світло і радість Христову, які ми несемо сусідним поневоленням народам, факт, що ми є Церквою помісною — *sui iuris* з власним синодальним устроєм, підказують визнати цій Церкві патріарший статус, який Вона як Східна Церква має мати.

Отож прохаю Вас, Всесвітліші й Достойні Гості, допоможіть Святішому Отцеві у тисячоліття українського християнства визнати Патріархат для нашої Церкви, яка є найбільшою і найважливішою між Східними Католицькими Церквами. Відновлюючи її древню повноту, ця Церква, яка стоїть у найбільш zagrożених передніх лавах усього християнства, зможе краще сповнити своє завдання оборони Христової Віри сьогодні і, дай Боже, у близькому майбутньому — це наше найбільш одушевляюче завдання нового поширення Христової Благості на землях духово сплюндрованих безбожним комунізмом.

Дорогі Браття і Сестри! Ось ці думки знаходять мені з нагоди мого Входу до Собору Святої Софії в наведеної пражника Марії — Покрова України. Сам факт, що забезпечуємо тяглість існування нашої Церкви, що ми перенесли стільки наших вартостей і

установ зі Львова на цю римську землю, все це даром Марії. І ще є Її даром це, що можемо продовжувати працювати і приготувляти наш поворот до вільної Батьківщини, де святкуватимемо з відновленою і повсякчасною вдячністю празник опіки — Покрова нашої Матері й Заступниці.

Поміч Марії, Її Покров над нами — це вислід нашої любови до Неї. Вона це зробила нам — своїм вірним дітям.

Невимовно радію з Вами, Дорогі Браття і Сестри! Радію з усім нашим Народом, що цей повний змісту акт можу завершити, продовжуючи почате діло мого Великого Попередника Блаженнішого Йосифа. Його велика набожність до Богоматері і його велике уповання на Її поміч дали нам радість сьогоднішнього дня. Його будова на окраїнах Риму сповняє свою місію, голосить світові і Римові нашу славу, наші страждання і наші надії. «Сей день егоже сотвори Господь возрадуємся і возвеселімся в онь».

Беру в посідання святий храм цей Святої Божої Премудрости і Її Престола Преблагословенної Богоматері Марії, щоби гідно продовжувати в міру моїх сил і з Божою поміччю діло великих моїх попередників, спадкоємців спадщини, віри, слави і прав святого нашого Києва і Львова. Благаю з Вами милостивого Господа, щоби дав нам діждати тієї хвилини коли вольними устами заспіваємо йому благодарственну пісню, а Його Божественній Матері зложимо в подяку наші синівські сердечні почуття радости. Амінь.

Рим, 13.10.1985

Частину проповіді, яка була виголошена по-італійському, подаємо в перекладі на українську мову за «Шляхом Перемоги» з 17.11.1985. Ця частина розпочинається словами «Сьогоднішнє торжество...» (3-тій відступ) і закінчується словами «... нашої Матері й Заступниці».

Ред. «В.Ш.»

ПОСВЯТА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ПРЕЧИСТІЙ ДІВІ МАРІЇ

З нагоди врочистого відзначення Тисячоріччя Хрещення України

Ми, сини й дочки українського народу, що тисячу років тому одержав неоцінений дар Христової Віри за часів тодішнього нашого Київського Володаря св. Володимира Великого, приходимо сьогодні до Тебе, Цариці України, напередодні врочистого відзначення першого Тисячоріччя тієї найважливішої події в історії України, сповнені почуваннями беззастереженої любови, невимовної вдячності й гарячого благання.

Ми найперше з глибини душі дякуємо Тобі, наша Небесна Мати, за ті безчисленні ласки, що їх Ти так обильно вєднувала в Твого Сина для нашого українського народу через тих тисячу років його історичного існування й християнської дії, особливо від коли наш Київський князь Ярослав Мудрий віддав його Тобі під материнську охорону.

Ми дякуємо Тобі за постійне виявлювання йому Твоєї матірньої опіки через численні чудотворні Твої Ікони, якими Ти так великодушно збагатила нашу українську землю.

Ми рівно ж безмежно вдячні Тобі за Твою небесну матірню поміч для всіх наших безчисленних геройських мучеників і Ісповідників Віри, що в минулому й ще сьогодні кров'ю й своїми терпіннями прославляють перед цілим світом Твого Сина Ісуса Христа, Його святу Церкву й наш український нарід.

Сьогодні, в часі тієї найбільшої трагедії в дотеперішній історії нашого українського народу, коли над Україною повисло страшне марево безбожництва, що в своїй ненависті до Бога й до людини, нищить наші Божі храми й руйнує наші монастирі, школи й установи, та в своїй запеклості старається навіть знищити духово й фізично українську людину, ми сповнені невимовним благанням просимо Тебе, наша Небесна Опікунко, не дай нам заломитись під тягарем цього тяжкого хреста, але поможи нам вийти переможно з тієї смертельної небезпеки, з радісною піснею перемоги на честь Твого прославленого Сина — Христа Переможця.

О Мати Божа й наша Небесна Ненько, що під хрестом Твого Сина разом з Ним переносила терпіння цілого світу, заглянь сьогодні до кожної нашої хати в Україні, та витри сльози із заплаканих очей українських батьків і матерів, що мусять дивитися, як безбожний комунізм старається вбити в серцях їхніх дітей віру в Бога й любов до свого рідного народу; не дозволь, О Божа Мати, щоб вороги Бога могли далі поповняти такі злочини!

Вступи пречистою Твоею стопою, О Божа Мати, також до тих жахливих тюрем і концентраційних таборів, де жорстоко каруються найкращі наші брати й сестри за те, що не хочуть зрадити Твого Сина Ісуса Христа, Його святої Церкви й свого рідного українського народу; піддержуй їх на душі та додай їм сили, щоб вони, за прикладом перших християн, вийшли з тієї проби героїми-переможцями.

У цій врочистій історичній хвилині Тисячоліття українського християнства, благаємо Тебе, О Божа Мати, виблагай у Твого Сина, Христа Бога нашого, ласку свободи для нашої терплячої Церкви і для всього українського народу, враз із церковною єдністю, що панувала колись серед нього.

Поглянь, О Божа Мати, рівно ж на нас, синів і дочок нашого українського народу, розсіяних сьогодні по різних країнах вільного світу, що врочисто відзначають цю найважливішу подію в історії нашого українського народу, якою є Хрещення України. Ми це робимо не тільки від себе самих, але також в імені нашого українського народу на землях України, що поневолений не має змоги цього зробити. Поможі й нам, а передовсім нашій молоді, вірно зберігати в нашому серці нашу святоволодимирську віру у Твого Божого Сина, нашу щирю любов до Святої Христової Вселенської Церкви й невідкличну вірність своєму рідному українському народові.

Мати Божа, Царице України, дай нам усім глибоко відчувати, що ми діти одного українського народу, покликані Божим Провидінням до окремої й питомої нам місії в гроні всіх народів світу, якої жадний інший нарід не може сповнити, щоб ми могли цю нашу місію гідно й успішно виконати на Божу славу й для спасення безсмертних людських душ.

Сьогодні ми зібрані перед Тобою, наша Небесна Мати й Царице України, торжественно посвячуємо Тобі наново весь наш український нарід в Україні й поза межами України, всі наші родини й нашу українську молодь та передаємо в Твої пресвяті матірні руки всі наші церковні, національні й громадські змагання. Прийми нас усіх під Твій матірній Омофор і провадь нас у друге тисячо-річчя нашого свято-володимирського Християнства до закріплення Божого Царства в свободній Україні й по цілому світі, під прапором Твого Сина — Христа Спасителя.

Пресвятая Бротородице, Наша Небесна Мати й Царице України, вислухай нас і спаси нас, Амінь.

Текст одобрений Синодом Української Католицької Ієрархії, Рим, 3-го жовтня 1985 р.

СЛОВО АРХИМАНДРИТА О. ІВАНА ХОМИ НА СИНОДАЛЬНІЙ ТРАПЕЗІ

Ваше Блаженство,
Високопреосвященні Владики!

Впродовж 20-ть років побуту Блаженнішого Патріярха Йосифа в Римі відбулось тут за його ініціативою чи на його честь багато великих і вагомих імпрез: Синодів, Конгресів, З'їздів, Концертів, Курсів, Прощ і інших торжественних релігійних і світських маніфестацій нашого народу з усіх кінців землі. Виглядало, що це наче по якійсь дивній мовчанці наш нарід заворушився і рушив мирно здобувати Рим і католицький світ, що про нас знав мало, а ми не мали нагод до таких великих і важних дій у цьому вічному Місті. В усіх тих маніфестаціях українського духа Блаженніший Йосиф брав участь сам особисто і не покидав ніколи таких імпрез, хоч в останніх роках це коштувало його великої натуги і зусилля.

В цій обителі й осідку Українського Католицького Університету, побудованім покійним Патріярхом Йосифом за його бажанням і його візіями, багато символічних знаків, що говорять своєю видимою мовою. Він часто улаштовував гостинні зустрічі з різних важних нагод. Тими гостинними зустрічами Блаженніший Йосиф хотів символічно представити присутнім свою Церкву, українською гостинністю вказував на нашу духовість повну щирої любови і доброзичливости, на наші звичаї, якими так багаті українська Церква і Народ. З таким значенням і змістом відбувались тут гостинні зустрічі і творили історію цієї обителі.

Не без значення і сьогоднішня гостинна трапеза з нагоди цього історичного Синоду Єпископів Української Католицької Церкви. Перший Синод по смерті великого галицького Владики св.п. Митрополита Андрея скликав св.п. Блаженніший Патріярх Йосиф. При цьому треба пам'ятати, що здобув він ці Синоди з нелегким трудом. Йдемо отже, по його слідах і за його вказівками. Находимося на його з трудом набутій спадщині, яка носить його печать — волі, бажань, мрій і візій. Живемо і діємо його здобутками і досягненнями, повинні ми жити і творити далі, щоб завершити те, чого не дозволили йому зробити і завершити час, люди й обставини.

Сьогоднішня неділя, яка є переполовленням Синоду наших Владик, присвячена пам'яті Блаженнішого Патріярха Йосифа. В його наміренні служилась св. Літургія, в його честь і ця агапетризна. Це неначе одна з точок Синоду, який є збором наших

Владик, щоб кермувати нашою Церквою і провадити ним наш Божий Люд. Відчуваємо духовну присутність нашого першого Патріярха серед нас в часі Синоду і в часі цього агапе, бо на його особі постало все те, чим ми в цій хвилині є, і все те, в чому в цій хвилині находимось. Здається кожна хвилина Синоду, кожна цеголка і кожна п'ядь землі говорить словами його Завіщання: «Благословлю Вас як Глава Української Церкви, Як Син українського Народу, як Ваш Брат, Ваш Союзник і Сострадатель!» Нехай наше агапе в тій хвилині буде нашим торжественним «Амінь».

Дякую всім Високопреосвященним Владикам в імені Блаженнішого Мирослава як господар цієї обителі за те, що зволили вибрати для цього перепопложенія Синоду цю обитель св. Климента Папи для цієї поминальної агапе. Дякую за поминальні молитви, за зворушливу проповідь. А над усе дякую за готовість вдержувати ці великі надбання, а зокрема наш Український Католицький Університет, що згідно з волею Блаженнішого Патріярха Йосифа, має бути вогнищем науки, і кузнею, в якій мають школитися і виховуватися нові покоління священників і мирських апостолів, борців за вільну від насилля Правду і Науку.

Український Католицький Університет,
29.9.1985 р.

«Відкрий перед усіми народами цю країну, в якій задушена релігія, обезчещена Церква, закована свобода сумління, потоптана не тільки християнська, а й загальнолюдська мораль, а на глум і ганьбу всього людства шумно реклямуються рабські свободи та зберігається церква, яка по суті є тільки придатком МГБ і МВД. Розкажи про знищення Української Автокефальної Православної і Греко-Католицької Церков, про помордованих і засланих українських єпископів, священників і вірних. Роз'ясни чужинцям, що теперішня російська православна церква не має нічого спільного з вільною Церквою і являється емведівською агентурою. . .»

(Із «Звернення Воюючої України до всієї української еміграції»)

Діяння УАПЦ і УПЦ**ВІДБУВСЯ ДРУГИЙ ЄПАРХІЯЛЬНИЙ СОБОР
ЗАХІДНЬОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЄПАРХІЇ УАПЦЕРКВИ**

В днях 4 і 5 жовтня 1985 року в залі Українського Вільного Університету в Мюнхені відбувся Другий Єпархіяльний Собор Західноєвропейської Єпархії Української Автокефальної Православної Церкви. В Соборі взяли участь Владика Архiepіскоп Анатолій, десять священників і один протодиякон та 16 делегатів мирян з Німеччини, Франції, Бельгії, Швеції й Австрії. На Соборі зроблено ряд звітів, вибрано нові Єпархіяльне Управління, Єпархіяльну Раду, Контрольну Комісію і Церковний суд. Під час Собору було виголошено три доповіді, після яких відбулися дискусії з порушенням ряду актуальних церковних питань. Особливу увагу звернено на відзначення ювілею тисячоліття Хрещення України-Руси. Переобрано й доповнено дотеперішній Єпархіяльний Комітет святкування цього ювілею та намічено план його діяльності. Наприкінці Собор схвалив ряд резолюцій і постанов.

На закінчення, в неділю 6-го жовтня, в церкві св. Миколая з нагоди відбутого сорокріччя існування УАПЦеркви в Німеччині і храмового свята місцевої парафії Св. Покрови, що було перенесене на цей день, відбулася урочиста Архиєрейська Служба Божа з Молебнем до Пресвятої Богородиці. Після Богослуження був влаштований обід, на якому було біля 150 осіб.

СОРОКЛІТТЯ УАПЦ В НІМЕЧЧИНІ

Наприкінці Другої світової війни на території Німеччини опинилася велика кількість українців, в тому числі багато православно-го вівовизнання. Крім осіб, що були вивезені на роботу, прибули до Німеччини тисячі втікачів перед більшовиками. Серед них було понад 100 священників УАПЦеркви й увесь її Єпископат у числі 12 осіб, на чолі з Митрополитом Полікарпом. Поки існувала гітлерівська влада, вона не допускала духовенство УАПЦеркви до виконання душпастирських обов'язків на терені Німеччини серед православних українців.

Капітуляція німців 8-го травня 1945 р. застала духовенство і Єпископат УАПЦеркви розкиданий групами в різних місцевостях Німеччини. Маса українців у тому часі посувалися зі сходу на захід назустріч американським і англійським військам. Тут у західній частині Німеччини маса українців зупинилася і з тими, що тут були вже раніше, творила велике число людей. Серед цих лю-

дей був надзвичайно сильний настрій побожності й вони шукали можливості помолитися й взяти участь у Богослуженні.

Коли скитальці стали осідати на місцях літом і осінню 1945 р., почали організуватися для них перші табори УНРРА. Якщо знайшовся в тих таборах або взагалі в якомусь скупченні православних українців наш священник, то він з людьми організував можливість відправ Служб Божих. Так розпочалася знизу організація перших парафій УАПЦеркви в зонах американській, англійській і французькій в західній частині Німеччини. Зумовлене це було тими обставинами, що заіснували одразу по закінченні війни, через брак комунікаційних і поштових зв'язків. Однією з таких перших парафій була Свято-Покровська парафія в Мюнхені.

В тому ж 1945 р. постані парафії УАПЦеркви в Регенсбурзі, Авгсбурзі, Інгольштадті, Міттенвальді, Фюрті біля Нюрнбергу, Ляндсгуті, в Ерлянгені, Байройті, в Новому Ульмі, Діллінгені, Ашафенбурзі, Еслінгені, Майнц-Кастелі, Корнберзі й інших місцевостях тодішньої американської зони, а на півночі Німеччини в англійській зоні в Ганновері, Гронав біля Ганноверу, Коріген і інших місцевостях.

Починаючи з літа 1945 р. ієрархія УАПЦ почала все більш і більш огортати своєю архипастирською опікою своїх вірних, що об'єдналися в парафії, нав'язували контакт з Єпископами, які також нав'язували контакт між собою.

Вже 16-го липня 1945 р. Митрополит Полікарп прибув з далекого Ганноверу до Бад Кіссенгену і тут відбув нараду з Владиками Михаїлом, Мстиславом, Платоном і Вячеславом. На цій нараді найперше було ухвалено вважати й надалі, що Єпископат УАПЦеркви перебуває на еміграції як організоване ієрархічне тіло УАПЦеркви на чолі з Митрополитом Полікарпом. Доручено було Владиці Митрополитові Полікарпу опіку над православними українцями в північній Німеччині, а в Баварії й американській зоні Владиці Архiepіскопу Михаїлові.

Перший у Німеччині Собор Єпископів УАПЦеркви, а другий взагалі на еміграції, бо перший був у Варшаві в 1944 році, відбувся 14-17 березня 1946 р. в м. Еслінгені біля Штуттгарту, де мав осідок Владика Платон. Взяли в ньому участь Митрополит Полікарп і 9 Єпископів. На Соборі було опрацьоване й видане Окружне Інформаційне Послання до Православних Церков у світі про Українську Православну Церкву. Митрополиту Полікарпові призначено права обласного Митрополита. Виконавчим органом Собору Єпископів і постійно діючим центральним органом управління УАПЦеркви на еміграції залишено Синод Єпископів на чолі з Митрополитом Полікарпом, заступником його обрано Архiepіскопа Михаїла, членом Синоду Єпископа Мстислава і секретарем Єпископа Платона.

На Соборі Єпископів в Еслінгені був переведений новий розподіл території Західної Європи для духовної опіки й управління парафіями УАПЦеркви її Єпископатом: англійська зона в Німеччині — Митрополит Полікарп і Єпископ Григорій, як його вікарій

на Вестфалію; американська зона: південна Баварія — Архієпископ Михаїл з осідком у Мюнхені; північна Баварія — Єпископ Володимир з осідком спочатку в Байройті, а опісля в Регенсбурзі; Вюртемберг-Баден — Єпископ Платон в Еслінгені; табір в Ельвангені — Єпископ Сильвестер; Австрія (Зальцбург) — Архієпископ Геннадій, який одначе туди не переїхав; Франція і Англія — Єпископ Мстислав, якому до часу переїзду до Франції тимчасово доручено опікуватися провінцією Гроссгесен у Німеччині.

До духовенства і вірних УАПЦеркви на еміграції Собор Єпископів видав Архирейське Послання з датою 17 березня 1946 року.

1947 рік в житті Церкви був продовжуванням діяльності, наміченої Собором Єпископів у 1946 році. Важливою подією в житті УАПЦеркви в 1947 році був III Собор Єпископів УАПЦеркви, що відбувся в Мюнхені 12-15 травня. Взяли в ньому участь всі 12 Єпископів УАПЦеркви на чолі з Митрополитом Полікарпом. На Соборі на прохання УГПЦеркви в Канаді доручено було делегувати для очолювання цієї Церкви Архієпископа Мстислава. Заступником Митрополита Полікарпа обрано Архієпископа Ніканора. Побільшено склад Синоду. Переглянено розподіл архипастирської опіки над вірними УАПЦеркви й внесено деякі корективи. Всіх парафій УАПЦеркви в Німеччині було в той час до 60. Точного числа духовенства невідомо, але в 1948 р. було в Німеччині і Австрії 103 священики і 18 дияконів.

На жаль у цьому ж 1947 році в серпні в Ашафенбурзі відбувся без благословення Єпископату УАПЦеркви так зв. Церковний З'їзд, яким викликано розкол у дотепер єдиній УАПЦеркві, але це інша тема, яку тут не будемо порушувати.

До важливих подій у церковному житті 1947 року треба віднести відбуття в м. Регенсбурзі в днях 25-27 грудня Українського Православного Церковного З'їзду, який своїми важливими постановами охопив всі ділянки життя УАПЦеркви, в першу чергу осуджуючи Ашафенбурзький З'їзд і його постанови. Головою Регенсбурзького З'їзду був Архієпископ Ніканор, а взяло в ньому участь з рішачим голосом 60 осіб — Єпископи УАПЦеркви, її духовенство й миряни. Це був фактично Собор УАПЦеркви, хоч він себе таким не визнав, будучи лише дорадчим голосом нашої Церкви.

Одночасно продовжували в дальших роках відбуватися Собори Єпископів і Сесії Синоду УАПЦеркви в Німеччині. За чотири роки 1946-1949 відбулося шість сесій Собору Єпископів і 12 сесій Священного Синоду УАПЦеркви.

В роках 1946-1951 широко розвивалася церковна діяльність. На підставі постанови Синоду УАПЦеркви 16 березня 1946 р. був створений Український Православний Богословсько-Науковий Інститут, завданням якого було відати церковно-видавничою справою. Статут його був затверджений Синодом 16 червня 1946 р. На директора Інституту Синод призначив проф. Івана Власовського, а після його виїзду до Канади на голову Інституту покликав Архієпископа Ніканора.

Провадилася широка видавнича діяльність. Були видруковані українські православні календарі на роки 1947, 1948, 1949, 1950 у Німеччині, й на 1951 рік у Франції. Видруковано підручники Закону Божого, Історію Православної Церкви, два катехизиси (один малий і один великий), вийшло два числа органу УАПЦеркви «Богословський Вісник» у 1948 р., видруковано Службеник у 1949 р., «Октоїх» та інші друкарським чином. Вийшло ряд книжок на циклостилі, як напр. цінна монографія «Українська Православна Церква в часі Другої світової війни 1939-1945» у 1946 р., «Український Православний Часослов» у 1950 р. (пізніше в 1968 р. перевиданий друкарським способом), окремі служби на свята й інше.

Крім органу УАПЦеркви «Богословський Вісник» виходили циклоstileво при Церковних Управліннях «Церковний Вісник» у Мюнхені, «Церква і Життя» у Бюртембергії, «Христова Громада» на Гессенщині й інші.

Однією з важливих подій в житті УАПЦеркви у Німеччині в перших повоєнних роках було заснування Богословсько-Педагогічної Академії УАПЦеркви в Мюнхені в 1946 році, з чотирьохрічним курсом навчання. Ректором її став проф. Пантелеймон Ковалів. На становище головного куратора був призначений Архiepіскоп Михаїл, а почесним куратором її був Митрополит Полікарп. Виклади в Академії почалися 18 листопада 1946. В 1948 р. після Регенсбурзького З'їзду УАПЦеркви перетворено її лише на Богословську Академію. Професорами й викладачами Академії були професори П. Ковалів, М. Маркович, В. Петров, Г. Ващенко, П. Куррінний, Є. Ледедев, О. Оглоблин, доцент Ю. Бойко-Блохин, протопресвітер П. Калинович і прот. П. Дубицький. На жаль число студентів невідоме. В році 1945-1950 відбувся перший випуск студентів. Закінчило Академію 5 студентів, з них два з титулом магістра богословії.

Академія за 6 років свого існування видала для потреб студентів 12 курсів богословських наук та 11 курсів допоміжних наук. Крім того вийшло 6 чисел «Бюлетенів Богословсько-Педагогічної Академії УАПЦеркви», пізніше «Бюлетенів Богословської Академії УАПЦеркви», що інформували про працю Академії, а студенти Академії видали свій орган «Богослов», якого вийшло також 6 чисел. Останнім ректором Академії був проф. Г. Ващенко. В наслідок виїзду за Океан більшості професорів і студентів Академії, в початках п'ятдесятих років Академія фактично перестала існувати.

Еміграція з Німеччини розпочалася вже з другої половини 1946 року. Найперше до Бельгії, а далі в наступних роках вже ширших розмірах до заокеанських країн — США, Канади, Австралії і Нової Зеландії та південної Америки (Аргентини, Бразилії, Венесуели). Невелика частина вірних емігрувала до деяких європейських країн. Крім виїзду до Бельгії, дехто виїхав до Франції і Великобританії.

З Єпископів на розпорядження Св. Синоду виїхав до Бельгії в

1947 р. Архієпископ Михаїл, який пізніше з Бельгії переїхав до Канади. Архієпископ Мстислав спочатку переїхав до Франції і заопікувався православними українцями у Франції і Великобританії, а пізніше переїхав до Канади.

Отже було засновано УАПЦеркву в Бельгії в 1947 р., а у Франції і Великобританії в 1948 році. В квітні місяці 1950 р. переїхав до Франції Митрополит Полікарп. Інші Єпископи як Ігор, Геннадій, Володимир і Вячеслав переїхали до США, Єпископ Григорій очолив так зв. соборноправну Церкву й переїхав також до США. Владика Платон переїхав до Канади, а Владика Сергій, що з благословення Синоду УАПЦеркви перейшов до Білоруської Автокефальної Православної Церкви, переїхав до Австралії. Виїхала також з Німеччини велика частина духовенства. Таким чином в Німеччині залишився лише Архієпископ Ніканор у Карлсруе, який також у 1951 році переходив комісію на виїзд до Австралії, але через хворобу серця залишився у Німеччині. Хоч число духовенства УАПЦеркви в тому часі дуже зменшилося, але в 1952 р. було ще 20 священиків, 2 протидияконів й 3 дияконів.

Весною 1947 р. було в Німеччині 71 парафій УАПЦеркви, а два роки пізніше вже 51 парафій.

В 1953 р. 22 жовтня упокоївся в Бозі у своїй резиденції в Ольней-су-Буа біля Парижу Митрополит Полікарп і його наступником став Митрополит Ніканор, що керував всією УАПЦерквою взагалі, а її європейською частиною зокрема до своєї смерті вніч з 20 на 21 березня 1969 року, тобто 16 років.

Наші люди в Німеччині в роках 1950-1951 перейшли на німецьку економіку й переїхали жити з таборів ІРО до осель. В цьому часі число парафій УАПЦеркви зменшилося до 30-35. Про кількість духовенства у тому часі згадано було вже вище.

Досвідчений Архипастир Митрополит Ніканор керував УАПЦерквою у Німеччині, тримаючи зв'язок з її настоятелями, а в 1955 році в часі довшої канонічної візитації особисто відвідав більшість її парафій.

Найважливішою подією в тому часі було скликання Митрополитом Ніканором Першого Собору УАПЦеркви на еміграції в грудні 1956 року в Томасгофі біля Карлсруе. Собор розглянув і затвердив новий статут УАПЦеркви та прийняв ряд важливих постанов та ухвал.

З вересня 1952 року з ініціативи й під редакцією свящ. Анатолія Дублянського почав виходити в Німеччині новий орган УАПЦеркви «Рідна Церква», спочатку як двомісячник, а з 1958 р. як кварталник. З 1955 року щорічно почали виходити кишенкові календарці. Діяв також Богословсько-Науковий Інститут УАПЦеркви, який у 1962 р. видав друком працю о. А. Дублянського «Українські святі», а в 1968 р. згаданий вже вище «Український Православний Часослов». Зі смертю Митрополита Ніканора Інститут фактично перестав існувати. Церковне життя існувало далі, але число духовенства постійно зменшувалося. Так, напр., в 1957 р. було 18 священиків, 2 протодияконів й 1 диякон; в 1965

р. 15 священників, 1 протодиякон і 1 диякон, в 1968 р. 14 священників, 1 протодиякон і 1 диякон.

Після смерті Митрополита Ніканора на Другому Соборі УАП-Церкви, що відбувся в днях 12-14 вересня 1969 р. в Оттобруні біля Мюнхену, Митрополитом УАПЦеркви було обрано Владика Мстислава, а на Єпископа, що постійно перебував би в Німеччині, обрано архимандрита Ореста (Іванюка), хіротонія якого відбулася в Дербі в Англії. Владика Орест прибув до Німеччини й спочатку замешкав у Карлсруе, а потім жив у Фельдмохінгу біля Мюнхену, а останньо на селі Мюнхен-Людвігсфельд. Спочатку Владика Орест був вікарієм Митрополита, в березні 1973 р. Владика Митрополит Мстислав призначив його правлячим Єпископом Західноєвропейської Єпархії УАПЦеркви, а в січні 1976 р. підніс його в сан Архiepіскопа. Владика Орест був ревним архипастирем, часто відвідував парафії, незважаючи на поганий стан здоров'я. Упокоївся несподівано 14 квітня 1981 року під час відпустки, коли перебував у США.

На осиротілу Західноєвропейську єпархію був вибраний протопресвітер Анатолій Дублянський. Хіротонія архимандрита Анатолія відбулась 31 травня 1981 р. в Церкві-Пам'ятнику в Савт Бавнд Бруці в США. Єпископ Анатолій одержав титул Єпископа Лондонського й Західноєвропейського. На Соборі УАПЦеркви в Лондоні в травні 1983 р. на Лондонського Єпископа було висвячено архимандрита Володимира (Дідовича), а Єпископа Анатолія було призначено Західноєвропейським з катедрою в Парижі і піднесено до сану Архiepіскопа.

Період часу, від обрання Митрополитом УАПЦеркви у 1969 році Владика Блаженнішого Митрополита Мстислава, напрошується на назву — періоду Соборів УАПЦеркви, що почали відбуватися регулярно, почавши з Другого Собору УАПЦеркви в 1969 р. в Оттобруні біля Мюнхену. Наступні Собори нашої Церкви вправді вже відбувалися поза Німеччиною, але наша Церква в Німеччині брала в них завжди активну участь. І так відбулися Собори: III в жовтні 1972 року в Лондоні, IV Надзвичайний в червні-липні 1973 р. в Парижі, V у вересні 1978 р. в Лондоні і VI у травні 1983 р. в Лондоні.

Все це відбувалося завдяки ініціативі і кипучій діяльності Блаженнішого Митрополита Мстислава, що хоч водночасно є Митрополитом Української Православної Церкви в США, не занедбував своєї другої Митрополії, живо цікавився її життям, відвідуючи особисто Європу та відправляючи Служби Божі в головних парафіях УАПЦеркви в Англії, Німеччині і Франції, одночасно відбуваючи в Європі ряд різних нарад і конференцій, з яких останньою в цьому періоді була в Лондоні в серпні 1984 року.

З наших церковних подій у Німеччині необхідно згадати Єпархіяльний Собор, що відбувся у вересні 1979 року в м. Дюссельдорфі під головуванням бл. пам. Архiepіскопа Ореста.

Від засновання УАПЦеркви у Німеччині минуло 40 років. Багато за цей час змінилося в житті Церкви. В наслідок еміграції чи-

сло духовенства й вірних УАПЦеркви у Німеччині дуже зменшилося. Скільки є на сьогодні вірних трудно сказати. Точної статистики не ведеться. Щодо парафій і осередків, в яких відправляються Служби Божі, то їх нараховується до 25, з яких кілька вже нараховує дуже мало людей. Духовенства крім двох Єпископів, з яких один лише живе у Німеччині, але є Лондонським та має під своєю ще опікою Австралійсько-Новозеландську єпархію УАПЦеркви, самих священиків є тепер 8, з них два в стані спочинку. Отже діючих є лише 6 і один протодиякон. Цікаво подати як зменшувалося число духовенства у Німеччині: в 1960 р. було священиків 18, в 1965 р. — 15, в 1967 — 17, в 1968 — 14, в 1970 — 13, в 1972 р. — 12, в 1975 — 9, і в 1983 — 8.

Як церковний орган УАПЦеркви надалі виходить журнал «Рідна Церква», останньо тричі на рік. Щороку виходить кишенковий календарець. Щодо Богослужень, то з огляду на те, що священиків мало, а осередків, де відправляються Служби Божі багато більше, Служби Божі відбуваються в парафіях не кожної неділі. Більшість парафіян — це люди старші. Молоді мало.

Хоч майбутнє нам не відоме, але на все воля Божа. Ми живемо й живе наша Церква у Німеччині. Щороку в різних наших парафіях відбуваються храмові свята, коли люди з'їжджаються з сусідніх парафій віддалених часом навіть на сотки кілометрів. З надією на Бога дивимось наперед.

Закінчимо словами Святого Письма, словами Самого Спасителя: «Не бійся, мале стадо, бо Отець ваш благословив дати вам Царство» (Лк. 12, 32).

XVII СОБОР УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В КАНАДІ

У днях 4-го до 7-го липня 1985 року Українська Православна Церква в Канаді відбула свій звичайний XVII Собор, у праці якого брали участь понад 320 делегатів (священиків і мирян). На Соборі було понад 200 гостей. XVII Собор Української Православної Церкви в Канаді відбувся в приміщеннях Манітобського університету. Він був початий відслуженням Божественної Літургії в каплиці Св. Андрея, а завершений Божественною Літургією у залі нарад Собору. Особливим завданням Собору було обрання Митрополита, Голови президії Консисторії, членів Консисторії (8 священиків і 9 мирян) та інших провідних органів. Собор також ухвалив нову Хартію (Чартер) Церкви та проголосив низку резолюцій.

Як відомо, Митрополичий престіл УПЦеркви в Канаді був опорожнений від часу упокоєння бл. п. Митрополита Андрея на початку ц.р. Його заступником був Владика Василій — Архiepіскоп Торонта й Східньої Єпархії. XVII Собор, на внесок Консисторії, підніс Архiepіскапа Василя до сану Митрополита й обрав його Первоіерархом УПЦеркви в Канаді і її єпархії Української Пра-

восланої Церкви (Автокефальної) в Австралії. Собор одночасно найменував вікарного Єпископа Середньої Єпархії, Івана, Єпископом Едмонтону й Західньої Єпархії, а Східню Єпархію далі залишив архипастирській опіці Митрополита Василя.

В наслідок занедужання, опорожненою була також адміністративна позиція Голови Президії Консисторії, яку займав всеч. о. д-р Григорій Удод. До Собору, його обов'язки виконував Заступник Голови — всеч. о. прот. Василь Василів. XVII Собор обрав нового Голову Президії. З чотирьох поставлених кандидатів: всеч. о. Михайло Шкрумеда, прот. Тимофій Міненко, прот. Мирослав Кришук і прот. Степан Ярмусь, — третім бальотом був обраний всеч. о. д-р Степан Ярмусь — професор Колегії Св. Андрея, автор низки праць богословського, філософського та культурницького змісту. Рішенням Консисторії, о. д-р С. Ярмусь приступив до виконання своїх нових обов'язків негайно по Соборі.

Серед інших поточних рішень, XVII Собор УПЦеркви в Канаді зайняв становище в справі напасливих оскаржень українців у поповненні воєнних злочинів і вислав телеграму до Прем'єр-міністра Канади Брасна Малруні, щоб не допустив Комісію Дешена до використання проти оскаржених осіб свідчень з ССРСР, бо то саме українці пересвідчені найкраще, що советські свідчення означають та яка їх вартість.

Собор ухвалив новий плян убезпечення духовенства, а також прийняв постанову в справі мінімальної платні священиків. Однією з нових дій Собору була апробата ідеї заснування монастиря, ідеологічну й структурну базу якого буде вироблено під покровом Владики Митрополита.

XVII Собор Української Православної Церкви в Канаді був також особливим Собором і то саме в аспектах психологічно-духового наставлення його членів. Цей духовий реалітет Собору особливо проявився під час трапези, що була призначена для відзначення першого тому Історії Української Греко-Православної Церкви в Канаді та вшанування її авторів: сл. п. о. д-ра С. В. Савчука й д-ра Юрія Мулика-Луцика, під час виборів провідних органів Церкви та в час звершення Божественної Літургії в останній день Собору. То був священний реалітет миру, надії, любови й спокою.

Канцелярія Консисторії УПЦеркви в Канаді

В 1000-ліття Хрищення України

Богдан Ф. КОРЧМАРИК

ДО ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН В ЧАСАХ КИЇВСЬКОЇ РУСИ

У зв'язку з широкорозгорненою підготовкою до урочистого відзначення Тисячоліття Хрищення Київської Руси-України, до якого тенденційно приготавлиються також і москалі, вважаю за konieczне і доцільне висвітлити деякі важливіші фактичні та джерельні дані, виразно схарактерезовані в різних літописах і в об'єктивній науковій літературі, зокрема відносно часів кінця першої половини та початку другої половини XIII сторіччя, на основі яких можна легко і наглядно переконатися в тому, що відзначування тисячоліття хрищення «Росії» не витримує наукової критики.

Роблю це з двох основних і засадничих причин: поперше, щоб повторно і виразно наголосити, що «Київська Русь не була колицкою трьох братніх народів»¹, як це, за всяку ціну, намагаються тенденційно переконувати дезорієнтований світ всякі московські та промосковські дослідники, а подруге, щоб й ми самі, чи, радше, наші сучасні історики і неісторики державного життя нарешті усвідомили собі й зрозуміли, що початки розвитку державного життя «російського» чи радше московського народу, ніяким чином не можна безпосередньо пов'язувати ані з центром Суздальського князівства в XI сторіччі², ані з Андрієм Боголюбським³, але лише, і то виключно з Московським князівством, якого «истинным основателемъ... былъ... сынъ Невского, Данииль (1263-1303), получившій Москву в удѣлъ»⁴. Тим більше виразно підкреслює також і визначний російський історик В. Ключевський, що не хто інший, але саме наймолодший син Олександра Невського «Даниил стал родоначальником Московского княжеского дома»⁵.

Зокрема мусимо собі усвідомити і раз назавжди запам'ятати, що «коли... північно-східні землі європейського Сходу, заселені різноморними угро-фінськими племенами, свого часу навіть і входили до складу велико-простірної Київської імперії, то вони, як це засвідчено літописними даними, не лише до часів монголо-татарської навали, а й після повного упадку Київської імперії про-

довжували зберігати свої власні первісні територіяльні й етнічні означення, а тим самим і зватися чудськими, мордовськими, рязанськими, ростовськими та ростово-суздальськими, але в жодному випадку не московськими чи «великоросійськими»⁶. Звичайно, певну частину північно-східніх земель європейського Сходу, які раніше були колоніями Київської імперії, «можна вважати і називати московськими, а не великоросійськими, але щойно з початком утворення Московського князівства, яке, як знаємо, припадає не раніше як на другу половину XIII сторіччя», тобто на ті часи, коли Київська Русь, як своєрідна великодержавна цілість, вже не існувала.

«Це саме можна сказати й про початки формування «великоросійського» чи радше московського народу, що тісно пов'язані з утворенням Московського князівства і обумовлені добровільним та примусовим переміщенням «слов'янізованих» угро-фінських племен з монголо-татарами»⁷...

Правду сказавши, трохи дивно звучать твердження деяких наших істориків, що, мовляв, вже «від другої половини XII століття починає там, на областях князівств Суздаля та Ростова, формуватися новий московський нарід»⁸, не лише тому, що як Ростовська, так і Суздальські області ще й під кінець XIV сторіччя становили окремі і незалежні від Москви князівства⁹, але також і тому, що академік В. Мілкович в «Історії Чолов'чества» виразно зазначає, що «сліяніє обоихъ народовъ», тобто монголо-татар з «слов'янізованими» угро-фінськими племенами, в межах новоутвореного Московського князівства, зокрема за часів панування Івана I, «дѣлало поразительные успѣхи»¹⁰. Що більше, вже згадуваний нами попередньо визначний російський історик В. Ключевський безперечно, опираючись на конкретних історичних даних, говорить наступне: «Московское государство зарождалось в XIV веке под гнетом внешнего ига, строилось и расширялось в XV и XVI вв. среди упорной борьбы за свое существование на западе, юге и юговостоке»¹¹. Натомість відносно початків дійсного і фактичного формування «російського», чи радше — московського народу, на початку в межах Московського князівства, а згодом і в межах самозваного Московського царства, яке за часів Петра I перетворилося на Всеросійську імперію, в англомовному Нарисі Історії СССР, виданому в 1960 році в Москві, виразно і недвозначно написано: «The Russian nation began to take form in the 17th century»¹².

До якої міри затіснявалися політичні взаємовідносини поміж новоутвореним Московським князівством та монголо-татарською навалюю в першій половині XIV сторіччя, можна бачити не лише

з того, що Московський князь Юрій Данилович жениться з улюбленою сестрою хана Узбека¹³, і стає на деякий час першим великим князем¹⁴, але також із того, що його наступник — Іван I — прозваний Калитою, вже «такъ расположилъ къ себѣ монголовъ, что они предоставили ему самостоятелно завѣдывать дѣлами своего княжества и даже отдали въ его распоряженіе свой же военный отрядъ»¹⁵, за посередництва якого Іван Калита мав можливість приборкувати своїх неслухняних сусідів.

Висвітливши основні джерельні та фактичні історичні дані, які стосуються головно початків утворення Московського князівства та початків формування «російського», чи радше — московського народу, вважаю за доцільне звернути ще увагу на невірне і нічим не обгрунтоване вирізнявання Київського християнства вже в другій половині XII ст. супроти християнства Москви¹⁶. Звертаю увагу на цей невірний підхід до цієї незвичайно важливої справи головно з таких основних причин. Поперше, що Москва, до часів утворення Московського князівства, ще не відігравала ніякої ані політичної, ані тим більше культурно-релігійної ролі, а подруге, що Московське християнство почало вирізняватися від Київського щойно в першій половині XIV ст., тобто після перетягнення історично-традиційної Київської Митрополії до Москви, коли її очолив грек Теогност. Тим більше, що саме на ці часи припадають не лише початки формування окремого московського народу, але також і своєрідної Московської Церкви, яка майже повністю стає своєрідним знаряддям далекосяжних політичних прямуювань московських правителів. Те саме можна сказати також і про українсько-«російські» взаємовідносини, які розпочалися щойно після утворення Московського князівства і ознаменувалися, в першу чергу, широкорозгорненою боротьбою поміж Галицько-Волинським королівством та Московським князівством за історично-традиційну Київську Митрополичу Катедру.

Коли взяти до уваги, що північно-східні землі європейського Сходу, заселені різnorodними угро-фінськими племенами, як до часів монголо-татарської навали, так і після повного упадку Київської імперії продовжували зберігати свої власні первісні територіяльні й етнічні означення, то тим самим і християнська віра та київська висока культура безпосередньо поширювалася з Києва на землі чудські, мордовські, рязанські, ростовські та суздальські, але в жодному випадку не на московські чи «великоросійські», бо таких земель до часів утворення Московського князівства не віднотували ніякі літописи.

В світлі повище наведених даних, зайвим було б підкреслювати, що цілеве і тенденційне відзначування Хрищення «Росії» не вдержує навіть і найменшої наукової критики.

При тому, найбільш ефективною і найбільш переконливою аргументацією на полі оборони нашої історичної правди, а тим самим і для вияснення тенденційності відзначування тисячоліття хрищення «Росії», можуть послужити наступні й історично незаперечні приклади: коли Володимир Великий, якого Українська Церква визнала рівноапостольним святим, при допомозі українського чи тоді руського, болгарського та грецького духовенства, переводив Християнізацію Київської Руси-України в 988 році, тоді, чи радше в тих часах ані Москви, яка під кінець XIII сторіччя стала столицею Московського князівства, а згодом самозваного Московського царства, яке за часів Петра I перетворилося на Всеросійську імперію, ані «Росії», ані тим більше російського народу, як такого ще на світі не було. . .

Вкінці, варто ще звернути увагу на таку делікатну, але дуже актуальну і дуже пекучу справу, тісно пов'язану з широкорозгорненою підготовкою до відзначування Тисячоліття Хрищення Київської Руси-України, над якою доконче нам усім, а головню нашим численним історикам, треба докладніше та всебічно призадуматися. А саме: Як будемо виглядати ми і ціла наша вільна і висока наука, яка повинна стояти на сторожі виявлення нашої об'єктивної історичної правди, перед чужинцями, коли вони наглядно переконуються із сторінок нашої Енциклопедії Українознавства, яка вже почала виходити в англomовному перекладі, в тому, що термін «Росія» для означення земель сучасної Російської Федеративної Советської Соціалістичної Республіки, вже був впроваджений в життя ще в першій половині XVII сторіччя. Тим більше, що не тільки в світовій та джерельній літературі, але також і на майже усіх важливіших мапах, які стосуються європейського Сходу, з широко відомою мапою французького інженера Бопляна включно, аж до початку першої половини XVIII сторіччя, землі сучасної РФРСР фігурують під назвою Московія, а в передостанньому виданні Енциклопедії, в якій схарактеризовано історію народів сучасного ССРСР, виразно і недвозначно зазначено, що термін «Росія» відноситься виключно до Московської імперії часів XVIII, XIX та XX сторіч.

Джерела:

1. Корчмарик Б. Ф., Наші історичні джерела в московській інтерпретації. Н.Т.Ш. Доповіді, ч. 37. Нью-Йорк, 1974, стор. 6
2. Editorial, American Catholics: Blundering on Kievan Christianity. «America», June 6, 1983, No. 100.
3. Редакційна, Нищення і грабїж культурних скарбів. «Свобода», Джерзі Сіті, квітень, 1981, ч. 70.

4. Милковичъ В., Восточная Европа. В «Исторіи Чоловѣчества Г. Гельмольта. Второе изд. СПб., 1903, т. V. стор. 509; Ключевський В., Курс Русской Истории. Издание 3-ое. Москва, 1925. Часть II, стор. 13; ПСРЛ. АН СССР. Москва, 1965, т. X, стор. 143; Jerome Blum, Lord and Peasants in Russia. Princeton University Press. Princeton, 1961, p. 70; «The story of the rise of the Muscovite dynasty... began in 1263 when Daniel, youngest son of Alexander Newsky... was made prince of the provincial town of Moscow, thereby converting it into the capital of an independent albeit small and unimportant principality».
 5. Ключевський В., Там же, стор. 6.
 6. Корчмарик Б. Ф., Концепція М. Грушевського та «органічна» цілість. Визвольний Шлях. Лондон, 1977. Кн. 6. стор. 754; ПСЛР. Москва, 1962. т. I. стор. 460 та 470; ПСЛР. Москва, 1965. т. 10. стор. 105; 106; 109; та 114; Влад. Лет. т. 30. стор. 92.
 7. Корчмарик Б. Ф., Концепція М. Грушевського... Там же, стор. 754; Richard Hallie, Slavery in Russia. 1450-1725. The University of Chicago Press, 1982, p. 390-391; Ключевський В. Там же, т. I. стор. 367; Корчмарик Б. Ф., Християнізація європейського Сходу та месіянстичні аспірації Москви. Торонто-Нью-Йорк, 1973, стор. 10-13
 8. Чубатий М., Історія Християнства на Русі-Україні. УКУ. Рим-Нью-Йорк, 1965. т. I. стор. 5; о. д-р Іван Ортинський, Українське Християнство — Київське Християнство. Шлях. ч. 23. Філадельфія, 9-го червня 1985.
 9. Hanna G. H., Outline History of the U.S.S.R., Map No. 2.
 10. Милковичъ В., Там же. т. V, стор. 506.
 11. Ключевський В., Там же. Т. II. стор. 490; С. П. Алексеев і В. Г. Карцов. Історія СРСР. «Радянська Школа». Київ, 1958. Мапа ч. 1. **УТВОРЕННЯ І РОЗШИРЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В 14-19 СТОЛ.**
 12. Hanna G. H., Outline History of the USSR. Moscow, 1960. p. 85; Richar Hellie, op. cit. p. 392.
 13. Милковичъ В., Там же. т. V. стор. 506.
 14. ПСЛР. Владимирский Лет. Т. 30. стор. 103.
 15. Милковичъ В., Там же. Т. V. стор. 506.
 16. Чубатий М., Княжа Русь-Україна та виникнення трьох східно-слов'янських націй. НТШ. Нью-Йорк-Париж, 1964, т. 178. стор. 100; о. д-р Іван Ортинський. Шлях. Філадельфія, 1985, ч. 23.
-

о. Володимир КОВАЛИК, ЧСВВ

ТИСЯЧОЛІТНІЙ УКРАЇНСЬКИЙ ОБРЯД

Скорими кроками зближаємося до епохальної історичної події у житті українського народу, до відзначення 1000-річчя хрищення України. Багато на цю тему говориться і пишеться про різні справи, однак, здається мені, що замало чути про есенціальну справу святкувань, про релігійні справи, хоч це святкування головно релігійного характеру. Здається мені, що якби сьогодні жили митрополит В. Рутський, митрополит Петро Могила, чи й Слуга Божий митрополит А. Шептицький, то вони використали б цю історичну подію для об'єднання наших Церков у св. вірі св. Ольги і св. Володимира. Це був би найкращий і найпожиточніший овоч святкувань для Церкви і для Народу. Справді, митрополит М. Германюк у своїм слові «Деякі думки і спостереження в УКЦ назустріч Ювілеєві Тисячоліття», підносить саму думку-ідею, але все це ще замало. Д-р о. Дмитро Блажейовський у журналі «Патріярхат» за червень 1985 року, стор. 9-12, піддає думку устійнення назви нашого обряду. Мета моєї статті подібна, але підхід і рації відмінні.

1. Релігійний обряд і його завдання

Релігійний обряд містить у собі паравди віри, моралі, закони і чесноти моральні, канонічні приписи і різні церемонії вживані в Богопочитанні, згідні з природою і культурою даного народу. Суть релігійного обряду є вияв віри, надії і любови, пошани підчинення людини вченню Бога, свого Творця і Відкупителя. Обряд — це не мертвеччина, ані не музей, ані не театр. Обряд має бути виразником глибокої віри і релігійного життя людини, має впливати на щоденне життя людини. Про це дуже гарно пише св. ап. Павло до Ефесян, кажучи: «Проказуйте між собою вголос псалми й гимни та духовні пісні, співайте та прославляйте в серцях ваших Господа і дякуйте за все завжди Богові Отцеві в ім'я Господа Ісуса Христа» (Еф. 5. 19-20). Наче доповнення до цих слів, св. Павло пише подібне до Колосян: «Слово Христове нехай у вас перебуває щедро; навчайтесь у всякій мудрості і напоумлюйте одні одних, співаючи Богові з подякою від серця свого псалми, гимни та духовні пісні. І все, щоб ви тільки говорили чи робили, — все чиніть

в ім'я Господа Ісуса, дякуючи Богові Отцеві через Нього» (Колос. 3. 16-17).

Те саме поручає і II Ватиканський Собор у Конституції «Про св. Літургію». Собор каже: «Щоб збільшити активну участь вірних у св. Літургії, треба плекати відповідні заклики, відповіді, Псалми, антифони, пісні, як також дії і рухи та уложення тіла... Хоть і св. Літургія є передусім почитанням Божого Маєстату, однак вона містить у собі великі поучення і для вірних. На ділі, у Літургії говорить Бог до свого народу; Христос звіщає своє Євангеліє, а нарід відповідає Богові співом і молитвою. Тому не лише тоді, коли «читається те, що написане для нашої науки» (Рим. 15.4), але і тоді, коли Церква молиться, співе і виконує дієства — віра присутніх живиться і їхні душі підносяться до Бога в цілі віддати Йому розумні почитання і одержати обильнішу ласку» (Про св. Літургію, ч. 5).

Значить, у практикуванні обряду віддається Богові належну Йому честь і рівночасно живиться віра, яка має промінювати у нашому щоденному житті в родині, на фабриці, в уряді, школі, під час забави, відпочинку. Де б ми не пішли і щоб не робили, — усе має черпати світло і силу зі спільних молитов і Божого культу, як це зазначає св. Павло до Колосян.

Що більше! Обряд повинен бути також виразником звичаїв, традиції, ментальности, культури, цивілізації даної громади чи народу, як це дуже добре зазначив Папа Іван Павло II в найновішій Енцикліці «Апостоли Слов'ян». Усе це виявляється найкраще вживаючи мови даного народу. Тому каже Папа, що свв. Кирило і Методій, хоч дуже добре знали грецьку мову і культуру, однак, керовані Божим Духом, не хотіли накидати грецької мови, ані традицій слов'янським народам, а створили спеціальну азбуку, вивчили слов'янську мову, звичаї, традиції, ментальність, зберігаючи аспірації і людські вартості цих народів. Вони переложили св. Письмо і літургічні книги на слов'янську мову, щоб мати легший доступ до умів і сердець слов'ян.

Отже, обряд — це вияв віри і культу Бога в сучасних людей з їхньою культурою, усучасненими звичаями, з традицією живою, не музейною. Іншими словами, — обряд не повинен бути незмінний. Історія виказує змінність обрядів почавши від апостольських часів, св. Василія Великого, св. Івана Золотоустого, зміни відбувалися завжди, хоч не основні. Ті зміни закидали греки римлянам, хоч і самі були впровадили багато змін, як це виразно зазначили Мелетій Смотрицький у своїй «Апології». Те, що скріплює в нас віру і розбуджує ревноше життя з віри, годиться прийняти від

кого б воно не походило, надаючи йому форми і духа нашого обряду. Але те, що вже пережите, без діючої сили, лише музейне — треба дати до історично-літургічного музею. Це наглядно бачимо по II Ватиканському Соборі у латинському обряді, де впроваджено багато новостей, заактуалізовано обряд.

2. Назва обряду

Назви різних обрядів найчастіше йдуть за назвою мови або країни, яка вживає дану мову. «Мова — це підставова частина обряду», — навчав колись о. Горділльо, професор Григоріянського університету в Римі. Так, наприклад, латинський обряд бере свою назву від латинської мови; грецький обряд — від грецької мови і народу; обряд вірменський, коптійський, румунський, чи інші, які вичисляв св. Кирило у диспутах з латинниками, як перський, георгійський, готський, хозарський, арабський, сирійський та інші — мають свою назву від мови.

Дуже важним є знати, що наш обряд у своїх історичних початках мав свою назву, що він не був безіменний. Він не називався ні грецький, ані візантійський, хоч складові частини і зовнішня форма були взяті з Греції. Найдавніша історична назва нашого обряду була: *слов'янсько-руський обряд*, а властиво: *Руський*. Уживано слова «слов'янський», бо він був спільний усім слов'янським народам, але його мова була *руська*.

Святі Брати Кирило і Методій походили зі Солуня (Болгарії), їх мати була слов'янка, а деякі історики кажуть, що й батько був слов'янин, який був грецьким урядником і горожанином у Солуні, де було дуже багато слов'ян. Тому обидва брати знали добре грецьку і слов'янську мови. Коли приблизно в 843 році прийшла делегація з Хозарії до Константинополя і просила місіонарів, тоді на ту ціль призначили вчених, побожних і знатоків слов'янської мови — св. Кирила і Методія. Їх вислав патріярх Ігнатій і є дуже певне, що він висвятив св. Кирила на єпископа і зробив його провідником місії. Вони вдалися на Крим, до Херсону. Тут, як оповідається в «Житті Константина Філософа», вони знайшли чоловіка, який мав Євангеліє і Псалтир писані «руськими писмени» і розмовляв з ними тією мовою. «І дошед до Корсуня. . . обрете же ту Євангеліє і Псалтир, руськими писмени писано, і чоловіка обрет, глагулюща тою бесідою і бесідова с ними і силу речи прием, своей бесіді прикладая различні писмен гласния і согласния і ко Богу молитву творя, вскоре начат чести і сказати і мнози ся ему дивляху». У Херсоні св. Кирило перебув довший час, пізнав бага-

то речей, вивчив руську мову та віднайшов мощі св. Климента Папи Римського. Відтак повернулися до Царгороду і тут, згідно з оповіданням «чорноризця» Храбра і т.зв. «Болгарського синодика» (з 1211 р.), за цісаря Михайла III і його матері Теодори, мабуть 855-го року уложили нову азбуку і переложили св. Письмо та літургічні книги на слов'янську мову, а відтак з ними знову поїхали на Русь-Україну у 860 році, охривши дружину Аскольда і Дири. Отож, переклади слов'янських книг довершилися не в Болгарії, ані на Моравії, але таки в Царгороді, де вони мали прихильних собі царя Михайла і його Матір Теодору, всі технічні можливості і поміч. Історики О. Оглоблин і М. Ломацький слушно думають, що св. Брати кілька разів мусіли побувати на Україні і в Києві. І. Огієнко у творі п. з. «Руські переклади в Херсоні у 860 р.» наводить думки різних дослідників старини і твердить, що «*руські писмени*» знайдені св. Кирилом в Херсонесі були написані *мовою Києва*, значить — мовою руською-українською.

Отож, книги св. Письма і літургічні були переложені з грецької на слов'янську мову. Автор «Повісти Времених Літ» виразно каже під роком 898, що мова свв. Кирила і Методія є *мовою руською*: «*Слов'янський язык і руський одно єсть*» (Іван Кузич-Березовський: «Жінка і Держава», Варрен, Міш. 1970, стор. 177). Крім того знаємо, що Папа Адріян II (867-872) затвердив і поблагословив уживання слов'янської мови у літургії та апостолуванні. Те саме зробив і Папа Іван VII, оправдучи Братів свв. Кирила і Методія перед новими наклепами німецьких духовних. Чеський історик Тома Празький у своїй «Хроніці» наводить послання Папи Івана XIII від 972 року, в якому цей Папа дораджує чеському королеві Болеславу II назначити на єпископа Праги священика *не з обряду болгарського, чи руського, чи слов'янського, а латинського*. Це говорить, що в тому часі в Римі і на Чехах вже знали про існування «*руського*».

Цікаве довідуємося з листа польського краківського єпископа Матія до св. Бернарда з Клерво, в якому єпископ просить св. Бернарда, щоб приїхав до Кракова і тут zorganizував «Хрестоносний похід» на русинів, що своїм великим числом дорівнює звіздам і не зберігає правил православної віри та установ правдивої (латинської) релігії. . . Той нарід руський не хоче уподібнитися ані до грецької, ані до латинської Церкви, але хоче бути окремо від обох відділеним. Це діється не лише на *Русі*, — каже далі єп. Матій, — *яка живе своїм окремим світом*, але цей блуд є ще в Чехії і Польщі та в інших слов'янських краях. . . У своєму листі єпископ Матій називає слов'янський обряд «Руським обрядом». Матій був єпископом у Кракові в літах 1145-1166.

Польський історик Сейковський подає відомості про церкву св. Якова в Судомирі (Сандомир) і каже, що вона була найстарша і належала до «рускей релігії, в ктурей одправляла Русь своє набоженства».

Зі сказаного вище бачимо, що наш обряд від самого початку має свою назву, він не був «безіменним», і звався *слов'янський* або *руський*; *слов'янський* — бо був призначений й уживаний в усіх слов'ян, а *руський* — бо мав мову руську-київську. З пізніших церковних та цивільних документів загально бачимо, що Україну називано по латині — *Rutenia*, руський народ — *rutenus*, а руський обряд — також *rutenus*, дуже рідко вживано грецький, а ще рідше — візантійський обряд. Так, наприклад, Папа Григорій VII називає «*Ecclesia Rutena*» (Епістуде Йозефі В. Рутський» Рим 1956, стор. 57). Той сам Папа пише листа до Дмитра Ізяслава 1075 року, як «руському королеві», а в листі до польського короля Болеслава від 20.4.1075 р. називає Ізяслава королем Русинів («*Documenta Pontificum Romae... Historiam Ucrainae Illustrantia*», vol. I, Romae, 1953, стор. 8 і подібне).

Повстання нового слов'янського обряду з руською мовою грекам не було до вподоби. Тому майже від початку, від першого грецького митрополита 1037 р. Теотемпта в Києві починаються «тертя» між Києвом і Царгородом. За Ярослава Мудрого 1051 р. вибрано на митрополита «русина» Іларіона, якого Греція не визнала (А. Полонська, о.д. стор. 24). А вже виразний і гострий спір між Києвом і Царгородом повстав за кн. Мстислава (1125-1132), сина Володимира Мономаха. Коли кн. Мстислав покликав грека на митрополита до Києва, тоді спалухує спротив усього київського духовенства і монаших чинів проти гречення Руської Церкви. Київське духовенство організує т. зв. «Єрейський Собор» з домаганням митрополита-русина та слов'янського обряду. Грецький патріарх на це не погодився і чотири роки тривав опір духовенства. Накінець опір українського духовенства був здушений силою. Король Всеволод Ольгович прогнав митрополита грека, який не хотів висвячувати русинів на єпископів і мощами св. Папи Климента висвятили на митрополита монаха Клима Смолятича, якого греки не узнали. По смерті короля Ізяслава II Юрій Суздальський здобуває Київ, а новий митрополит-грек Константин ліквідує усе, що встановив митрополит Клим Смолятич; вивозить мощі св. Папи Климента, не узнає Богослужень запроваджених Климом Смолятичем, бо в них поминалися як святі: Олену-Ольгу, Володимира Великого, Антонія і Теодосія Печерських, Бориса і Гліба; не признає літургії руського обряду (М. Чубатий: Історія Християнства на Русі-Україні», т. I. Рим-Нью-Йорк, 1965, стор.

482-483). За Андрія Боголюбського (1169) москалі вивозили священників русько-слов'янського обряду, щоб в Києві знищити всякий дух спротиву грекам, опозицію візантійському обряду. Греки, руками москалів, нищили наш український обряд і насаджували свій візантійський (Іван Кузич-Березовський: «Жінка і держава», стор. 102-109).

Не було краще і в пізніших часах. Один із найкращих знатоків нашої церковної історії, о. Атанасій Гр. Великий, ЧСВВ, в книжці «Українське Християнство», Рим, 1969, стор. 116-117, у нотці 82 пише: «В московській займанщині, відразу таки по 1686 році іде нагінка на «книги київської печаті», а в 1620-1640 «литовської печаті». Єрусалимський патріарх Доситей, між церковними порадами для московських царів, писав 1-го квітня 1686 року, щоб не призначували українців на церковні високі пости в Московщині, «бо ж многі мають вони розтлінні звичаї, яких звичаїв не подобає вчитися тамошнім православним». . . Професор Ів. Власовський, оцінюючи вагу акту підпорядкування Київської митрополії Москві 1686 року, пише: «з підпорядкуванням Київської митрополії Москві розпочато було похід на українську Церкву Православну, як на Церкву національну». І цей похід визначає історію української Церкви аж до наших часів. . . Кожне нове підкорення частини українського народу чи українського католицизму Москві випереджувала, як правило, довша чи коротша пропаганда за *«чистоту українського обряду»*, а згодом і *«чистка»* церковних книг, практик і звичаїв (1780, 1870, 1930, 1940 pp.) — очевидно, не за критеріями українських прадідських традицій, але за зразком *«візантійського чи московського сходу»*. Українська традиційна обрядність ставилася суцільно під осуд. На жаль таємні тенденції окупантів не були відомі ширшим масам, а то і знаходили співзвучність (і нині знаходять, — В.К.) і серед українських людей. Захоплюючись *«східною чистотою»* візантійських чи московських зразків, вони забувають про *існування тисячолітньої української обрядової традиції*. . . І коли нині II Ватиканський Собор вирішує, *«що Східні, так як і Західні Церкви, мають право і обов'язок користуватися своїм окремим правопорядком як таким, що доручається пошани достойною традицією, є відповідніший звичаєм своїх вірних та виглядає відповідніший для забезпечення добра душ»* («Декрет про Східні Католицькі Церкви», ч. 5), то треба нам переставитися з тих усіх проповідуваних *«чисток»* за чужими зразками на оту *«пошани достойну старовинність»*, яку український нарід має; а коли цей Собор доручає *«повернутися до прадідних передань»*, то цих прадідних передань треба шукати не у Візантії чи Москві, але таки тих наших українських

у Києві чи Галичині, що створили тому майже 1000 літ українську обрядність».

Одна з тих «достойних шани старовинностей» є назва нашого обряду. Його перші творці свв. Кирило і Методій дуже добре знали, що в тому обряді, є грецького чи візантійського, — дуже добре знали які його складові частини, а однак не назвали його ні грецьким ані візантійським, але слов'янським-руським. Тому нині є вже анахронізмом звати наш обряд: грецьким, візантійським, греко-католицьким, чи візантійсько-українським. Це лише вносить замішання і дезорієнтацію між своїми і чужими. Коли ж з бігом історії назва нашого народу «русини», а країни «Русь» — перейшли на загально прийняті назви навіть між нашими ворогами, себто на назву «українці», «Україна», то логічно само собою насувається, що і наш обряд нині називається: обрядом українським без жодних додатків, тим більше, що навіть у Ватиканських колах ця назва прийнялася. Так, наприклад, Папа Пій XII, в Енцикліці «До всіх Східніх Церков» від 23.XII.1945 року, пише: «духовенство українського обряду». А «Оссерваторе Романо», еспанське видання, від 2.6.1985 року, стор. 11, пише, що кардинал Мирослав Любачівський був піднесений до митрополита в часі Літургії українського обряду, і того обряду були присутні інші єпископи. Сьогодні так українці православні, як і католики загально вживають зовсім правильну назву: *Українська Католицька Церква, Українська Православна Церква і український обряд*. За цю назву наш народ багато витерпів і вона нам дуже багато нагадує з нашої національної і церковної історії.

Бібліографія:

1. Epistulae Josephi V. Rutskyj, Romae, 1956.
2. Documenta Pontificum Romae, Historiam Ucrainae Illustrantia, vol. I, Romae, 1953.
3. Д-р Григор Лужницький: Українська Церква між Сходом і Заходом. Філядельфія, 1954.
4. Теофіль Коструба: Нарис Історії України. Торонто, 1961.
5. О. Ісидор Нагаєвський: Кирило-Методіївське Християнство в Русі-Україні. Рим, 1954
6. о. Ісидор Нагаєвський: Об'єднання Церкви й ідея патріархату в Києві. Торонто, 1961.
7. Д-р Петро Ісаїв: Звідки Русь-Україна прийняла Християнство. Філядельфія, 1952.

8. Іван Кузич-Березовський: Жінка і Держава. Варрен, Міш., 1970
9. Н. Полонська-Василенко: Історичні підвалини УАПЦ. Рим, 1964.
10. А. Г. Великий ЧСВВ: Українське Християнство. Рим, 1969.
11. А. Г. Великий ЧСВВ: З Літопису Християнської України. Кн. I. Рим, 1968.
12. о.Іриней Назарко ЧСВВ: Святий Володимир Великий. Рим, 1954.
13. Степан Ярмусь: Духовість Українського Народу. Вінніпег, 1983.
14. Митрополит Іларіон: Поділ Єдиної Христової Церкви. Вінніпег, 1953.
15. о. Севастіян Сабол ЧСВВ: Католицизм і Православ'я. Нью-Йорк, 1955.
16. М. Брадович: Одна Нація — Одна Церква, На чужині, 1950.
17. Д-р М. Бойко: В пошуках за слідами письма вздовж Дніпра. «Визвольний Шлях», 7-го липня 1984, стор. 854.
18. о. д-р Дмитро Блажейовський: Лист До Священного Синоду ПУКЦ, у «Патріярхат», червень 1985, стор. 9.
19. о.Ісидор Патрило ЧСВВ: Греки чи Українці? «Життя», Буенос-Айрес, ч. 9. 1951.
20. Василь Маркусь: Українська Католицька Церква назустріч Ювілеєві Тисячоліття, Матеріяли IV Конгресу Мирян УПСО, Рим 1983.

ЧИТАЙТЕ, ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ
І РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ
«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ»

о. І. ОРТИНСЬКИЙ

МИ НА ПОРОЗІ ДО ДРУГОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ ВІРИ В ХРИСТА

«Україна — це окремий церковний світ. Він не є включений ні до організації римської, ані до Візантійської Церкви». Це знав уже в 1147 році краківський єпископ Мацей Холева. Українська духовість, втілена в духовість обряду Української Церкви, не створилася у Візантії, як про це дехто думає. Україна взяла з Візантії тільки форму, яку наповнила своїм змістом. Це первісне суто українське християнство виявилось у релігійній етнографії і в силі відчуття релігійних християнських ідеалів, а зокрема в чіткому наголошуванні окремих основних істин Євангелії Христової. Це перш за все відноситься до почитання Пресвятої Богородиці.

Коли, за словами першого українського митрополита Іларіона, благодатна віра дійшла до нашого руського язика і ми з всіми християнами почали славити Святую Тройцю та коли благий Бог нами не погордив, нас помилував і привів нас до істинного розуму, українське серце сейчас віднайшло те, чого воно так гаряче жадало та від чого й посьогодні не може і не хоче відректися. Воно відкрило в християнстві Матір свого Краю.

Українська християнська душа зразу зрозуміла, що Пречиста Діва Марія не є епізодом християнства, але його вагомою величиною, як і те, що без Пресвятої Богородиці життя християнина маліє, а то й спотворюється.

Наша земля, переймаючи набожність до Пречистої Діви Марії з Візантії, де в той давний час воно було дуже розповсюджене, надає цьому почитанню особливого українського бриніння. Від самого початку українське серце опромінюється щирою любов'ю до Богородиці, ставлячи своє життя під Її лагідний погляд. Пресвята Богородиця стає невід'ємною частиною існування українського народу, його захистом, прибіжищем, душею його навернення. З Пресвятою Богородицею український народ іде впевнено у безвість майбутнього. В Пресвятій Богородиці український народ знаходить силу своєї відваги у сприйманні і в переносенні печалей скорбот, що немов неосмисленим допустом Божим перехрещує його путь. Від Неї наш народ очікує помочі, порятунку, пора-

ди, потіхи та покрову. Від Неї наш народ черпає насагу багатирських чинів, на Неї надіється, у Ній знаходить певність радості в остаточну перемогу. Він бо знає, що Мати Божа є найбільш пречудним даром, яким Христос в Євангелії нас обдарив.

Вона, Мати милосердя, являється в особливіший спосіб матір'ю нашої єдності, згоди й любови, матір'ю нашої солідарності та спільної мови. Нічого іншого наш Край і наш народ не прагнуть і не потребують так, як єдності та згоди. Ніщо бо інше не спричинилося так до нашого безталання, як роз'єднання, крамола, розбрат, розподіл. Єдність, яку святий рівноапостол великий князь Володимир встановив та яку князь Ярослав Мудрий поглибив, віддаючи весь український народ і його державу з Церквою під покров Пресвятої Богородиці, скорої на поміч християнам, знаходить надальше певність свого відновлення та скріплення тільки за допомогою і під покровом Пресвятої Діви Марії.

Історія і весь досвід, як і справжнє розуміння дійсності неодмінно переконують нас, що Український Єкуменізм мусить бути Марійським. Поєднання українців у одну правдиву Христову Церкву має один шлях. Найкращим, найпевнішим і найлегшим шляхом для того, щоб українські католики й православні нарешті віднайшли себе при воротах єдиного Бога, є серце Матері Христа. Воно, це серце вже нас обнімало своїм материнським покровом. Воно вже нас об'єднувало в ласці своєї любови до нас. Нам не вільно більше відвертатися від нашої Провідної Зорі, яка бажає нас завернути з роздоріж та зрадливих розпут до гавані Господньої Істини.

Ось недавно ми святкували Празник Покрова Пресвятої Владичиці нашої Богородиці й Приснодіві Марії. Ось це Свято, яке було і зараз стає щораз більшим і багатозначущим образом української спільноти. Пощо, — питаємо себе, — ми даємось зводитись дияволіві, ворогові людини й народів? Задля чого це зло, яке нам вчинили інші, ми поглиблюємо. Чи не час розпочати бути собою, тобто тими, до чого нас Бог кличе: жити свідомістю нашого Євангельського покликання, що ми — діти Божі. Бути собою — це ж те, щоб не соромитися бути членами однієї Української Христової Церкви і не боятися бути одним великим з'єднаним народом!

Проте, хотіти розпочати це велике діло у невластивий спосіб буде теж великою помилкою, якщо ми візьмемося до цього діла з самозакоханою чванливістю, уповаючи тільки на свої сили та на свої певності. Бо самі від себе небагато зможемо зробити. Якже ж тоді нам поступати? Про це нам каже Пресвята Діва Марія, яка стала найбільшою, найкращою і найдосконалішою поміж усіми,

бо визнала вповні свою малість, стаючи докорінно покірною та приписуючи все могутній доброті Божій. Вона може й совершенно прийняти та чинити волю Божу. Ось її слова: «Величає душа моя Господа і дух мій радіє в Бозі, Спасі моїм, бо Він зглянувся на покору слугині своєї, ось бо від нині ублажатимуть мене всі роди. Велике бо вчинив мені Всемогутній, і святе Його ім'я. Милосердя Його з роду в рід на тих, які страхаються Його» (Лк. 1, 46-55).

Сьогодні, стаючи на порозі до другого тисячоліття християнської віри на нашій українській землі, наш древньо-український монах Андрій звертається до нас разом з нашими великими й мудрими князями: «Чи бачиш Госпожу і Володарку світу»? Відповіджмо йому і їм: «Бачимо»! Бо, в дійсності, Вона Пречиста, приклонивши коліна, молиться за нас. Скінчивши молитву, бере Вона з себе накривало, що блистіло неначе блискавка їй на голові, та, тримаючи це прикриття у своїх пречистих руках, розпітре його з великою торжественністю над нашим боголюбливим народом. . . І ми, за її прикладом, за її поміччю та під її покровом, зможемо відкрити нашу неміч, щоб водночас уздріти милосердя Того, хто скидає могутніх з престолів та піднімає угору смиренних, хто розвіває гордих у задумах їхніх сердець, багатих відсилає з порожніми руками, а насичує благим голодних.

З нею, нашою Небесною Ненькою та під її святим Покровом випросимо у Небесного Христа силу розпочати тривкий шлях до поєднання, самовідданости, жертвенности та любови. І Він, Бог наш і Спас наш, пригорне слугу свого, наш народ, згадавши своє милосердя, як обіцяв був батькам нашим і їхнім потомкам повіки!

ЖЕРТВУЙТЕ ЩЕДРО НА

ФОНД ОБОРОНИ УКРАЇНИ,

ВИЗВОЛЬНИЙ ФОНД ОУН

І ФОНД АБН!

З дому неволі

Гр. ПАНЧУК

ПОВТОРНЕ УВ'ЯЗНЕННЯ П. РУБАНА І П. СІЧКА

(РС) Згідно з інформаціями тринадцятого випуску бюлетеня «Вести из СССР» д-ра К. Любарського, наприкінці червня 1985 року КГБ заарештувало в селі Городківка Вінницької обл. художника Петра Рубана. Його звинуватили в «антисовєтській агітації та пропаганді» за статтею 62-ою КК УССР.

Це є четвертий арешт 45-річного Петра Рубана, різьбаря-інтарсиста із Чернігівщини.

Рубана вперше кинули за ґрати наприкінці 50-их років. На суді йому інкримінували спробу пограбувати ощадкасу з наміром віддати гроші на потреби українського національного руху. (До речі, у вирокі замовчано справжні наміри юнака; лише зафіксували так би мовити, «кримінальний момент». А саме: спробу пограбування.

Петра Рубана заарештували вдруге 1965-го року за звинуваченням в «антисовєтській» діяльності та незаконному зберіганні зброї. Про точну причину арешту довідуємося із самвидавського документу: «Домагався встановлення в СССР демократичних форм життя та управління, а також виходу України зі складу Радянського Союзу». Рубана засудили до 8 років таборів особливого режиму. Покарання відбував у мордовських таборах примусової праці. Художника звільнили після закінчення терміну ув'язнення у листопаді 1973 року. Влаштувався на працю у мебельно-машинній комбінаті в місті Прилуках Чернігівської області.

Через три роки, у жовтні 1976 року Петра Рубана заарештували втретє за зфабрикованою кримінальною справою: його звинуватили у розкраданні державного майна й в тому, що він займався, приватнопідприємницькою діяльністю. Як інтарсист і майстер народних художніх промислів Петро Рубан виготовував у фабриці, де працював, пам'ятний подарунок американському народові до двохсотліття США. Це була книжка із двох дошок. На попередньому боці — славнозвісна статуя Свободи і внизу підпис «Двісті років». На внутрішній стороні — «Джордж Вашингтон» і квітка українського соняшника. Шість місяців праці вклав інтарсист Рубан у цей твір.

На суді у грудні 1976 року дії Рубана розцінили як розкрадання електроенергії та матеріалів. Попри практичну безпідставність звинувачень художника засудили до 8 років таборів особливого режиму та 5 років

заслання. Під кінець січня 1977 року, через брак речових доказів касаційний суд анулював вирок і звільнив Рубана з-під арешту. Однак, під тиском КГБ, зумовленим відмовою художника-інтарсиста співпрацювати з репресивними органами, у лютому 1977 року повторно відкрито досє. У квітні Чернігівський обласний суд засудив Рубана до 6 років таборів особливого режиму та 3 р. вислання, тобто заборони проживати у визначених місцевостях. Цього разу суд закинув Рубанові ще й «антисовєтську» діяльність.

Художника-інтарсиста спрямували до виправно-трудової колонії число 60, розташованій у Ворошилоградській області.

Коли вчетверте кинули Петра Рубана за ґрати за т. зв. «антисовєтську агітацію та пропаганду» (точний зміст звинувачень невідомий), він жив на висланні в селі Городківці Вінницької області. Дружина Лідія Федосіївна (вона за фахом інженер-конструктор) та двоє дітей — Оксана і Марко живуть у Прилуках Чернігівської області. У сина Марка, народженого у червні 1975 р., в наслідок нещасливого випадку, спаралізована нижня частина тіла.

Про Петра Рубана існує в Самвидаві низка документів. Цінною є заява репресованого юриста, члена Української Гельсінської Групи Левка Лук'яненка, котрий, власне, був безпосереднім свідком 1976 р. переслідувань художника-інтарсиста. Цю заяву Лук'яненко адресував редколегії журналу «Народна творчість та етнографія». Ось кілька штрихів до портрету Рубана з-під пера Левка Лук'яненка:

«Він займався філософією, вивчав історію рідного народу і багато думав над нашою спільною долею. Ці роздуми привели його до конфлікту з владою, чи радше, бюрократами-сталіністами, що ототожнюють себе з радянською владою, і це відбилося на його життєписі та долі його сім'ї, але жодним чином не притупило його розуму і не зменшило його багатого інтелекту. Він не тільки розумна людина, він — художник».

Наприкінці своєї заяви Левко Лук'яненко пише: «У Рубана були нелегкі умови життя. (Родина) жила в тимчасовій халабуді й всі сили та кошти витрачала на будівництво хати. Владоможні особи Прилук замість полегшити побутові умови і тим самим вивільнити його сили для створення національних художніх цінностей (...), вирішили загалом припинити його працю тільки тому, що він десь щось не так сказав і був уже суджений раніше, тож вони вирішили забрати непобудовану хату й вигнати його з України. Геть з України! Йй не треба мистця, йй треба теслі, бо йй доля — творити матеріяльні цінності!»

О, доле нашого мистецтва, скільки зазнало ти ударів на своєму кам'янистому шляху! Скільки душили тебе непрошені зайді і свої перевертні! Не плекала тебе доля — гнітила холодним подихом зими. Ти — квітка серед снігів. Лише Господу відомо, звідки беруться в тебе сили не вмерти. . . Задля українського мистецтва, задля законності і справедливості я закликаю вас: подайте свій голос протесту проти нахабної розправи над Петром Рубаном. Зупиніть кривосуддя!»

Згідно з положеннями КК УССР Петра Рубана очікує 15-річний термін позбавлення волі.

*

Про повторний арешт репресованого правозахисника інженера Петра Січка повідомляють, посилаючися на самвидавські джерела з Києва, водночас і різні прес-служби і газети на Заході.

У повідомленнях зазначено, що Січка заарештували у виправно-трудо-вій колонії, розташованій в Херсонській області під кодовою назвою ЮЗ 17/90. Петра Січка вперше заарештували в концтаборі у травні 1982 року і покарали за, нібито, «поширювання завідомо фальшивих вигадок, що порочать радянський та суспільний лад». Тоді його засудили до 3 р. ув'язнення. Цього разу, згідно із самвидавськими джерелами, Петрові Січкові інкримінують «антисовєтську агітацію та пропаганду».

Коли у травні 1985 року згадувалося про ймовірне звільнення Петра Січка з місць позбавлення волі, не хотілося просто вірити у можливість його повторного арешту в таборі. Тим часом сподівання не виправдалися. Репресивна машина советського тоталітаризму таки заповзлялася далі систематично нищити родину Січків. А помста московської влади не дається сьогоднішнім днем.

«Я мати трьох дітей — Василя і Володимира, та доньки Оксани, — писала в листі до Асамблеї ОН у березні 1980 року дружина Петра Січка — Стефанія Петраш. — Діти мої — це та єдина, благодатна нагорода безталанного нашого життя з чоловіком Пером Січком, нині позбавленим волі за правозахисну діяльність та приналежність до Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод разом із сином Василем.

Тепер на голови моїх дітей упала страшна кара. Чи в силі хто цьому запобігти і відвернути караючу руку? В розпачі я звертаюся зі своєю розповіддю-благанням до всіх, хто спроможний мене почути і допомогти».

Стефанія Петраш продовжує:

«Обоє ми з Петром — колишні політв'язні сталінських концтаборів. 47-го року мене засудили до 10 років ув'язнення, а Петра Січка — до страти з подальшою заміною 25-ма роками таборів, а згодом зі скороченням терміну до 10 р. Що ж ми вчинили, за що така кара? Нашою провиною було родитися на українських західних землях, що належали Польській Речі Посполитій.

Нечуваним тягарем — уже першого дня світової війни 41-го року — придушено населення цих земель (...)

Наша доля — це частка долі бездержавної України, доля її беззахисних нащадків, що в часи великих імперіялістичних зрушень і боротьби на її території, хоч-не-хоч стають на оборону людських прав, органічно пов'язаних з національно-суверенними правами споконвіку уярмленої Батьківщини».

Попри всі страждання Стефанія Петраш та Петро Січко залишилися

живими, перебувши страшне лихоліття диктату, масового терору, спрямованого на фізичний і духовний геноцид українського народу. Вони в неволі побралися, а 1958 року з далекого Колимського краю — з немовлям Василем та з надією на добро і щастя — повернулися на рідну землю до міста Долини Івано-Франківської області будувати на руїнах нове життя. Стефанія Петраш-Січко веде далі у своєму листі до Асамблеї ОН:

«Жили злагодженим подружнім життям, працювали надсильно і разом училися, та росли дітей, замкнувшись у вузькому сімейному колі. Ми не переставали вірити в перемогу добра, хоча за бідю і злиднями понад 45 р. світу Божого не бачили, бо нешвидко стараннями та невсипуючо працею ледь економічно випросталися».

Так тривало до 1977 року, до дня виключення сина Василя Січка з другого курсу факультету журналістики Київського університету. Вигнали, буцімто, за «неуспішність». Насправді ж його звільнили з т. зв. ідеологічних мотивів. Стефанія Петраш пише:

«Формальною причиною звільнення стала синова курсова праця на тему «Охорона рідної природи». У ній він вільно висловив власні міркування, пославшись, між іншим, на (...) численні неспростовні факти хижацького нищення Карпатського краю з його благословенними горами і зеленими смерековими лісами. Тверджу: Формально, бо коли Василь вступив до університету 1975 року, то його батькові Петрові Січкові запропонували таємну співпрацю з органами КГБ. На його відмову погрозили: «Не довго твій син вчитиметься в університеті». Так і сталося».

Найенергійніші тривалі клопотання про поновлення Василя Січка в університеті не мали успіху. Тоді Василь зрікся громадянства СРСР — його спрямували на примусове лікування до психіатричної лікарні. Батько захищав сина — але все було марно. Тоді Петро Січко та син Василь включилися в благородну відкриту і льояльну правозахисну діяльність Української групи «Гельсінкі». У липні 1979 року їх обох заарештували і кинули за колючий дріт концтабір на три роки за, мовляв, антисоветську діяльність. Застосовуючи цю чудово вишліфовану протягом років тактику повторних арештів політв'язнів у самих місцях позбавлення волі, 1982 року советський трибунал знову засуджує Петра Січка та сина Василя до 3 р. ув'язнення. Згідно із законом, батько і син мали вийти на волю цього року. Нині вже відомо, яка доля спіткала Петра Січка після 6 р. ув'язнення в таборі примусової праці. Про Василя Січка немає жодних інформацій. Чи його таки звільнили 5 липня, як передбачає повторний вирок, а чи репресивні органи підготували нову провокацію? Це питання вимагає відповіді.

ДВА ЛИСТИ ЙОСИПА ТЕРЕЛІ ДО ДРУЖИНИ І ДІТЕЙ

Слава Ісусу!

Добрий вечір милі мої дівчатоньки і Павлик!

Учора 21.2 відправив лист: міняли макулятуру і вдалось закинути у камеру зошит. В камері брудно, заїдають воші — пополудні поведуть на пропечення¹. Люди сплять на підлозі, на столах, від сміття й диму нема чим дихати. На вікнах поставили внутрішні ґрати, а за ними щити і гранчасті вікониці.

Вже давно у советських в'язницях сонце і свіже повітря видають грамами: на прогулянку виводять тільки на 15 хвилин. Наглядач каже, що невстигають виводити, спати нема де, «а вам прогулянку давай». Казав мені Осьмак в Ужгороді, що у Львівській в'язниці яблуку нема де впасти, але я не сподівався бути у Львові. Перед відправкою підполковник Корсун наказав передати мені, щоб я подумав. Думаю. . .

Пам'ятаєш, після того як я втік 15.11 і тих подій, що сталися опісля, я їздив 14.1 до Ужгороду на зустріч з кагебістами. Були поставлені умови: з нашого боку — припинити видання «Хроніки», а з їхнього — звільнення ув'язнених із в'язниць і таборів. Зустріч відбулася в готелі «Закарпаття» у кімнаті ч.52. На зустріч прийшли підполковник М. М. Дзяшко і капітан, прізвища якого не пригадую. Принесли вони із собою два числа «Хроніки Католицької Церкви в Україні» чч. 1 і 6. Трафаретні запити: хто, де, коли? Кому і як передавали за кордон? Відповідаю, що я прийшов не на допит, а домовитись про умови звільнення Василя, о. Германа і в'язнів за списком (компромісове рішення). Перший варіант списку Дзяшко відкинув. Я склав новий, і ти мені вірно казала, що з цього нічого не вийде, їм потрібно інше. Вже в готелі після обіду (обідали разом із Дзяшком і можна було подумати, що ми два колеги) був складений і узгоднений новий список: Рая Руденко, Ірина Ратушинська, Галина Барац, Лена Сеннікова, п'яту жінку не пригадую, бо її дописав кагебіст. Із чоловіків: кум Павло Кампів, Петро і Василь Січко, Левко Лук'яненко, Юрій Бадзьо, Василь Стус, Михайло Горинь, Гнат Солтис, Марк Ніклус, Анатолій Шаранський, Анатолій Корягин, Віталій Калиниченко, Дмитро Квецько, Ярослав Лесів, один арм'янин, і один жид за вибором КГБ. Після цього поїхали за друкарською машинкою, щоб скласти заяву (компромісову) бо я відмовився писати будь-що власною рукою. Привезли. Дзяшко подав мені готову заяву-штамп,

1. Пропечення — спосіб нищення вошей у білизні.

сказав прочитати і підписати. . . Звичайна суча гавкотня. Кажу, що я й сам можу написати, а за цю нехай залишать собі на згадку. Після обіду прийшов заступник начальника управління обласного КГБ підполковник Корсун і почав залякувати, даючи зрозуміти, що я можу сьогодні не вернутися додому. Спитав, чи знаєш ти, що я поїхав до Ужгороду на зустріч з КГБ? Так, — кажу, — знає. Після цього Дзяшко взяв список і каже: «Ось цих — Микола Руденко, Василь Стус, Юрій Бадзьо, виключаємо із списку, — про них мова буде окремо, — а Михайло Горинь — ні! Єдине, що ми для нього можемо зробити, це зняти 5 років і повезти в Ленінград до лікарні. А стосовно тих трьох — заява про розв'язання групи і припинення діяльності. Кума звільнять найближчим часом, а із жінок тільки українок. Теж саме з чоловіками крім Петра Січка».

— А чому Січка ні?

— Так він же націоналіст! Ми вам замість «тих жидків» звільнимо із психолікарень 30 осіб. Зрозумійте, що для звільнення із концтаборів такої кількості людей потрібний спеціальний указ Президіуму Верховної Ради, а це галас. Згоджуйтесь: за одного із цих в'язнів десять із психолікарень, або двох із психов'язниць. Ну? Із кримінальних зон можна звільнити найближчим часом: Лесіва, Горбаля, Василя Січка, Чорновола, Солтиса і Хмарука. Але ви мусите підписати наш варріант заяви і припинити передавати по «голосах».

Я не згодився. Було велике бажання, але їм потрібне було мое розкаяння не тільки через пресу, а також по радіо і телевізії. Я надрукував перший і останній варіант компромісової заяви: «У зв'язку із створеними обставинами ми (тобто я, Будзінський і Стефанія Січка) вважаємо можливим розв'язання ініціативної групи. Дальші тертя і конфлікти між католиками і владою узгіднювати без втручання третьої сили. Також припинення випуску «Хроніки католицької церкви в Україні», ще не означає, що ми пориваємо із нашою Церквою». Прочитали. Корсун сказав, що така заява не підходить. Тоді я взяв листок і хотів подерти. Дзяшко спохватився: «що ви, нехай буде», згорнув і поклав у течку. Корсун сидів злий, і почав казати, що він дав слово перед Києвом, що все буде гаразд, а я так підводжу; що Київ на таку заяву не згодиться, а це значить, що мої друзі залишаться у в'язниці.

Дзяшко вийшов, — викликав його капітан, — і мені чомусь здалося, що мене зараз заберуть. Так воно й було б. Корсун почав вдягатися, а я йому: «Для того щоб я підписав ваш варіант, я мушу побачитися з Будзінським і порадитись. Перший крок із їхнього боку — звільнення Павла Кампова. Ні — можете брати до в'язниці». Корсун швидко потелефонував. «Ідьте без мене. Михай-

лович поїде додому». Повернувся Дзяшко. Я почав одягатися і сказав, що мені б купити Калинці черевички. Навипередки радили, де це зробити. В душі я радів, що сьогодні ще встигну додому. Вийшли ми разом. Я взяв таксі і за три години був вдома.

В неділю поїхав у Сваляву на нову зустріч із Корсуном і Дзяшко. Зустріч відбулася у будинку Маргарети Богович по вул. Чапаєва 10. Під час розмови я заявив, що я заяву підпишу тоді, коли всі узгоднені за списком будуть на волі. Корсун спалахнув, почав загрожувати, а тоді каже, що потрібно доповісти вищому начальству, — це не їм вирішувати. Після цього Дзяшко витягнув якісь папери, де на чистому протоколі в долині були наліплені три фотосвітлини. «Кого з них знаєте?» — Нікого. Тоді Корсун:

— Звідки ви знаєте, що Черненко був на лікуванні в Солотвині і хто підкинув йому заяву?

— Це не допит! — Після павзи:

— Йосип Михайлович, ви дійсно хочете виїхати із Союзу? Для чого писали ізраїльським жидам, ви ж маєте рідню в Іспанії, Італії, Австрії, США, — чому не до них? Крім того ви могли б виїхати до Чехословаччини: у вас там сім'я, діти, пожалуйте дружину, а там ви могли б спокійно жити і писати вірші.

Я відповів, що бажаю виїхати не для воз'єднання із сім'єю, а тому що советська влада не дає мені жити, порушуючи конституцію, а нас переслідує тільки за те, що я не бажаю бути москалем, що вимагаю права (гарантованого конституцією) дотримуватись моєї прадідівської віри. А те, що я написав урядові Ізраїля, моя особиста справа. Ніде не написано, що туди мають їхати виключно жити, то демократична держава і приймає всіх переслідуваних з СССР.

— Я вам не радив би цього робити. Відмовтесь від заяви і протягом тижня зможете виїхати до Австрії. Ну? Подумайте? . . Коли дісталися б до своїх зверхників, ви й там би бунтували, а з часом прийшло б розчаровання і туга за рідним краєм. Подумайте! . . Якщо хочете, можна жити і в нас. Чому б вам не жити для сім'ї, малювати собі і писати вірші. Хочете, ми вам зробимо місце в Ужгороді — помешкання, праця, там є римо-католицькі храми, ходіть і ніхто вам ніколи й слова не скаже. Нащо вам це уніятство? І з ким ви зв'язали своє життя? Нащо вам Будзінський? Це ж шпигун Ватикану, і його щастя, що він вже старий, а то б ми знайшли йому місце. Вірте, ми вам хочемо тільки добра.

І ще одне, що торкається тільки вас: Підполковник Дзяшко дав мені надрукований текст заяви, писаної від мого імені, де я нібито заявляю, що все, що я написав про Рауля Валенберга, є

вигадкою від початку до кінця, а сценарій я одержав із закордону.

Я уважно прочитав і спитав: «Чому ви так ненавидите того, хто ціною власного життя спас сотні тисяч, а советське КГБ знищило більше, про що була мова на 20-му з'їзді КПСС? І хіба може мати право українець забути мільйони замучених голодовою смертю українців у 33-47 рр.? Чому Москва досі не увічнила пам'ять про невинно замучених партією і КГБ? Корсун відповів, що уряд СССР вже давно поставив би меморіал жертвам голоду 33 року, але закордоном зчинили такий величезний галас, що вже не можна було піти на це. Корсун гнівно зауважив:

— Тереля, ми можемо все. Ось вам приклад Рауля Валенберга. Навіть в уряді Швеції є люди яким сприкрився галас довколо його імени. А ви хто? Нам навіть немає потреби давати вам багато за присудом — вистачить одного року. Але де гарантія, що вас не заріже який-небудь наш кримінальник? А потрібно буде, так ми вас і в камеру до Рауля Валенберга закинемо. Ось і помагайте один одному».

— Значить він живий?

— А це так, до слова — відповів він заспокоївшись.

Потім розмова перейшла на дім, дітей. Вони ж і додому відвезли. А 8-го арештували, як ти й гадала.

У в'язниці Корсун попередив: «якщо не розкаєшся, то здохнеш і сліду не залишиш».

Львівська в'язниця, камера 132.

Ісусу слава! Слава на віки!

П.С.: Осьмак обіцяв газетку із покаятням Василя, який ніби вже дома, але я, видно, цієї статті не дочекаюся.

21 лютого 1985 року.

Йосип Тереля

Слава Ісусу!

Дорогі мої Калинка, Мар'янка, Оленка і маленький Павлик!

Позавчора мене привезли у Львівську в'язницю. В'язниця на місці, порядки ті ж самі, тільки люди міняються.

Я у 139 камері, якщо це можна назвати камерою: у туалеті вмурували у підлогу стіл і лавку, і дали нам там жити. Як у писанні комуністів, що всі будуть разом ходити до виходку, і там же разом споживати їжу. Культура розвитку комуністичної моралі прогресує.

Василь сидить у 78-ій камері (трійник). Про це я дізнався ще 17 лютого. Не знаю нащо мене привезли до Львова, але здогадуюсь. Арештували мене 8-го лютого, санкцію на арешт підписав прокурор Фекста, керувало арештом КГБ і виконавець їх волі Мицода Іван Іванович. 5-го лютого я захворів на грипу, була гарячка 39.9° Цельсія. Під час арешту я заявив, що маю грипу і нікуди не поїду. Чергова медсестра санаторія сказала, що я здоровий і мене можна перевозити до в'язниці.

Мене запхали до «чорного ворона», відкрили згори дверцяtko і повезли. Не дали навіть на дорогу ніяких ліків і вночі цілком хворого привезли до Ужгородської в'язниці. Посадили у 5-ту камеру. На мою вимогу медичної допомоги, нач. санітарної частини капітан Павленко відповів, що в них в'язниця, а не лікарня. На допит привели до незнайомої людини. Він назвав себе слідчим Львівської обласної прокуратори Осьмак Михайло Васильович. Цей садист і провокатор заявив, що якщо я не буду давати показання, то мене не будуть лікувати. Він дав по таблетці аспірини і кальциска і почав допит, який скінчив пізно ввечорі, і в кінці дав іще по таблетці. Хвороба мене так зломилa, що ледве дотягнув до свого поверху.

Мої показання не задовольнили «вірних лeнінців» і тоді Осьмак припинив давати ліки, а я відмовився від показань. 12-го знову викликали на допит. В кабінеті сидів підполковник Корсун — заступник нач. обласного управління КГБ.

— Хочеш щоб лікували — кажи! А ні — то подихай!

— Про що ж говорити, — питаю, — ми вже наговорилися.

— Нам потрібно тільки одне: ви, Тереля, мусите розкаятись. Ви заварили кашу, ви й хлeпчіть. Ясно?

Відповідаю, що ми не нарівні. Для розмови потрібні інші обставини, а у в'язниці я не буду з ними говорити.

— Тереля, ми виділимо вас із Львівської групи і пустимо по 62-64, а це 15 і 5. А ні, — так кинемо у психов'язницю. Лікарі напишуть усе, що ми захочемо, а там один застрик і думати ніколи буде. Дивіться на речі реально. Хто допоміг вашому одностудцеві? Помер, поговорили й замовкли. А Тихий? .. Давайте дійдемо до згоди, і ви завтра побачите своїх дітей, дружина хвилюється. Ну? Ви гадаєте, що ми когось боїмося? Ми сильні як ніколи. Але у цей час ми не хочемо щоб ви сиділи. Це використовують Західні радіоцентри і всяке бандерівське лахміття. Що у вас спільного з ними? Ми багато чого можемо. Нащо ж жертвувати своїм життям — та ж ви ще й не жили. Пожалійте жінку, дітей. А Калинка весь час кличе «нaньo, нaньo, ляляй казку», а нанка немає.

Сльоза покотилася з моїх очей. Делікатно залишив самого хви-

лин на 10. Потім зайшов, дав аспірини: «пийте тут, у камері неможна, скажуть, що я приніс». Більше про розкаяння не говорив, питав тільки як «Хроніка» потрапляє за кордон.

Наступного дня прийшов Осьмак, дав таблетку і почав допит. Зауважив, що майор Богданов із Львівського КГБ казав йому, що я фанатик, а з такими потрібно розмовляти тільки з позиції сили, але він (тобто Осьмак) із КГБ немає нічого спільного, він працівник прокуратури і немає звички застосовувати тиснення на підслідних.

— А як же розуміти оце видавання по одній таблетці аспірини під час допитів?

— Ви знали, на що ви йшли, отже не нарікайте. — Потім додав, що комітет дуже злий на мене і було б краще якби я знайшов спільну мову з ним, Осьмаком, а то іще перекваліфікують статтю, тоді це буде мій останній термін.

— Мені вже про це казали, — відповідаю.

— Ваш начальник Корсун сказав, якщо відмовитесь від розкаяння, то він прикладе всі зусилля аби ви у психов'язниці померли, а якщо ні, то в нас у в'язниці є такі камери де вас уб'ють самі в'язні. Подумайте! . .

13-14 лютого робив допит Мицода. Дав спрямовання на судово-психічну експертизу. Я не підписував. Вночі на 16-те мене забрали до Львівської в'язниці. Так скінчився перший етап — ужгородський.

Дорога Оленка! Прошу по можливості не проливай сліз. Пам'ятаєш слова Ісуса: «І за ім'я моє» Марка 13:13. Так, за ім'я Його! і ще — «не думайте, що говорити будете, коли поведуть вас до суду».

Виростуть наші діти, і будуть жити вільні від комуністичних заборонів, ненависти до Христа, до рідного народу. Ґрати — це ще не в'язниця. І за ґратами людина може бути вільною, якщо захоче. Вони програли! Із злістю й ненавистю КГБ всіляко заслонює український католицький рух в Україні.

В середу піду на комісію.

З Богом!

Йосип Тереля

Поезії

Йосип ТЕРЕЛЯ

МОЇ РИТМИ

Несу ілюзій хрест, і став я знемагати,
На сім, труднім шляху покути. . .
Мое ество, мов пес, продовжує скавчати —
Та німо, бо не чути.

Мізерна є моя Голгота: я — мурашка!
Я тінь. . . Мій дух іде на страту.
У розпачі нуднім зітхаю: «Боже, важко
Ховати біль і проклинати грату».

Несу ілюзій хрест неначе тать заклятий;
Уперто суну тінь до світла;
А в скронях: він проклятий! він проклятий! . .
Із притиском і злістю.

ВЛАСНА ХАТА

У власній хаті живе пес,
Що гавкати не сміє.
Задре свій писок до небес,
І вовком виє. . .

Сліпої ночі пса поб'ють,
Сліпої ночі пес заплаче.
Завиє далі — хай уб'ють! —
мені одначе. . .

Немов ченці з розбитих скитів
йдемо,
йдемо — за очі світ. . .
Якісь поморені, побиті. . .
За знамено — Новий завіт.

Новий завіт. . .
І знову тихо. . .
Зриває вітер мох із стріх. . .
І чути: «Бий його до лиха!» —
Під парканами — п'яний сміх. . .

І знамено якесь пожовкле. . .
І лжепророків — не пройти!
Коли ж то світ на мить замовкне,
І тиша сонцем впаде під хрести? . .

ІЗ ВІДКРИТОГО ПОСЛАННЯ ДО РОСІЇ

«... Хто зміряє океан муки, в якому пливе Україна? Хто опише страждання мільйонів померлих від штучного голоду в 1933 році? Хто зможе розповісти про ридання тих, хто був безневинно розстріляний у 37-39 роках? Хто обійме духовним оком незміряний світ приниження, безправности, деградації, ув'язнень, безвісних смертей, голодувань, втрати ідеалів, — той світ, який став історичним фантомом України, її прокляттям, її невпинною реальністю?!

Тисячі вбитих поетів, мистців, мислителів. . . Ще тисячі й тисячі втомлених, підкуплених, застрашених! В той час, як всі народи Землі прагнуть до волі і знаходять шляхи до неї, ти, Росіє, накинула аркан на шию України і безжально душиш її, щоб вибити з неї пам'ять про славне минуле. . .»

«Терновий вінок України» письменника Олесь Бердника, 1979 р.

Ярослав КУРДИДИК

БАЛЯДА ПРО РІДНУ НІЧ

Хочу намалювати рідну юну ніч,
розмалювати її свіжою акварельною ностальгією,
зроненою романтикою, заобрійну і небувалу,
таку горобину й карооку ніч,
що самітною пустельністю завжди опечалена. . .
Ось таку я хотів би створити ніч,
щоб водоспадами крізь неї
світла пробивалися й темінь сповіщали,
світла що на перехрестях доріг потойбіччя стоять,
і де янголи десницями керують
планети, які гогочуть і рокотять
та мчать крізь проточини пожежні,
пориваючи за собою роздвиготілий космос,
що кружляє у вибухах спіраль безбережних.
Ось таку я хотів би намалювати ніч! . .
Ніч,
що нас по-відьомськи заворожує й жахає,
але й русалкою леститься й манить,
яка розкошами заманно пахотить,
ніч,
що казна з ким і казна-де
ввесь довгий та чарівен день
таємничо і загадково пропадає. . .

* * *

Намалювати б найоригінальнішу ніч
без головокружних стромих стін
із каменобитою долівкою з густого бездення
з покрівлею що сперта на арках арктики,
освітлена Волосожаром і де дзвін
прославляє Всевишнього Ймення
на всю ширінь і довжінь мінливої галактики. . .

Ех, як же ж хочеться намалювати ніч,
що вежами сягала би у вічне,
а її метеори кометно-іскристі
хай би вітражні вирізьбили вікна. . .
Так прагнеться, щоб ця граціозна ніч
виростала з коренів фіольно-вороних
росла й похрустувала конаристим віттям
та помножувала своє лазурово-іграшкове листя
і кремезні каро-смольні й гордливі корони! . .

* * *

Хочу бодай на мить зашкідувати ніч,
що відважно казна куди мандрує —
десь по криштально мінливих щовбах,
або нашумілих гугнявих проваллях
і між ними зефіром-орлом прошибає. . .
Та щоб ця ніч проказувала з галянтної висі,
так золотокудро і зворушнотонно,
так ледь-ледь чутно тремтливо й зпроквола,
крізь весь стограйно-збавний перелив —
до стрільчастої першоранньої зорі:
«Зоре —
прохаю ж я тебе надхненно й чолопоклонно —
розкрий пелюстки своїх дитячих очей,
причепури щічки і змійково-загадкові брови. . .»
(Так прагнеться простягнути руку
і до зорі пригубитися жадно, назавжди. . .)
Або сказати їй:
«Гей, злототкана ноче, не барися,
підведися із постелі з облаків пухових,
спускайся, і то чимхутчіш, із небозводу, —
і вже ось так безцеремонно і навправці,
не розпитуючись про дорогу у нікого, — іди. . . іди. . .»

* * *

Так прагнеться завжди, аж до грані болю
заграти симфонію про ніч розвогненно лунку,
незбагнуту і безбережну в непорушній тузі,

безвивідну, хвилючу й глибокозвучну
симфонію —
недосненну у марінні квітньовишневому
і недокінчену ніким. . . і ніколи. . .

Скомпонувати хочеться звабливий прелюд
про ніч сучасну із прожекторів рясних,
таку різносвітлянисту й веселковонеонову,
модерну, бурхливо осяйнисту і непокірну,
що ходить по дахах хмарочоснобетонних
та хоч і не признана ніким,
вона там царює у діядемнограйливій короні. . .

* * *

Якже ж прагнеться створити ще й таку сюїту,
що ніч заякорилася у портах незнаних,
де хвильоломи із метеорів багряних,
а на золочальній облачній шхуні
моряки у кашкетах із клаптиків хмарин —
і на містку, в золотом обшитих рукавах,
ходить місяць — морським капітаном. . .

Заграти б і передати тонами,
що буренними естафетами б'ються і чалять
поринаючими і пікуючими альбатросами,
легкокрилими чорноморськими гондолями
та веткими стрункопрофільними човнами,
забрали, завантажили й відвозять — ніч. . .

Заграти б
віолончелями, які неминуcho згубою звучать,
тонами найрізноманітніших всіх супротиріч,
нашумілу степовими непорочними врунами,
нерозквітлим ще первоцвітом і чебрецями. . .

* * *

Хочу повернутися думками на кілька сторіч
і заграти думу вельми далеку і ностальгійну
про вже призабуту українську ніч,

що в ній одпочивали мозолистий труд,
доброзичливість, та ввічливість щедра і ревна,
вся наша довірливість стара і прадавня,
незнищимо-владна та архаїчно сиводревня. . .

І про воли, що біля сміливих чумаків
лежали і жували сузір'я янтарні,
(Яким утома волячі очі тулить).
Вони не знають про нову дорогу
і, що їх світанок, як хазяїн, збудить,
наложить сріблом оковані ярма,
а тиша простелить куряву під ноги
та по-батьківськи прокаже:
«З Богом у дальшу щасну путь!». . .
І ви, наморені сиві воли-небоги,
будете завантажені кримською сіллю мажі
далі покірно у безвість тягнути. . .

* * *

Ось повернути б непорушний час назад
і побути б у тому, що було давніш,
потонути на мент у сантимент пронизної уяви,
промчатися по зрошеній холодом світанку
траві-вівсяниці плижком босоніж
і підгледіти, як там, розпромінена сміхом,
походжає моя хлоп'яча безтурботна ніч,
ця у пуп'янках, які ще не розцвілись
у нерозгадане первоцвіття і юне многотрав'я. . .

* * *

Так прагнеться написати, дорогі, до вас
на сторінках уже із пожовклого юного блокноту
не ось такого собі звичного, щоденного листа,
а оздоблену пишнотою — зоряну поему. . .
Вже відчуваю навіть прибій осяйних думок,
а в них аж уповень по вінця, розгайну достоту
і понадмірність душевного зворушного тепла. . .

Вже бачу, як у серці розкрився навістіж горизонт
і на ньому іскристою жоржиною розквітає тема:
на губи набігають і тічкою просковзуються
непорочні, променисті й нестримні слова
та укладаються у пронишклі чадом жасміновим рими,
що порозчімхуваними лазурними полисками дзвенять:
«Я твоя Вітчизна... І рідна тобі... І свята!»...

(Продовження буде)

ЧИТАЙТЕ — ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ТИЖНЕВИК

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ»

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — орган української самостійницької думки та речник українського визвольного руху. Він подає правдиві інформації про події на українських землях а також приносить обширні відомості про міжнародні події, наслідуючи й коментуючи їх в дусі інтересів української справи. «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» речево дискутує й розяснює всі суспільні політичні й культурні питання української еміграції й постійно містить хроніку українського життя з усіх закутків світу. «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — це універсальний часопис української еміграції в усіх країнах поселення, що повинен знайтися в руках кожного свідомого українця, якому доля нашої Батьківщини не байдужа.

Передплату у Великій Британії приймає:

Українська Видавнича Спілка
200, Liverpool Road, London, N1 1LF.

Адреса Видавництва:
Verlag Schlach Peremohy
München 8000, Zeppelinstr. 67, Germany.

В. С. БОКОВСЬКИЙ

ДИВНА НОВИНА

Різдвяна п'єска для школярів на 2 відслони з прологом і епілогом

Дійові особи: Батько
 Дівчинка років 8
 Хлопчик років 5
 1-ий пастух
 2-ий пастух
 3-ий пастух
 4-ий пастух
 Ангел
 1-ий волхв
 2-ий волхв
 3-ий волхв
 Діва Марія
 Св. Йосип

(Для уникнення довжелезних перерв, що забирають більше часу як сама дія, декорації ставляться одразу для двох відслон: сцена печери відгороджена внутрішньою завісою із синьо-фарбованої марлі, так званим розсмиком. Перша відслона відбувається перед розсмиком. Пролог відбувається на просценіумі перед головною заслоною).

Пролог

(В одному із кутів просценіуму, перед заслоною, стоїть вішак. Із протилежного боку на просценіум виходить Батько по зимовому убраній, іде до вішака і роздягається вішаючи одяг на вішак. У цей час виходять на просценіум дівчина і хлопець, також по зимовому одягнені, і одразу по виході починають говорити, а Батько слухає і знімає з них верхній одяг).

Дівчинка: Татусю, а ми вже скінчили навчання й маємо різдвяні вакації. Аж за два тижні підемо до школи.

Хлопчик: Ну, нема чого радіти! Ми так гарно гралися й забавлялися, а тепер треба вдома сидіти.

Дівчинка: Будеш зі мною гратися.

Хлопчик: Ага, знову будеш в учительку гратися, щоб я рахунки робив.

Дівчинка: Ні, не буду. Це таке свято, що кожний має веселитися й радіти. І ти також.

Хлопчик: А чому ми святкуємо Різдво?

Дівчинка: Тому, що це свято народження Христа.

Хлопчик: А нащо він народився? (Дівчинка мовчить)

Батько: На те, синку, щоб спасти людей від гріха.

Хлопчик: То мені нема чого святкувати.

Батько: А то чому ж?

Хлопчик: Бо священник у школі казав, що маленькі діти гріхів іще не мають.

Дівчинка: А якщо ти взяв сьогодні без дозволу сирника, з'їв його і сказав, що то не ти, то вже брехня і злочинство, а значить гріх.

Хлопчик: А от і ні! То ти взяла сирник, а я від тебе забрав і з'їв. Отже, не гріх!

Батько: Перстаньте сперечатись! Бог заповідав прощати один одному провини наші.

Дівчинка: Тату, розкажіть нам про народження Христа. Ви так гарно оповідаєте.

Батько: Добре дітки. Тільки слухайте і не перебивайте. Ходімо сядемо там, на канапі. (Виходять. Із-за сцени чути голос Батька) Це сталося 1985 років тому на африканському континенті в Юдеї, за царювання Ірода і римського імператора Тиберія.

(Під час розповіді Батька на залі гаситься світло і розкривається за-слона).

Відслона 1

(Ніч. На сцені притемнене світло. Коло ватри сидять три пастухи й розмовляють. Основне освітлення їх відблисками ватри. Четвертий спить).

1-ий пастух: Придумали оцей перепис населення й тільки людей збаламутили. І вдень і вночі йдуть до міста записуватись. Он у Вифлеємі вже й місця людям не вистачає.

2-ий пастух: Відривають людей від праці та тільки у збитки вводять.

3-ій пастух: А ви хотіли б щоб чужа влада вас по голові гледила та медом годувала?

1-ий пастух: Та, воно так. Чуже не своє, його не шкода.

2-ий пастух: Ага, «Скачи враже, як пан каже».

1-ий пастух: Та й розвелось тих панів тепер, та всі на нашу шию сідають, а згори всіх римляни сидять та нагаєм підстьогають.

3-ій пастух: Мені мій дід оповідав, як він малим ще був, що на нашій землі були пророки, які заповідали народження Христа. Ну, і в святих книгах написано, що народиться на землі юдейській спаситель, який визволить народ із неволі.

2-ий пастух: Та й я чув про це. Наш сусід, Йосип, вернувся оце з Галилеї та оповідав, що на річці Йордані є святий чоловік, Іван, який щодня проголошує, що наблизилися дні коли з'явиться на нашій землі спаситель, що визволить наш народ і збудує нове царство в Ізраїлі.

1-ий пастух: Ех, якби ж то! (будить 4-го) Ей, Симоне, вставай! Збігай подивися як там вівці.

4-ий пастух: (Встає, потягується й позіхає) І то завжди так! Вони тут теревені розводять, а я мушу бігати.

1-ий пастух: Біжи, біжи! Не патякай! Тобі промнятися не зашкодить, бо спиш весь час як ховрашок. (4-ий пастух виходить)

2-ий пастух: (у слід йому) Та не барися довго.

1-ий пастух: Чутки ходять в народі, що молодий Геронім збирає охочих із зброєю в руках виступити проти окупантів.

3-ий пастух: Та, виступити то легко, а от подолати ворога значно важче. Треба все добре підготувати, щоб не пропали задурно горячі голови.

2-ий пастух: А може почекати поки з'явиться обіцяний визволитель, а тоді вже під його проводом усі разом підуть.

1-ий пастух: Еге-е... «доки сонце зійде, роса очі виїсть».

2-ий пастух: А з чим виступати? З камінням і пращами? Таку озброєну силу голими руками не візьмеш.

3-ий пастух: В нашій історії бувало, що й голими руками брали. Пригадайте Єрихон, Давида, Самсона...

2-ий пастух: Так їм же сам Бог помагав!

3-ий пастух: І нам допоможе коли перестанемо гризтися між собою, і спільно візьмемося за визволення. (входить 4-ий пастух)

4-ий пастух: Я так і знав! Чешуть язиками і не бачуть нічого довкола.

1-ий пастух: А, що таке?

4-ий пастух: Над тою печерою куди ми в негоду отару зганяємо, велика зірка там світить, що видно майже як удень. Та, он дивиться самі! (показує рукою. 1-ий та 2-ий встають і дивляться).

2-ий пастух: Диво дивніше.

1-ий пастух: Що б воно мало значити?

3-ий пастух: Тихо! Чуєте спів?

(Всі наслухають. За сценою влучається звукозапис колядки «Во Вифлеємі нині новина», звук весь час підсилюється, а тоді помалу стихає. Раптом спалахує ясне світло і в ньому Ангел. Всі з переляку попадали).

Ангел: «Слава во вишніх Богу, на Землі мир і в людях благовоління!» Нині родився для вас Христос Спаситель, який воздвигне царство своє на Землі, і визволить людей від гріха! Нехай схилять голови свої і поклоняться Йому всі народи Землі! Не лякайтеся! Сповиту дитину ви знайдете в печері, в яслах.

(Яскраве світло і видиво щезає. Перелякані пастухи переглядаються між собою).

1-ий пастух: Нарешті сповнилися обіцяні пророцтва! Тепер нам ніхто не страшний! Тепер ми будемо вільні!

3-ий пастух: Ходімо краще подивимося, що там.

2-ий пастух: І поклонімося нашему цареві і визволителю.

(Всі виходять. На сцені гаситься світло і в темряві витягається за куліси ватру, змонтовану на листі дикти, чи картону, і одноразово розкривається розсмик, що заслонював декорацію печери.

Відслона 2

(Декорація печери, або просто темні сукна. В глибині сцени стоїть св. Йосип і дивиться на ясла. Діва Марія сидить біля ясел і дивиться в ясла також. Входять пастухи. Несміливо підходять ближче і вклоняються новонародженому).

2-ий пастух: (Кладе коло ясел вузлик із їжею) Прийміть скромний дар від пастухів Вифлеємських. Чим багаті тим і раді.

4-ий пастух: Ви мабуть зголодніли? Там є хліб, сир і трохи баранини.

Св. Йосип: Дякуємо, люди добрі. Ми й так ситі радістю великою.

1-ий пастух: Сповнилися нині пророцтва і народився нам визволитель, наш провідник і спаситель.

(За сценою чути рух, тупіт і вигуки «Тпру! Гоу! Здається, ми вже приїхали». Входять волхви і несуть подарунки. Один виглядає на індуса, другий на єгиптянина, а третій араб. Волхви стають і вклоняються новонародженому).

1-ий волхв: В далекій сивій давнині заповідав Творець Всесвіту, що на Землі народиться Син Божий, щоб спасти весь людський рід від загибелі. Зірка на небі нас привела сюди, щоб ми поклонилися Божому Синові і від усіх мудреців світу склали подарунки. (Бере шкатулку із дарами). Це золото — чистий шляхетний метал Землі, приносимо Тобі як символ яскравості духа, чистоти віри і шляхетності розуму. (Кладе шкатулку коло дарунку пастухів, вклоняється і відступає).

2-ий волхв: У старовинних книгах заповіджено, що Божий Син буде наймогутнішою силою всесвіту. Що він возвисить у недосяжну височінь величність Духа, Віри і Любови. Що він навчить усіх земних людей духовної сполуки із Всевишнім шляхом молитви. Як знак молитви линучої в Божий храм, дарю я ладан — благовонний фіміям. (Кладе шкатулку до решти дарів, вклоняється і відступає).

3-ій волхв: Мені залишилось сказати небагато. Від нині, з дня народження Христа, загублять вартість гордощі пихаті, і помста, і ненависть зла. Найвищою достойністю шляхетність Духа стане, цнотливість, вірність, простота. Як символ цього в дар приношу Смирну — шляхетну силу духа Богові покірну. (Кладе свій дарунок до решти, вклоняється і відступає).

2-ий волхв: А тепер воздамо славу народженому Володареві і Спасителю людей. (Стають всі на коліна, волхви і пастухи).

1-ий волхв: Боже великий, всесильний Творче світу, Твій Син родився

тут в печері на Землі, як символ величі, любови й простоти, як дар великий жертви всепрощення, обіцяний для людства у віках.

2-ий волхв: Від нині Віра і Надія стануть шляхом відродженого духа, від нині Божа Любов буде для тих, хто Бога слуха.

3-ій волхв: Ми підемо у світ і скажемо народам все, що чули й бачили самі. Розповімо про дивну новину й прославимо народженого від нині і на віки вічні.

(За сценою включається звукозапис колядки «Бог предвічний», пастухи й волхви починають співати разом. По закінченню першого куплету раптом у ясному світлі з'являється Ангел. Спів припинається).

Ангел: Народження Христа стрясло основи зла, і лють пекельна на Землі вже закипіла. Довідавшись про народження Христа цар Ірод дав наказ повбивати всіх новонароджених дітей, щоб таким чином знищити Христа. Ти, Йосипе, візьми ослицю, що он там пасеться, посади на неї Матір Божу із святим Дитятком, і відправляйтеся дорогою цією у Єгипет. А ви, волхви, до Ірода не повертайтеся, бо має намір він вас знищити також, а отим шляхом до рідних хат вертайтеся. (З'ява зникає).

3-ій волхв: Новонароджений є дійсно Сином Божим, бо сповниться пророцтво давнини: «Покликав я Сина свого із Єгипту». Ну, а тепер в дорогу.

(Всі відходять. Розсмик заслонюється).

Епілог

(Коли всі вийшли і розсмик засунувся, включається повне світло на сцені і на кон виходять Батько, дівчинка і хлопчик. Батько продовжує).

Батько: І так свята родина втікла до Єгипту, волхви поїхали додому, а Ірод винищив кілька тисяч невинних дітей.

Дівчинка: І Христос залишився в Єгипті?

Батько: Ні. Після смерті Ірода він повернувся із Єгипту, жив в Юдеї, проповідував людям мир, любов і прощення та залишив для людства найшляхтініше у світі вчення, яке зветься християнством.

А тепер заспіваймо всі разом ту пісню, яку не встигли закінчити пастухи з волхвами.

(За сценою включається звукозапис колядки «Бог предвічний». Батько з дітьми, а разом з ним глядачі співають колядку).

Кінець

Новели і спогади

С. КАРПАТСЬКИЙ

УКРАЇНСЬКЕ РІЗДВО НА НЕБІ

Хто ще про це не знав, то нехай знає, що коли на Землі грають своєю чудовою святковою мелодією Різдвяні вечірні дзвони, то там, на Небі, наймолодший Янголик потрясе і задзвонить світлим золотим дзвіночком.

На цю небесну мелодію і знак відчиняються величаво самі від себе золоті ворота Небесної Палати й всі мешканці Царства Небесного чемно, в рядах заходять до превеличезної куполоподібної залі, де на них чекає свята Ялинка *Царя — Ісуса Христа*.

Коли уже всі в повному зборі, тоді Ісус подає знак і вибрані Святі по черзі запалюють пам'ятні свічки на святковій до стелі сягаючій Ялинці.

*

Велика це заслуга потрапити в ряди свічкозапалювачів, а разом з цим і важне зайняття, бо від цього залежить, про кого і який народ відтворюється пам'ять Царства Божого в це Різдво.

Коли вже усі запалені свічки горять, тоді на сигнал Ісуса Христа мешканці Царства за чергою підходять до Ялинки і прикрашають її своїми *молитвами*.

Ці молитви Ісус Христос благословить, а трудовиті, швидкі Янголи вирушають з ними на Землю, щоб розділити посеред тих, кому вони призначені. Ці з інтенцією відмовлені молитви є подарунками для земних мешканців.

Ось як святкують на Небі Різдво всі ті, які відійшли від нас на вічне життя.

*

Але цього року незвичайна подія сталася там, на Небі. Уже за тиждень перед Різдвом Янголи, які розносять вістки, відвідали усіх мешканців Царства Небесного і сповістили їм, що з волі Христа цього року відбудеться святкування *Українського Різдва*.

Подібне ще не траплялось від коли світ-світом, щоб в користь

однієї нації-народу святкували Різдво, та ще й до того такої нації, яка не має своєї держави.

Але Боі Неба й Землі вважав це за необхідне на Різдво 1986 року.

*

Коли на Землі задзвонили святочні різдвяні дзвони, один худенький Янголик по звичаю взяв у руки золотий дзвіночок, щоб подати сигнал.

Але, заморений, худенький Янголик так перелякався і розгубився від великої почесі, що випустив цей золотий дзвіночок з рук, від чого трохи змішався хід подій.

«Приземлившись», дзвіночок один раз голосно дзеленькнув, від чого почали відчинятися золоті ворота Царства. Але тому, що дзвіночок далі не дзвонив, ворота перестали відчинятися і залишилися напіввідчиненими. Маленький Янголик так розгубився від наслідків своєї неуважности, що від сорому підбіг до ялинки і сховався під її вітками.

*

Ісус Христос, бачачи скомплікованість ситуації, сам підняв опущений дзвіночок і міцно задзвонив, від чого широко порозкривалися золоті ворота і святковий Люд зміг потрапити до копулоподібної величавої залі.

По волі Христа, широке коло біля Ялинки залишили вільним для небесних українців, які з святковою почесстю, скромно і в той же час величаво заходили і займали свої почесні місця.

Як всі були у зборі, Господь Ісус Христос подав сигнал: «Хай загоряться пам'ятні вогники на святковій українській небесній Ялинці».

*

Першим підступив до Ялинки св. Андрій Первозванний і з невимовною святістю запалив на ній першу свічку. Потім св. Йосафат, за ним у золоті і сріблі св. Володимир Великий з княгинею Ольгою, за ними свв. Кирило і Методій, потім гетьман Мазепа зі свитою в золотих жупанах із малиновими прапорами в руках, при зброї високі старшини Запоріжської і Кубанської Січі, отаман Петлюра з вояками, полковник Коновалець з членами Проводу, батько о. Волошин у супроводі Січовиків, генерал Чупринка з старшинами УПА, провідник Бандера з вірними членами ОУН, д-р Горбовий у супроводі закатованих каторжан-в'язнів, та багато, багато... довгими рядами...

— Волю Національній і Катакомбній Україні!, — прозвучали

залізом слова князя Володимира. Дрожачою рукою сягнув за свічкою пророк Шевченко із закликом — «Борітеся, поборете. . .»

Так по черзі запалені свічки всієї української історії незбагненим саявом горіли і блистіли по середині великого Палацу на диво і приклад цілому світові.

А коли вже майже всі свічки горіли на Ялинці, наперед виступив старий, бородатий, сивий і сліпий кобзар Перебендя у супроводі хлопчини і вдарив по кобзі. Струни кобзи застогнали, заплакали і понеслася українська коляда «Небо і Земля. . .» так гарно, так боляче, що і в Ісуса Христа очі відволожилися, а з очей невинних Янгольських Хорів сипалися рясні сльози і перетворювалися в перлини.

Під кінець Син Божий подав знак і до української святкової Ялинки підійшов святець Митрополит Шептицький і завісив своє благословення українському народові. За ним із патріяршим жезлом у руках, в патріяршій митрі й ризах велично приступив до Ялинки Патріярх Йосиф I зі своїми єпископами-Ісповідниками: Будкою, Ромжею, Гойдичем, Лакотою, Лятишевським, Хірою, Величковським, Чернецьким, Вергуном, Хомишиним, Коциловським, Гопком та іншими, підніс високо і завісив на Ялинці своє «Завіщання» Українському Народові.

Багато, багато часу було потрібно, щоб кожен мешканець Неба зміг підійти до святкової Ялинки зі своїм подарунком — молитвою. Нація ще стільки молитов-жертв не отримала від коли світ світом.

Як остання молитва засяяла блиском на Ялинці, Господь Бог поблагословив усі дарунки. Заки весь люд вийшов з небесної залі через багатокрилі золоті ворота — невтомні малі Янголи почали всі ці небесні дарунки з Ялинки знімати, зв'язувати в золоту торбу, а вкінці полетіли з ними в закуту Україну.

*

А під самий кінець уже тільки небесні українці у святковому колі клячали перед різдвяною небесною Ялинкою, заглиблені у щирих молитвах. Янголи вже відлетіли на Землю з останніми дарунками, свічки догоряли, а погляд Спасителя Світу зупинився на чомусь білому, що визирало з-під низьких гілок Ялинки. Краще придивившись, Господь побачив три голівки маленьких Янголят у святковому убранню.

Маленький худенький Янголик прикривав ще менше Янголятко, а воно біля себе найменше, яке ховалося там.

— Ви чому заховалися тут? — питав усміхаючись Спаситель Світу.

— Мені дуже встидно, що мені випав золотий дзвіночок з рук, — щебетало худеньке Янголятко і, показуючи вправо і вліво, додало: — А це мої менші подруги.

А, це ти! — сміявся лагідно Пан Неба і Землі. Не журися, подібне може трапитись з кожним із нас. Але, я ще не бачив вас тут. Як твоє ім'я? Звідки прийшли, і коли?

— Надія — моє ім'я, я прийшла з Києва, — відповіло мале, худеньке Янголятко. Серпня 1933 року, Пане мій. . .

— А ти?, — звернувся Спаситель до ще меншої.

— При Хрищенні дали мені ім'я Ярослава. Я зі Львова, — відповіла гарненька, з сяючими очима дівчинка у синьо-жовтій спідничці. Я дитя 30-го червня 1941 року.

— А ти найменша?

— Я, Гафійка з Хусту, — відповіло найменше гуцулятко у дивних постелятках і гуцульській ноші. — Прийшла у березні 1939 року.

На кілька хвилин велика і глибока тиша запанувала у величезній копулоподібній залі. Небесні українці з великим подивом і з вологими очима дивилися на трьох маленьких Янголяток. Потім знову лагідний голос Ісуса Христа порушив тишу:

— Вітаю! Вас Бог Предвічний прислав сюди, та чи заслали Ви подарунки в Київ, Львів і Хуст?

— Так, — відповіла Надійка і ніяковіючи почервоніла.

— Я також, — сплеснувши радісно рученятками, весело сказала Ярослава.

— І я послала, — підскакуючи звивалося біля Спасителя гуцулятко.

— Та цікаво, що Ви післали? — розпитував Син Божий. — Може щирі, святкові молитви своїм Батькам, Братикам чи Сестричкам?

Личко, худеньке личенько у першого Янголяти ще більше почервоніло: — Ні, не молитви післала я, — відповіла боязливо Надійка, — а *хліба*, гарного, білого, небесного *хліба*. Кожен день я старанно відкладала з того, що тут отримую. Я можу отримати завжди, але там, внизу, в Києві, на Запоріжжі, Івано-Франківську, та на всій Україні хліба вже давно. . .

Ще раз сплеснувши рученятками, золотокоса Ярослава промовила:

— Я збрала усі сльози: старечі криваві, щирі материнські, болісні сестер і як вони перетворилися у найдорожчі перлини, я

сплела *вервицю* і послала вниз, до Львова. . . на Україну, щоб молилися до Тебе, Пане Наш, щоб молилася вся Україна.

— А ти, Гафійко, що післала в Карпати? — спитав Господь.

Підскочило миле, чорняве гуцулятко і стало перед Господом.

— Післала я золоте, святе *Євангеліє*, але у Сибір, а не в Карпати. У Сибірі, де багато наших на муках, бракує Твого живущого і цілющого слова, Пане Наш. . . У Карпатах Твій люд віруючий, озброєний святим *Євангелієм*, спалює червоні пашпорти безвірків. . .

Настала глибока тиша, святі і Янголи не сміли й ворохнутися, бо таке ще не траплялося від пам'яті, щоб хтось, замість *молитви*, — *хліб, перлини і св. Євангеліє* посилав на Землю з небесного Царства.

Потім, Спаситель Світа схилився і поцілував у маленькі чола усіх трьох Янголят.

*

— Добре ти зробила, Надійко, що *хліба* післала на Землю в Україну. . . хай живиться мій вірний Народ-Страдник вічним небесним Хлібом, — промовив спокійно й засмучено Ісус Спаситель.

— Ти, Ярослав, у формі перлин післала сльози — найдорожчі сльози свого Народу, що зв'язала у китицю-*вервицю* і дала її від Матері Божої своїй Нації як найкращу «зброю» XX сторіччя. Добре Ти зробила, Дитя моє, — продовжував Господь Ісус Христос.

— А ти, Гафійко-гуцулочко, післала Слово Боже у формі святого *Євангелія* туди, де найбільше його потребують. . . — Ти зробила вічний подярунок Людям, вірна моя Дитинко. . .

*

Десь серед рядів від зворушення почувся гіркий плач-ридання старенької Бабусі. Надійка підбігла до неї, щиро обняла її і притиснула до себе двома худенькими рученьками.

— Не плачте, Бабусю, — крикнула дзвінком, янгольським голоском, який заповнив усе Царство Небесне. Батьки наші більше не голодуватимуть. . . там. . . внизу! . .

Небесний *хліб*, який я післала, побачиш, довго триватиме! . .

Ісус Христос усміхнувся сумно, болісно, ласкаво. . .

І від Його Божої усмішки, — чи вірите, чи ні, — *засвітило і загрило сонце над Україною!*

о. Іван МУЗИЧКА

З РІМІНІ ДО РИМУ

(Спогад)

(Продовження, 2)

Ми теж скоро спостерегли, що тодішні настоятелі Колегії і їхні студенти, яких ми застали в Римі, були далеко віддалені від настрів і життя в Галичині. Їм наші національні справи були якісь інакші ніж у нас, що вже пережили большевицьку окупацію і війну. Їм доброго страху завдала війна. Вони очікували перемоги над большевиками, але якимсь хіба чудом, без нашої участі. Вони мали якийсь солодкий, блаженський, сентиментальний дух, мабуть під впливом також італійської аскези і формації, чи й життя серед італійців. По всій їхній поведінці було видно якусь неприродну, нездорову смиренність до всякого, підшиту страхом до настоятелів, яких називали «вони» для поодинокі особи (Отець ректор пішли і т.д.). При всякій власній думці треба було мати на увазі, чи це можна, а чи це часами не заборонено, чи це буде дозволено. Це була типова латинсько-італійська семінарія потридентійських часів, без нашого духа і якоїсь властивої християнству радості і живучості.

Ректор о. Йосафат Лабай був віддаленою від семінаристів людиною. Був це чоловік без будь-якого сентименту, шорсткий в говоренні і поведінці, завжди виглядав наче сердитий і насуплений. Студенти його уникали, він їх бачив деколи при обіді чи вечері і мабуть тільки з хорів обсервував, як ми поводитися в каплиці. Я за два роки мав з ним може всього три розмови, які не тривали довше 15 секунд. Як він виховував майбутніх священиків — не знаю. Був це його якийсь особистий педагогічний секрет. За півтора року він мав для нас одну тільки конференцію в якомусь сварливому тоні про те... як не їсти при столі. Потім ми робили з цього жарти, що їх з переляком слухали наші «тубильці». Здається його методи виховання зводились до таких: лютя, крик і усунення зі семінарії.

Він інформувався про студентів і кермував ними при допомозі префектів, які властиво були своєрідними наставниками (бригадирами!) і при тому донощиками. В давнину префект у добрих школах був поставлений на те, щоб наглядати, як учні поза шкільними годинами вчать і помагати їм у труднощах. В Коле-

гії, натомість, це був студент, що мусів дзвонити, тобто пильнувати всього денного порядку і його програми (включно з будженням), наглядати за дисципліною, доносити ректорові, а зчаста чистити туалети та робити інші порядки. Це був прикрий тягар на одного зложений. Він мав до помочі віцепрефектів. Це робило їх висуненими поза братній колектив-гурт. Префектів не любили, а тому вони були осамітненими людьми. В Колегії не знали методи спільної праці над собою разом з настоятелями, спільної відповідальности за порядок і лад, а настоятель не був братом, що помагає слабшому і живе його клопотами. Настоятель був далекою і страшною фігурою, яка досягала студента через префекта. Вибір на префекта був без згоди кандидата. На нього вказував існуючий префект і потверджував ректор. Був це, отже, наказний урядовець і знаряддя ректора. Він міг і не надаватись на свою функцію, але цього до уваги не брали, а відмова наражувала його навіть і на усунення з Колегії! Багато чинностей префекта могли робити по черзі всі студенти і це було б дуже добре. Функція префекта в злому значенні так нагадує всяких «бригадирів» чи «капів» в таборах чи колгоспах і вони більше здобували від своїх співбратів чим самі командуючі. Цікавий стиль керми.

Пишу це навіть дещо з твердим тоном, бо й мене це лихо стрінуло і я ніколи до цього легко не признавався. 31.7.1946 року префект о. Горняк по молитві в каплиці вдарив у долоні (знак для уваги!) і проголосив, що я стаю віцепрефектом. Я мало не стратив притомности. Ніхто мене не питав, а я зовсім не мав охоти таку функцію сповняти, та й під всяким оглядом до тієї функції не надавався. Тут побачив я вперше «дисципліну», про яку говорив поручник Сверида: надаєшся чи не надаєшся, хочеш чи не хочеш — маєш це робити, і кінець. Ніякого відклику, ніяких благань, ніякої дискусії нема! На совіт нечистивих я не пішов. Просив я кілька разів самого о. Горняка, щоб це якось відкликав, але він на мої слова був німий. З о. Лабаєм я зовсім не стрічався і до нього не заходив, а його наслідникові о. Заячківському заявив, що донощицького діла робити не буду. Він був здивований, але пошанував це і мабуть тому теж по якомусь часі мене звільнив з тієї «посади», що було єдиним винятком в історії Колегії. Префектом треба було бути до останнього дня в Колегії.

Була це гірка моя служба, що зіпсула мені ціле щасливе семінарійне життя для священика. Став я осамітненою особою, що не має товаришів, ані товариства. Це не було для мене. Стільки прикрої дисципліни мене стрінуло в Колегії, і то парадоксально — я мав над тією дисципліною наглядати... Префектові — не радо помагали. Тепер в Колегії цю дивну «службу» змінили, хоч, здається, префект все ще є вічним в Колегії, а можна б так легко

впровадити чергування і поділити його обов'язки (за винятком донощицтва!) між усіх.

Донощицтво в семінаріях, в монастирях і в Церкві є поганою недугою, яку на жаль багатіо настоятелів застосовує і любить (я мабуть чи не перший, що про це так відкрито пишу!). Думаю, що по Ватиканським Соборі II — цю язву викорінюють з монастирів і семінарій, хоч в Церкві її мабуть не перестануть вживати, бо доносів до Риму, до єпископів різних форм між священниками і мирянами не бракує й досі. Цю язву треба б викорінювати хоч би тому, що вона має свою трагічну історію в Советському Союзі, в якому донощицтво було немов патріотичною советською чеснотою правдивого советського громадянина і за брак тієї «чесноти» карали за засадою: знав, а не сказав (не доніс!) — те саме, що сам зробив! Скільки мільйонів жертв впало через донощицтво! Не можу тут, для прикладу, не подати зразка такого донощицтва в нашій Церкві недавно. Тому пару років єпископ Руснак на доручення єпископа Ісидора висвятив у Торонті трьох жонатих священників. Подія нічим не замінна. Але зараз того самого дня пішов донос до Риму! І зразу афера! Коштувало це клопоту для кількох осіб пару років. Через одного донощика! Хтось ним був, якісь зловісні мотиви ним кермували! Про цю язву ніхто в Церкві голосно не говорить. . .

Духовник семінарії о. Тит Галушинський — брат славного отамана Усусусів Михайла Галушинського і першого директора моєї рогатинської гімназії, — був добрячою старою людиною, який дав добрі елементарні основи духовного життя. Але теж чомусь особисті контакти з ним як духовником, крім сповідей і рідко на коротких зустрічах в годинах дозвілля по обідах і вечерях (т.зв. «рекреації»!), не існували. Нікого він до себе не кликав, з ніким не говорив про особисті труднощі, ані до цього не заохочував. Це було нам невідоме. Ми виховувались його щовечірніми духовними науками, крім субот і неділь, і його конференціями кожного четверга. Дуже доброю його виховною метою було те, що базою його духовних наук було св. Письмо Нового Завіту, чи точніше — Євангеліє. Але ці науки ми вислухували і на цьому його функція кінчилась, мовляв, робіть, як я вам говорю, і буде добре. Але, щоб перевірювати, що ми з цим добрим зерном робимо кожний у своїм городі-душі, до цього ніхто нас не зазивав ані не доглядав, крім хіба щотижневих сповідей в суботу, яких ціль, зрештою, була інша. Такий був стиль духовної праці над нами.

Літургічного виховання не було. Тільки перед святами служилась Вечірня. Утреня, крім Воскресної, була найбільше два рази до року. Підготовки до цього і пояснень не було. Часами перед деякими богослуженнями була півгодинна підготовка уставу і співу. За пів години нічого не навчиш і тих «півгодин» на рік можна

було почислити на пальцях однієї руки, а потім зовсім не було. Веденням богослужень мусіли журитися самі «дяки», які також в цьому ділі потребували помочі і вказівок. Тому було чимало імпровізації і засади — якось то вийде. . . Навчання церковного співу зовсім не було і духовник користав, коли між студентами був вже хтось, що «щось з дяківки знав». . . Змівив цей дивний стан літургичного виховання щойно о. Іриней Назарко, а головно о. Родіон Головацький — теж військового походження (хоч з іншої армії!), вихованок наших часів, тобто враз з нами, дивізійниками. Він пережив хиби нашого виховання і направляв це, коли став сам духовником Колегії. Говорили ми разом не раз про ці хиби і знаю про те, що він пильно старався направити недостачі своїх попередників, які, зрештою, виховували в душі свого часу.

Значить, з дисципліною не було так, як говорила дивна кимось створена легенда в Галичині. Виглядає, що Львівська семінарія була куди строгіша, чим Римська. Треба було встати вранці на дзвінок в годині пів до шостої, бути на Службі Божій, яку попереджувало півгодинне розважання, про яке ми пару тижнів не мали поняття, поки нас не навчили, як його робити. По сніданні йшлося на виклади до недалекого атенею, в першій годині був обід, від другої години до сьомої — час призначений на науку, в сьомій годині — вечеря, а пів до дев'ятої — духовна наука і вечірні молитви. В десятій годині гасили світло! П'ять годин пополудні були цілковито нашими, і ніхто їх не турбував. Часами о годині 6-тій вечером були проби хору, на які не радо йшли, а так сиди зі своїми книжками і гризи їх! Це було добре. Скільки можна було зробити за цих п'ять годин, а при їхній економії, — скільки можна було додатково прочитати, пізнати, а при цьому поцерувати свої скарпетки та полатати свій одяг! . .

Очевидно, для тих, хто вмів щадити і використовувати час — така програма дня була знаменитою. Скоро відкрили ми, що від години другої до четвертої по полудні є в Італії дивний звичай: треба йти спати (славна італійська «сієста»!). Звичай, що дивно розбиває в тій країні день праці. Деякі з нас радо почали це практикувати, хоч ніби це було заборонене. Деякі тягнули цю «сієсту» не раз і до шостої, якщо сусід, ласий на балачку, або префект цього смачного сну не перервав. Ми жили кожний у своїй окремій кімнаті. Чи це так дуже помагало на нерви, як пояснювали цей лінивий звичай, — не знаю. Настоятелі точно цей італійський звичай практикували, але сподіваного терапевтичного наслідку не було видно. Наше старше покоління, яке ми звали «австріяцьким», було якесь нервове і легко експлодувало через будь-яку дрібницю, навіть, і найчастіше, в часі св. Літургії. Думаю, що багатьом із нас це потім дивно передалось: ми любили «вибухати»,

коли кадило було подане не так, чи хтось сказав якусь нісенітницю. . .

Хто не вмів цінити часу і не любив на самоті працювати над собою, для того цих п'ять годин були мукою. Шукав товариства і балачок, що було заборонене, але з тих заборон не виходило нічого. Курці, очевидно, люблять курити в товаристві і вони ухитрялись все найти для себе свій клуб. . .

Отець віцеректор Михайло Ваврик був цікавою людиною. Він мав велике знання, був здібною людиною, вмів добре проповідувати, але в практичному житті був цілковито непорадною особою. І зробили його економом. Розуміється, ніколи тієї функції він не сповняв і ми загалом не знали, яка його функція (на веселім вечорі був такий жарт: яка є дефініція віцеректора? — це чоловік, що розповідає віци на ректора. . .). Очевидно, він і не розказував жартів, але годі було з ним мати якусь путящу розмову і в нашому вихованні він не відіграв ніякої ролі. Мав він багате знання, але воно було в нього якесь розсипане, без ладу. Велика ж шкода, що ніхто ним якось не кермував, бо мав він і добре перо, і був би міг написати томи творів, а так вийшли від нього тільки нечисленні артикули і кілька малих монографій. Для нас був він предметом різних жартів і хитрощів, і ми мали з ним мало спільного у нашій формації. Економією займався сам ректор (і це не було його діло!), а потім це саме робив його наслідник о. Йосиф Заячківський, який мабуть і причинився до видалення о. Ваврика з Колегії (перенесли його на парохію у Чикаго, де я стрінув його нещасного в 1958 році. . .), але по літах хтось знову його спровадив до Колегії, тим разом в ролі духовника. . .

Даю ці характеристики (очевидно, неповні), бо військові люди звикли до цього, що зразу стараються пізнати своїх старшин і своє оточення. Це ми зробили відразу в перших тижнях і зрозуміли, що важною виховною засадою в Колегії св. Йосафата є самовиховання. Як над собою попрацюєш, таким будеш. Невідомий нам правильник і відомий тільки у щоденних наказах і практиках денного порядку, префекти і врешті настоятелі були зовнішніми тільки вказівками, як цю автоформацію виконувати. Це було важке при освідомленні того, чого я тут прийшов. Військова формація і дисципліна були важчі і складніші, бо при війську вчать найменших подробиць, як ходити, як стелити ліжко, як виконувати всякі функції, як поводитись зі зброєю і т.п. Чи засада самовиховання в такій важній справі, як духовна формація священика, є доброю, — можна дуже сумніватися. Вона є легка для виховника-настоятеля, але не дасть потрібних вислідів у виховуваного. Наприклад, священик, що не навчився складати своїх ризів і дбати про них, завжди матиме помняті та брудні ризи і престіл в

його церкві буде образом недбальства. Під тим оглядом частина монашого вишколу для священика таки придалась би. Монахів вишколюють солідніше. Свобода в тому місці дала б розхристану монашу спільноту і не вможливила б спостерегти в монаха монашої індивідуальности та його духовної вишліфованости. Духовне виховання і формація охоплюють *цілу* людину, а не тільки її душу і її спасення.

Може здивується хтось, чому це пишу. В нас не люблять правди, особливо правди гіркої. Ми живемо компліментами зі сентиментами. Я вже читав деякі описи життя Колегії написані істориками і дивом дивувався, коли побачив написане інакше, як я бачив і пережив як студент-семінарист і навіть як префект на цьому дивному і прикрому для мене становищі, яке застановляло мене про не одну перестарілу чи негативну річ в нашій формації подумати. Окрім того ми, дивізійники, перші внесли в Колегії вимоги та критичні уваги. І хоч вони нічого не помогли, то все ж таки була реакція, яка застановляла настоятелів і таки змушувала їх дещо інакше ставитись до своїх обов'язків і свого відношення до нас. Читав я високі похвали про деяких настоятелів і не бачив на те доказів⁵. Читав, що були лекції старослов'янської мови, літургіки, історії і ін. Був я вісім літ в Колегії без одного дня і таких лекцій було (і то на наші вимоги!): старо-слов'янської мови (о. Ваврик) — 2; літургіки (о. Й. Скруть) — 1; історії (о. Ваврик) — 3; і проповідництва (о. Скруть) — 2. Лекції відбувались в такому стилі і з таким змістом, що наш ентузіазм їх вимагати впав. По поданому вище числі таких лекцій, викладачі і ми самі відчули, що вони є зайвою витратою часу⁶.

Настоятелі до цього не були приготовані, цього мабуть і перед тим не робили, не робили цього і в інших семінаріях того часу та й видавалось, що наукова формація, яку одержуємо в наших римських університетах, вповні вистачає і додатково нічого не потрібно. Може таке було завдання Колегії і такі обмежені обов'язки настоятелів. Правильника Колегії і її навчальної програми праці я ніколи не бачив. Ми, дивізійники, були либонь першими семінаристами, що щось почали домагатися, щоб духовні науки старого вже о. Духовника Галушчинського були глибші і йшли далше поза елементарні перші ступені духовного життя. Ректор о. Заячківський zareагував незвичайно гостро і сердито. Це не були часи, коли можна було з настоятелями відкрито чи щиро говорити чи домагатись. Так було в цілій Церкві. На вимоги чи зауваги треба було відваги. Треба було тільки сліпо слухати, мов-

5. Див. о. А. Пекар ЧСБВ, Папська Семінарія св. Йосафата в Римі, у *Analecta Ordinis S. Basilii Magni*, Секція II, «Записки ЧСБВ» — Том XI (XVII) вип. 1-4, стор. 338-345.

6. У мене і досі зберігаються «конспекти» тих лекцій.

чати та виконувати усі зарядження настоятеля, навіть — цитую — «як би він був дурний. . .» Ми були перші «нові люди». Наші попередники бачили ці недоліки, але мовчали. Страх був важним мотором у вихованні по всіх монастирях і семінаріях перед Ватиканським Собором II. Вояки, річ ясна, не є людьми страху, але був страх і в нас. Всякий спротив, мудрування чи непослух міг бути покараний усуненням з семінарії навіть менше чим до 24 годин. Про один такий випадок, і то вже з дияконом, ми свіжо знали, бо сталось це коротко перед нашим приїздом.

Для виправдання можна теж сказати, що такі бічні пасторальні науки не були ціллю виховання в семінарії св. Йосафата. До Колегії перед війною посилали єпископи саму «еліту» і кандидатів на правників, науковців, професорів чи й єпископів у єпархіях. З Колегії мали виходити самі «доктори». Ми відразу спостерегли, яким солодким був титул — «прошу отця доктора»! На своїй одинокій конференції ректор Лабай ганив, щоб не хизуватися цим титулом, бо «само собою, як студюєш в Римі, то будеш доктором». . . Цей титул був недугою, до нього спрямовувалась уся праця в Колегії — закінчити студії докторатом. Сьогодні серед молодих людей тієї амбіції непомітно. А колись вона була, хтось її витворив. Та й ще було б пів біди, коли б над тією нуковою підготовкою хтось мав нагляд і провід. У всьому в світі потрібний провід! Його не було. Кидались всі на якусь одну ділянку. На філософію, наприклад, так важну тоді і тепер у священничій праці, дивились в Колегії з кпинами, як на якесь конечне змарнування двох років. Тракували її як не дуже потрібну допомогу для богословії (один з префектів все нас «підбадьорював», щоб не звертати на філософію жодної уваги, бо потім прийде богословія — «оце наука для нас, ого-го!»). Студентів філософії звали згіржливо «гешіхтою» і ця дурненька назва не мала ніякої основи, хоч би тільки тому, що на двох роках філософії була історія філософії. На світських університетах властиво тоді викладалась тільки історія філософії і ніхто зі студентів не називав цього «гешіхтою». Я, для прикладу, хотів зробити третій рік філософії і мене висміяли як такого, що хоче змарнувати один рік. . .

А далі: коли б хтось був пильніше цікавився нами і попередниками, щоб по здібностям чи зацікавленням спрямовувати семінаристів на різні наукові поля. Та ніби спрямовували, але майже всіх на історіографію. Майже всі писали докторські дисертації на історичні теми, всі ставали істориками! Та дійсних істориків після того вийшло мало. По закінченні студій, по написаній і захищеній дисертації (і навіть деяких видрукуваних) такий «історик» ішов на душпастирську працю. В Америці залюбки кидали його — «римського доктора» — в найгірше місце і він там щойно спостеріг, що він не вміє охрестити дитину. . . Своїх історичних сту-

дій продовжувати не міг, а найгірше, що часто кидав науку зовсім і не брався писати хоч би звичайних популярних газетних статей, так потрібних в нашій християнській пресі. Йому не дали в семінарії зацікавлення, охоти й запалу працювати пером. Це була велика хиба в нашім вихованню і ніхто тим не журився, а самовиховання цього не давало. Так постала в семінарії читальня, щоб себе в ній виховувати до громадського життя і майбутньої душпастирської праці в громаді, але заклали її не настоятелі, а студент Дмитро Блажейовський! Ще добре, що не заборонили цього! Виходили доктори і з особою такого вченого священика оставався голосний і конечний титул при різних публічних нагодах. Єпископи не давали піддержки й заохоти, щоб цю наукову іскру розвивати й уживати. Коли я потім приїхав до Англії і в Нотінггамі наш душпастир представив мене англійському єпископопові і в розмові я йому сказав, що хотів би попри мою працю продовжувати мої наукові зацікавлення, він категоричним тоном сказав, що я мушу це кинути, а повністю посвятити себе тільки душпастирській праці. Може така душпастирська ревність була добра для нормальних обставин душпастирської праці в Англії, але не для нас, українців. В Колегії дивились тільки на наукову формацію, а єпископи вимагали тільки душпастирів. Наукове богословське поле стояло облогодом, а пера священиків враз з чорнилом засихали. Це вислід такого неконтрольованого виховання. Пізніше Блаженніший Йосиф кинувся, щоб рятувати це наукове поле і заповнити цю прогалину, але було запізно. Треба було починати все наново.

Були здібні студенти перед нами і деяких ми застали. Могли з них вийти вчені для нашої богословії і Церкви. Але їх в тому напрямі не формували, або потім змарнували і в Римі не остався ніхто для студій. В Римі не було ані одного українця-професора на римських університетах! А куди менші народи мали їх. Блаженніший Йосиф зі здивуванням не застав нікого.

Особливо п'ятував би я нехтування філософії, загалом занедбаной в нас науки. Люблинський католицький університет в Польщі по війні до тієї міри підніс філософські студії, що сьогодні вперше в католицькій світі заговорилось про люблинський томізм! За такий короткий час Польща піднесла свої філософські студії, які так потрібні сьогодні Церкві. Теперішній Папа у відмінну від попередніх папів, що були здебільшого правниками, є філософом! Вислід польських наукових плянів! В нас філософічне поле стоїть пустою. Тоді в атенею, в якому ми вчилися, філософія не стояла високо, але мав він вже сьогодні відомого італійського філософа Корнелія Фабра, який славився своїм методологічним підходом, вмінням захопити філософією своїх учнів і гли-

биною філософської думки. Він великий спеціаліст у діалектичнім матеріалізмі і у філософії екзистенціалізму. З його окремого тоді академічного курсу томістичної філософії скористало з нас тільки двох. Інші послухали префекта, що кпив собі з філософії. Наша Церква може бути на нашому філософічному полі сівачем і піоніром.

В римській нашій семінарії не було поштовху до ґрунтовних студій богословії, не було окремих студій літургії, що в нашому випадку є дуже важним. Ще тут і там дехто брався до права (тоді була це конечна вимога, щоб стати єпископом!), ще дехто вибирав патрологію, а так — все йшло на історію. Оправданою ця тенденція була тим, що ватиканські архіви були багатим джерелом для дослідників історії і нам треба було з цього користати. Заслугою студентів римської семінарії по Першій світовій війні було, що вони таки призбирали чимало документів для історії нашої Церкви.

Основною хвибою у вихованні в тих, як їх звано «тридентійських семінаріях», було те, що головним виховним чинником не була любов, а закони, кари, заборони, страх, суворості, недоступність до настоятеля і цілковитий брак зв'язку з ним для семінаристів. Те переносилось потім і на єпархіяльне і дієцезальне співжиття між священиками і єпископами. Треба було окремого декрету Ватиканського Собору II «Про Пресвітерів», щоб пригадати, чи радше вказати, що «єпископи хай уважають пресвітерів за своїх братів і приятелів» (ч. 7). Той же Собор видав теж декрет про вишкіл священиків і я можу сказати, що багато дечого ми вимагали тоді, про що говориться в цьому декреті. Семінарія, по думці того Собору, має бути родиною (ч. 5), а не може бути зліпком індивідуальностей, що поодинокі пильно працюють для себе в своїх поодиноких келіях і лучить їх тільки *легальна приналежність* до семінарії. Тая любов, що лучить всіх в родину, повинна лучити всіх навіть тоді, коли вони роз'їдуться по цілому світі. Кожний повинен би лишити частину свого серця в семінарії, а стріча в ній чи поза нею повинна б бути стрічею братів. На жаль, в семінарії св. Йосафата, коли хто від'їжджав, з тим днем переставав існувати всякий зв'язок зі семінарією і зі своїми співбратами. Ми ставали між собою чужими. Англійські священики, що приїжджають до Риму, спрямовують свої кроки до своєї семінарії. Нашим це не вільно, або це може бути в ролі короткого гостя. По від'їзді багато бувших семінаристів навіть не пишуть. Ще не було якогось з'їзду бувших семінаристів Колегії св. Йосафата, як це водиться в подібних школах, чи хоч би, як це було в Малій Семінарії в Римі. Це знак, що студенти не були живою Христовою родиною, ані так не виховувались. Поставлений зверху авторитет

настоятелів з їхніми суворостями чи навіть добротою (що не було так часто в семінаріях) не лучить у живу спільноту любови.

Ми, дивізійники, внесли духа взаємної приязні і життя в любові нашою вояцькою дружбою, яка поусувала до деякої міри ті стіни, якими ми були відділені в наших кімнатах для кожного. При війську плекали дуже т. зв. «камерадшафт», бо він потрібний на війні, у битвах і в гірких хвилинах вояка. Очевидно, в семінарії треба було його піднести до надприродного рівня і створити з цього духа дружби Христового братерства. Цього не зроблено з нас і ми під впливом колегіального виховання почали ставати індивідуалістами, ще пізніше стали собі чужими, а навіть і ворогами, як це сталося в Англії в сумній ситуації змагань за патріархат. Я став ворогом для кількох моїх співбратів, чи й єпископа, що разом з нами в семінарії жив, ба й зробив був мене префектом. Парадокс! Семінарійне минуле не злагіднило причини до цієї ворожнечі. Прикладів є більше. Старі методи виховання здушили духа дружби, з яким ми прийшли до семінарії в 1945.

Такий був дух в цілій Церкві. Настоятель, єпископ, Римська курія, сам папа були строгі, суворі фігури на вершинах і вони своїм авторитетом творили з підчинених собі спільноту, від них виходили накази, вказівки чи перестороги з законами. Цілість держитися неначе якоюсь силою дисципліни і законів. А Церква — це союз любови! Богу дякувати, що все це належить вже до історії, хоч ми, старше покоління, ще зі звички тремтимо перед єпископом, а дехто і не дуже любить з ним стрічатися. Сила звички!

По Соборі Церква поставила високо всяку нашу працю під кутом служіння. Служимо нашим спільнотам, служимо поодиноким людям, Церква служить світові і людству. Не так було тому п'ятдесят років. Коли б був тоді хто сказав, що ректор служить нам, то б була образа і може якась кара за такий вислів. Коли б від ректора вимагано, щоб він дзвонив і кликав нас до вставання і до обов'язків, думаю, за таку сміливість треба б було залишити семінарію. Дзвонили префекти і сповняли цей обов'язок самі, не мали будильника (знаю це, бо будив я цілу семінарію мабуть три роки, якщо не більше. . .). А ректор чи віцектор його мав! Коли по десятках літ опинився в Колегії Св. Софії в Римі, яку оснував Блаженніший Йосиф, ми «настоятелі» це практикували і дзвонення належало до нас, а не до якогось «префекта». Дивні зміни приніс час!

Ще можна б спитати, і читач напевно спитає: якже ж так виховання відбувалось, що ніхто з вищих властей (Конгрегація) не контролював і не провіряв, чи формація священників відбувається відповідно до вимог їхньої майбутньої праці? За моїх вісім літ ніколи не було якоїсь інспекції. Наші єпископи не мали ніякого го-

лосу про її ведення. Не мав до неї права і Преосвященний Бучко, що в ній жив і ми всі за кілька днів після приїзду поодиноці пішли до нього на розмову. Майже перші його слова були: — «Чи знаєш, що треба бути безженним священиком», наче б це не знати яка важна вимога. Але в загальному він ще до нас ставився з гумором. Він часто хотів вміщуватись в справи Колегії і це було причиною численних конфліктів між ректором і ним, про що ми, студенти, знали, знала Конгрегація і нічого не казали. Терпів на тому семінарист, бо траплялось, що Кир Іван наказував йому одне, а ректор забороняв. Не знати було, кого слухати, а коли послухав одного, ставав ворогом другого. Я сам, вже як священик, пережив кілька таких конфліктів. На жаль, Конгрегація терпеливо на це все мовчала.

Приклад дивного легалізму торкнув одного із нас. Між нами був вже один дякон. Не всі про це знали може з пів року. Він сповняв свої обов'язки щодня як звичайний семінарист і був вже на найвищому році богослов'ї. Несподівано, здається десь по Великодні 1946 року, одної неділі він дяконує! Ми ахнули зі здивування. Що сталося? Чому не дяконував раніше? Тому, що був вояком, був на фронті (в артилерії!), ану ж вбив когось із ворогів і став «іррегуляріс», не можна йому служити, треба перейти йому час «очищення». Так думав ректор, аж сталося таке: на якомусь празникові, як звичайно гостили гості з Конгрегації і один з них запитав про того дякона споміж нас. Ректор відповів, що він відбуває таку «кварантанну» і гість з Конгрегації мабуть засміявся на таке поступування і сказав, що дякон має служити як дякон і ніякого «очищення» не потребує. І наш Єндрусь (так ми його звали) почав дяконувати як справжній артилерист. Він був чоловіком великої сили, енергії, практичності і готовости до всякої фізичної роботи — чим важча, тим краще! Я йому є вдячний і буду вдячний до смерті, бо помагав мені, не зважаючи, що я віцепрефект і належу до колегіяльного естаблішменту. А мені з моїм хребтом було не легко і небезпечно двигати якісь тягарі чи клунки при переношуванні чи перевоженні речей, коли ми вибиралися до Кастельгандольфо на вакації. Розказували про подібні випадки теж у Львові, коли по Першій світовій війні тордішній ректор у Львові о. Галуцинський приймав бувших військових до семінарії. Такий був стиль і він передавався з покоління в покоління і ніхто не застановлявся, чи воно згідне зі здоровим розумом і життям. Лихо було в тому, що не одну річ перебільшувалося, перенаголошувалося, відбігаючи від волі законодавства, щоб була дисципліна для дисципліни. Кардинал Гінан розказує про щось подібне зі свого життя, які він мав труднощі, щоб дістати дозвіл святитися не в Римі, а в себе вдома, як він цього бажав, а в додатку у зв'язку з недугою своєї мами, якій завдячував своє

покликання. Не могли чи не хотіли дати диспензи, щоб святився не в жовтні а в липні! Його власний єпископ не міг його святити без дозволу якогось монсенйора в Римі!⁷.

Мушу тут вставити малу увагу. ОО. Василіяни не потребують почуватися ображеними чи діткненими, наче б то була критика їхнього ведення семінарії. За одного-двох їхніх членів не може відповідати весь Чин, ані такої думки в мене немає, щоб робити якусь спільну критику Чину. Своїх попередників не можна вважати аж такими досконалими, що ніяка помилка в них не була можлива. Польський єпископ Ліковський закидає їм гірші речі в їхнім веденні семінарій в давнину. Василіяни вели, зрештою, семінарію так, як навчилися тоді і як вони велися в Церкві. В наші часи їхнє ведення виправило всі помилки попередників. Хибою було тільки те, що ними поставлені на це виховне діло особи були такі консервативні, що не важились змінити ані йоти в стилі своєї праці і *не шукали* нових кращих способів, не старались відкинути все те, що не було достосоване ані до інших людей, ані до інших часів. А могли до такої думки дійти, бо чейже така оспала статичність довела до реформи їхнього Чину в ХІХ сторіччі і вони самі переконались, що зміни, реформи, переміни є корисні і потрібні. Я радше оскаржував би провід Конгрегації для Східної Церкви тих часів, що Колегією цікавились тільки під кутом адміністративним і фінансовим, а не виховним. Та й Конгрегація для Шкіл і Семінарії тих часів не безгрішна, бо була пасивною і треба було її на Соборі ґрунтовно реформувати. Семінарії оставались схолястичними, віддаленими від життя і потреб Церкви, що було темою дебат Собору.

Хибою настоятелів семінарій тих часів було те, що вони не мали для своєї відповідальної праці відповідної підготовки, вишколу, курсу. Кожний настоятель поступав так, як поступали з ним, як він бачив це у своїй семінарії чи в своїм монастирі. І так це передавалося. Це старинний спосіб: приглядайся, як я роблю, і ти так роби. . . Тому Собор встановив такі вишколи для настоятелів: «Тому, що вишкіл вихованців залежить і від мудрих законів і, передусім, від здібних виховників, директори і професори Семінарій нехай вибираються з найкращих людей і нехай будуть приготівані основною наукою, відповідним душпастирським досвідом і окремим духовним і педагогічним вишколом» (ч.5). Біда часто в тому, що Чин може не мати таких людей, а коли їх має, то потребує для своїх власних виховних цілей.

(Далі буде)

7. Кардинал Гінан подає цілий ряд критичних уваг про виховну систему виховання своїх членів, що дорівнює часам формації і наших настоятелів. Див. його John C. Heenan, *Not the whole truth*, Hodder and Stoughton, ed. 1973, стр. 63-64.

Олександра ГОГОЛЬ

СПОГАДИ ПРО МОЄ ПЕРЕБУВАННЯ В ТАБОРІ «ОСТАРБАЙТЕРІВ» (Закінчення, 2)

Знову привели нових людей. З цим привозом помітний був вродливий хлопець, якого звали Миколою. Він був дуже ніжний, як дівчина, не міг нічого їсти. Якщо щось з'їсть то вертає назад. Він завжди трусився, всього боявся. На роботі підштовхували його, сміялися з нього. Мабуть, мав він нездорові нерви. Однієї неділі він вийшов з табору і пішов куди очі дивились. Зразу ніхто не помітив, що він пішов, але десь перед обідом почалася метушня в таборі. Командант бігає з кімнати до кімнати, б'є по столах батогом, і винує нас усіх у допомозі втечі, про яку ми й не знаємо. Пробуємо питати в «Сталіна», і «Сталін» нічого не знає. Може в годині третій по обіді, хтось сказав, що ведуть. З того видовища, ми вже догадувались, що сталося.

Ідуть, може, із шість військових з псами і Микола з руками на голові. Кров тече по обличчі, гудзики від штанів поодрізані. Він намагається однією рукою підтримувати штани, а його б'ють й наказують тримати руки на голові. Він був босий, мабуть, устав з ліжка та й пішов через відчинену браму, яку хтось забувся замкнути. Ніколи не забуду виразу його обличчя. Не можна було збагнути, чи то страх, чи байдужість — якась тупість з іронічною усмішкою.

Поставили Миколу серед двору. Пес гавкає і кидається на нього, а командант б'є Миколу якимось патином. Микола спотикається, падає на одне коліно, наважується, тримаючи руки на голові, підтримувати штани і ухиляється від ударів. Не можна було на те дивитися, щоб не плакати, а дивитися мусіли, бо нас примусово вистроїли навколо таборового майдану, щоб ми добре бачили той тріумф команданта. Биття, крик, гавкання і Микола здався: впустив штани і руки надолину, стояв, як стовп, не плакав і не просився. Очі його блищали надзвичайним сльозом, неначе була в них якась дивна байдужість.

Командант ще більше лютував, може тому, що його жертва не повзе в його ногах, не благає пощади. Наш цар виглядав на садиста: рукави закасані, руки в крові, слина вискакує з рота. А потім приїхало авто з кабіною і кудись Миколу забрали. Повезли його, а ми довго не могли заспокоїтись, — говорили мало, були як приголомшені, нишком плакали, дехто молився за нього. Що далі з ним сталося, я не знаю.

У моїх очах і очах моїх співтабірників, Микола був герой. Він не впав на коліна, не плакав, не благав. Він здивував нас усіх: такий спокійний

хлопчина, а зробив такий подвиг. Розпач довела його до героїства. Не дурно кажуть: «Герої не родяться, а робляться». Ми всі думали тоді: «Слава всім таким Миколам!»

Нас було звинувачено в Миколиній втечі, заборонено йти на прогулянку, хоч ми й не брали участі в тій втечі, але кару прийняли з гордістю. А ще був такий цікавий епізод. Одна дівчина чи жінка приїхала з України вже вагітною. Зрештою, вона так говорила, але ми чомусь підозрівали, що вона належала до якоїсь підпільної армії або організації, тому що вона поводитись інакше, ніж інші дівчата. Вона була витримана, смілива і дисциплінована, ні на що ніколи не скаржилась, не брала участі в таборових плітках, не була лінива, навіть і в неділю вставала з ліжка рано, вмивалася зимною водою і займалася руханкою, а в добру погоду бігала навколо таборового майдану. І одного разу вона нас повідомила, що буде тікати на Україну. Ми занепокоїлись, як же їй буде в її стані. Вона просила нас не турбуватись і пообіцяла, що пришле нам листа з України. На велике наше здивування, десь, може, за місяць часу ми такого листа отримали, в якому вона більш-менш описала історію своєї втечі.

З цього видно, що застрашування не помагали; люди все одно тікали з табору, але ми більше не мали листів про те, як втікачі діставалися до своєї цілі. Про деякі втечі ми знали, а були такі, що тікали самі, не кажучи нікому.

Після випадку з Миколою, в таборі стало дуже тихо, не було чути ні пісні, ні жарту. Щоб підняти таборовий настрій, командант вирішив нас розвеселити, а може хотів виправдатись. У котлі, в якому ми по черзі виварювали білизну від вошей і всякої нужди, командант сказав «Сталінові» та іншим хлопцям зварити картоплю. Ми з вікон на все те придивлялися. Насипали картоплю в казан просто з мішка, — не миту. Налили водою, підклали дров під спід, запалили, і закурився дим через усе подвір'я. Наколи картопля зварилась, відцідили воду, «Сталін» покликав команданта; той прийшов, засвистав у свисток, і звелів усім вийти у двір, де намітив межу, може, з п'ятдесят метрів від котла, а нас виставив за межою. Після того, як він дасть знак, щоб усі бігли до котла набирати руками гарячу картоплю. На це все придивлялися командантові гості — добре одягнені і випещені «пани» і «дами».

Більшість після першого свистка не побігла, він подав другий свисток. Ті, що вже були побігли, вернулися і знову всі стали за лінію. Командант сказав, що покарає того, хто не буде бігти. На цей раз побігли всі. Між нами був один освічений чоловік, років сорока. Казали, що дома він був якийсь суддя чи прокурор, але я з ним до цього часу не мала нагоди розмовляти. Побігли ми за тією картоплею, і я, як молодша (вісімнадцять років) прибігла майже разом з усіма мого віку. Старші і слабші були позаду. Я набрала повні пригорщі картоплі з брудом разом, бо багато її розварилося. Коли я обернулась від котла, хтось видер майже половину картоплі з моїх рук. Я глянула догори. Переді мною стояв суддя і дуже вибачався. Він знав моє ім'я і говорив добрістю українською мовою. Казав, що це безглуздзя, — людину роблять твариною, і він зробився

таким. Він дуже просив мене пробачити йому за такий нелюдський вчинок, за таку безличність.

У тім жорстокім житті я майже не чула ласкавого чи культурного слова, і почувши слова вибачення, в яких чулося пошану, ще й від такої освіченої людини, я не знала, що казати. Уже всі, набравши картоплі, стали розходитись, а ми ще стояли з картоплею в руках, пропонуючи її одне одному. Так я знайшла собі нове товариство, з яким я могла відпочити морально, почути культурну мову. В тім товаристві були жінки й чоловіки. Вони мали радіо, яке було заборонено мати. Коли слухалось передачі, то хтось (по черзі) стояв на варті. Ми читали і декламували вірші, обговорювали останні світові події, взагалі то був наш культурно-освітній та інформаційний куток.

Настала перша весна в неволі. Ми вже трохи примирились з цим життям, але дівчата й далі співали сумних пісень. У неділю в теплий день зійдуться на площі і виливають свою тугу у піснях. Ось одна з них:

... Ой, матінко — паво,
Тепер я пропала,
Бо ви мене туди дали,
Де я не бувала.

Ой, матінко — вишня,
Чи я у вас лишня,
Що ви мене туди дали,
Де я не привишня.

Ой, матінко — пташко,
Як мені тут важко,
Куди хилать, то й хилюся,
Бо я всіх боюся.

Ой, матінко — зоре,
Як мені тут горе,
Ні доїсти, ні допити,
Ні сісти, ні спочити...

Листи діставали ми рідко, а як і приходили, то йшли вони по два-три місяці або по декілька зразу. Коли приходив лист комусь з моїх землячок, то читали його всі. Одного разу я працювала в денній зміні і була моя черга нести воду в барак. Я ще витирала станок, а дівчата підійшли до мене і сказали, що є лист із дому. Сказали і відійшли, щоб наглядач їх не прогнав, а вже на відході додали, що пише Явдошина сестра, що мій тато помер. Мене неначе хто ножем проколов: в очах потемніло, кругом все закрутилося, я мусіла сісти. Прийшов наглядач, і довідавшись, що сталося, співчував мені.

Той лист ішов до нас місяць часу. Ще за один місяць відтоді, я дістала лист від моєї мами. Мама писала, що татові зробили операцію на шлунок, але хвороба зайшла дуже далеко і було неможливо його врятувати. Тому що не було надії на видужання, його привезли додому вмирати. Він умирив два тижні на ліжку в світлиці, на підмощених подушках, щоб було

видно на шлях через вікно. Виглядав він мене тому, що мені послали телеграму, повідомляючи про смертельний стан тата. Я ніякої телеграми не дістала.

Перекладача в таборі не було, то я пішла сама до команданта питати, чому він мене не повідомив про телеграму, бо в листі від мами, який я дістала два місяці після смерті тата, було написано, що таку телеграму вислано. Командант визвірився на мене. Я пояснюю йому, що телеграма важлива, бо тато помер. Він закричав на мене, що їхні солдати вмирають щодня. Я на те йому, — що я не солдат і війни не починала. Він штовхнув мене за те в груди. Я перечипилась і впала, командант копнув мене раз чи два ногою, опісля вхопив за коси і потягнув через увесь коридор, кликавши «Сталіна». «Сталін» прибіг, одкрив «холодну» і командант вкинув мене туди.

«Холодна» була збудована з цементу, в ній не було ні стеблини соломи. У дверях було маленьке віконечко, яке одкривалося знадвору. Я пролежала на зимній цементовій підлозі цілу ніч, бо не могла підвестися.

Дівчата з мого села підкупили «Сталіна». Він приніс мені соломи і перетягнув мене в куток на неї. Їсти нічого не давали. Мені було дуже зимно. Десь надвечір «Сталін» знову прийшов і приніс мені миску «баланди» і кусочок хліба. Звичайно було так, що хто не працює, тому їсти не дають. Ті харчі дали від себе дівчата, а «Сталін» погодився віднести їх мені. Я їх лишила для Івася, щоб хоч раз ковтнути кусочок хліба або щось іншого. Спочатку давали молоко для дітей, а потім перестали, і Івасикова мама майже не мала чим прогодувати свою сім'ю. Треба було нагодувати ще двоє дітей, себе і чоловіка. Харчів не доставало, дарма що її чоловік діставав подвійну пайку харчів за те, що працював у ливарнім цеху. Менших дітей вона годувала видушеною юшкою з «баланди» або юшкою з сирої брукви. Тому Івась голодував.

Я допомагала Івасеві, а може навіть і собі, тому що мені було великою приємністю і задоволенням, що я не сама, що я комусь потрібна, що хтось на мене чекає після важкого робочого дня. Отже з того товариства користали Івась і я.

Десь, з початком третього року в таборі, у мене стало боліти в грудях, я сильно кашляла і поволі слабшала, поки не ослабла так, що майже не могла ходити. І мене одіслали в лікарню. До лікарні було із два кілометри віддалі, а тому, що я не могла туди дійти, мене посадили на візок, яким возили бочки з «баландою» на фабрику. «Сталін» з «Ворошиловим» (хлопець який допомагав «Сталінові») повезли мене такою каретою швидкої допомоги. Привезли мене до бараку, що стояв оддалік від головного будинку лікарні. Монахиня-католичка записала в книгу мое ім'я і прізвище, день народження і національність. Монахиню звали сестра Маціяліс. Вона наповнила ванну теплою водою і звеліла мені помитись, а що я не могла звести рук, вона мене скупала. Після теплового купання мені зробилось гірше, і мене поклали в чисте ліжко з простиралами.

В кімнаті було семеро ліжок, в яких лежали хворі. Ліків нам ніяких не давали, але їжа, порівнюючи з таборовими харчами, була багато ліп-

ша. Майже щотижня хтось умирав. Я пролежала в тій лікарні щось із місяць. Лікар у барак відвідувати хворих не приходив і не викликав мене.

В кімнаті лежали дві росіянки з сусіднього табору, які кривдили сестру Маціяліс. Сестра була тиха, нервова стара жінка, яка ні на кого не сміла піднести голосу. Ті росіянки навмисне виливали воду на підлогу, плювали кров'ю, де попало, хоч для того були спеціальні посудинки, перевертали обід на постіль, кликали на поміч, коли помочі не було потрібно, взагалі, робили їй всякі неприємності. Мені було шкода її, то, як я трохи поздоровшала, я допомагала їй; міряла їй записувала пульс і температуру хворим, замітала, розносила воду по кімнатах, мила або витирала посуд після обіду, за що сестра була мені вдячна, а мені не було нудно.

У лікарні нас відвідували хлопці з Власовської армії. Росіянки їх не любили, називали їх зрадниками. А для нас, українок, ті Власовці були чужі. Ми мало з ними говорили. Було між ними і декілька українців (думаю, що вони українці, бо говорили по-нашому). Вони самі не знали, за що вони воювали. Мені було шкода їх, молодих сконфужених. Ішовши до нас, вони сподівалися теплого прийняття, а знаходили образу й приниження.

Однієї неділі сестра запропонувала мені піти до католицької церкви, хоч і знала, що я не-католичка. Вона сказала, що Бог один для всіх і що я не мусіла молитись за Гітлера чи Німеччину, а щоб я помолилась за себе і за своїх рідних. Я послухала її й пішла. У католицькій церкві, на другім поверсі великої лікарні, мала мене зустріти інша сестра. Як я увійшла до тієї церкви чи приміщення на моління, я почала схлипувати. Зразу — тихо, а потім — голосніше й голосніше, а далі не могла контролювати плачу. Мені було і соромно і неприємно, але не плакати я не могла. Підійшла до мене та сестра, що мала мене зустріти, і порадила мені й далі плакати, бо то мало б зробити мені добре. Не розумію, чого я плакала. Я ж ходила вдома до церкви, як після приходу німців відкрили в нас церкви, і не плакала. Може я плакала тому, що моє серце так наболіло жорстоким життям. Прийшовши з церкви, я сказала сестрі, що я більше нагрішила ніж помолилась. І я більше до тієї церкви не ходила.

Кілька разів мене викликав лікар. Сам мене просвічував з голови до ніг. Сестра Маціяліс попереджала мене, щоб я, як добра дівчина, вважала, бо лікар був дуже добрий як лікар, але не завжди чемний. Лікар був військовий, — під білим плащем мав військове убрання. Був високий і худий, із шрамом на обличчі, і мені здавалось, що у нього була штучна рука. До мене він не приставав, але я мусіла довго стояти перед ним зовсім роздягнена, а він сидів і дивився на мене так довго, що починав засипати. А тільки я поворохнуся, щоб іти одягатись, він неначе прокинеться і наказує стояти на місці.

Але були чутки між хворими, що з іншими дівчатами він поведився інакше. Мабуть у тих чутках було трохи правди, бо, як я прийшла від лікаря, то сестра Маціяліс із страхом в очах питала мене, як там було, і полегшено зітхнула, як я сказала, що все гаразд, на що деякі дівчата ехидно підсміхувались.

Мені розповідали пізніше, що мій приятель з Одеси, організував хлопців, і вони вгіймали невеличкого товстенького песика, обдерли і виварили з нього товщ. Леонід приніс той товщ мені в лікарню і порадив мені його пити, бо йому хтось порадив, що псячий товщ помагає на хворобу легенів. Багато товщу я не випила, може, з літру. Більше не могла пити, бо росіянка, яка лежала в ліжку поруч мене, вилила кров із своєї плювачки у мій глечок з товщем. Та хвора за тиждень померла в тяжких конвульсіях.

Сестра Маціяліс усе бідкалась, що не має ліків, мало було навіть аспірини, і дуже жаліла, як хтось умирав. А вмирало багато наших людей. Про ту лікарню-барак можна багато дечого написати.

Біля дверей лежала дуже молода, тиха з ніжним личком, дівчина українка. Вона мало говорила, а ночами плакала і кликала маму. Одного разу, як принесли снідання, вона була мертва. Мабуть полинула до своєї мами.

Одна дівчина, що працювала на полі в «бауера», перед тим як умерти, на запитання, чому її ніхто не відвідує, говорила, що в неї є приятелі, але «бауер» не пускає їх до міста.

Якось привезли поранену жінку, знову від «бауера». Пізніше довідалися, що вона має туберкульозу. Її відвідувала дівчинка років восьми в супроводі поляка, який працював в того самого «бауера». Одного разу, прийшла та дівчинка з поляком відвідати маму, а мами на тім ліжку вже не було. Поляк спитав сестру чи дівчинка може побачити маму в трупарні. Сестра пішла до будинку-лікарні, принесла ключі і звеліла мені повести їх туди. Як та дівчинка плакала за мамою! Не можна було її відірвати від неї. Поляк виніс її на руках відтіля, а вона плакала і пручалась.

Ще одна жінка, теж від «бауера», мала двох хлопчиків, одному шість років, а другому чотири. Ця лежала в лікарні, знаючи, що вона помре. Вона погодилась, щоб німецька сім'я присвоїла тих хлопчиків. Тата їхнього переїхав трактор, через що він помер. Мама дуже плакала, не хотіла розлучитись із синами. Вона швидко марніла; сестра приблизно знала, коли вона помре, і повідомила тих німців, що присвоїли хлопчиків, щоб вони прийшли попрощатися з мамою. Але, як вони прийшли, мама за-протестувала, не хотіла їх бачити, а коли вони пішли, вона ще більше плакала і, як умирала, вимовляла імена хлопчиків, своїх синів.

У другій кімнаті теж умирала мама, а біля неї сиділа дівчина років десяти і хлопець років тринадцяти, тримаючи маму за руки по обидва боки ліжка. То було в неділю. Вони прийшли відвідати маму з села, може, за дванадцять кілометрів, і були дуже стомлені. На блюзках у обох був нашитий ОСТ. Тієї самої неділі їхня мама умерла, а що сталося з ними не знаю.

А скільки хлопців і дівчат померло, що ніхто не заплакав і не попрощався з ними. Тільки монахиня-католичка помолилась за них, ставши на коліна біля ліжка.

Пробула я в лікарні три місяці. Коли я повернулась у табір, то на мене там вже чекали. «Сталін» наповнив мій матрац свіжою соломою. Пізніше дозволили і всім іншим таборянам змінити солому в їхніх матрацах. Це сталося перший раз за три роки. Свіжа солома лежала в одному кінці площі, а стару висипали в другім кінці. Коли стару солому полили нафтою і запалили, то той дим, що ішов з горючої соломи, смердів чимось неможливим.

До праці мене послали десь через тиждень часу на фабрику номер два, тому що там мала б бути легша робота. Скільки вона була легша, я не знаю, тільки те було ліпше, що я не вдихала пилку з фарби, як на попередній фабриці. Поставили мене тягнути труби. Казали, що труби роблено для літаків, тягнуто їх з грубших на тонші.

Робилося це так: З цього боку де був отвір, туди закладалося вже приплющену трубу, надіту на болтик. Потім її зачіплялося за гачок на ланцюзі і він тягнув трубу на другий бік. Перед тим, як труба вийде з дірки, треба було вважати, щоб хтось лапав її на тім боці. Тому поставили працювати зі мною шістнадцятилітнього хлопця, гітлерівського юнака. Він був дуже вредний. Він навмисне кидав трубу, вона закручувалась і, тому що швидко охолоджувалась, її було важко вирівняти, а бувало що й неможливо. Тоді таку трубу відсиляли назад до ливарні. Наглядач кричав на мене, а гітлерівський юнак сміявся, і я нічого не могла зробити.

Тут переважно працювали німці та наші хлопці і тільки декілька дівчат. Робота була важка. Фабрика була велика, і зимою було дуже холодно. Якщо моя машина псувалась, мене посилали на іншу роботу. Одного разу, я працювала з двома французжанками — матір'ю і дочкою. Вони давали мені їсти, але так говорили між собою про чоловіків і жінок, пробуючи втягнути й мене в ту розмову, що я горіла зі сорому. Вони пробували переконувати мене, що немає чого соромитись і, як я хочу, вони познайомлять мене з чоловіками. Я буду добре одягатись, матиму що їсти, а якщо мене сподобає «гох майстер» (вищий наглядач), то й роботу матиму легку, а може й зовсім не буду працювати. На те все я із слюзами в очах, сказала, ні. Тоді вони звернулися до наглядача, щоб той забрав мене геть, і мене поставили на іншу, важчу роботу. Я бачила, що з ними працювали, тільки по одному дневі інші дівчата, і в короткім часі ті французжанки десь зникли.

По той бік дроту, з одного боку мешкали поляки, а з другого боку бельгійці і французи. Ці останні були вільними, мали добрі харчі і їздили у відпустку додому. Дехто з них полюбив наших дівчат. А нашим хлопцям то не подобалось — вони бойкотували і ображали дівчат, які кохалися з чужинцями. Не знаю чи ті дівчата насправду любили чужинців, але знаю, що не одна з них врятувала собі життя тим коханням. Тому що їхні любі давали їм харчі, то вони свій хліб і суп віддавали подругам.

Під той час дуже дошкуляли американські й англійські бомбардування. Ми були раді їм; перше, тому що ми могли відпочити, друге, ми хотіли, щоб скінчилася війна і наше перебування в таборах. До бомбосховищ, куди тікали німці, нас не пускали. Ми ховалися по ровах. Пам'ятаю такий випадок: одна із сестер, яка мала дівчинку, попросила мене піти з

нею у німецьке бомбосховище. Тої ночі дуже бомбили. Дівчинка була хвора, і як ми прийшли до бомбосховища, я попросила, щоб маму з дитиною пустили хоч скраєчку сісти, бо на дворі було вогко і падав дрібний дощ. Німці прогнали нас, називаючи брудними чужинцями. Ми одійшли, може, з п'ятдесять метрів, як бомба впала прямо на те бомбосховище. Усі, що там були, загинули.

Наше «бомбосховище» не обіцяло доброго захисту (то були майже двометрові, цементові круги, які лежали в кутку таборового майдану, приналежні до якоїсь будови). Тому, як було сухо, ми бігли в якусь канаву. Полягаємо обличчям догори і придивляємось, що робиться в небі. Американці навішають лямпів на парашутах, так що видно, хоч голки збирай, а ще до того, як щось загориться, то й тепло. Коли таких налетів було два-три на ніч, то вранці вставати з ліжка було дуже важко. Я так змучилась тими мандрами вночі, що сказала дівчатам, щоб мене не будили, як буде алярм.

Як загуде алярм, у цілому таборі гаситься світло. У темноті всі одразу хочуть вийти з табору; хтось щось забув, хтось перечепився, хтось когось загубив, одним словом, гармидер неможливий. А надворі літаки гудуть, бомби падають, гармати-зенітки з близького аеродрому гатять-стріляють, люди кричать і самі себе не чують. Здіймається такий галас, неначе в пеклі. А я встану з ліжка вранці і дякую Богу, що не було алярму. Дівчата не могли мені вірити, що я нічого не чула, так міцно спала. Може, те спання і врятувало мене.

Налітали літаки і вдень, але менше. Була неділя. Я бавилася з Івасем у піску, який був насипаний для чогось серед двору. Було тихо. Осіннє сонечко світило. Дехто лежав на траві проти сонця, інші сиділи під баракком у холодочку. Вікна в бараці поодкривані, бо було тепло. Раптом, над нами з гуркотом пролетів низенько американський літак. Піллот стріляв, але в нікого не поціливі. Я з переляку впала на руки і коліна, прикрила собою Івася. З вікон дівчата те бачили і казали, що то було на що дивитись; я стою на руках і колінах, а Івась визирає з-під мене. Літак повернувся, і я побачила чорне обличчя з білими зубами. Йому було смішно, а нас він добре перелякав.

Барак, в якому ми мешкали не був бомблений, а на польський і бельгійський бараки впали бомби, і то вдень, як нічна зміна спала. Літаки налетіли і спалили два бараки до пня, як один поляк казав «вшистко спальноно». Тоді поранено було декілька поляків, які спали, прийшовши з нічної зміни, та одного бельгійця. Він був уже вискочив через вікно, а потім щось забув і повернувся знову через вікно. Саме тоді фосфорова бомба впала на нього чи біля нього. На ньому загорілась одежа; його обсипали піском і погасили вогонь, але він зробився малим-коротким і помер. А одного разу знову налетіли літаки вдень і якійсь жінці вирвало живіт. Вона ще була жива і, пробуваючи захвати кишки в живіт, впала мертва.

Іншим разом лежала вбита мати, і біля неї лазила дитина, шукаючи грудей. Приблизно в цей час розповсюджувано католицькі і православні релігійні листи. Як хто дістав такого листа, то мусів переписати і комуся

іншому дати, а як не зробить так, то та особа матиме якесь нещастя. У мене збереглися два таких листи. Не всі вірили в ті листи, але більшість вірила, навіть і хлопці носили такі листи при собі.

На третій рік нашого перебування в Німеччині, не пам'ятаю точно дати, було скликано всіх мешканців табору, і командант повідомив усіх, що українці не мусять носити ОСТ, а інші народи й далі носитимуть ті відзнаки, які вони носили до цього часу; що росіяни особливо будуть карані за брак ОСТ-а і що українці в скорім часі дістануть інші відзнаки. Пізніше ми довідалися, що ми мали носити тризуби, але ми їх не дістали, а ОСТ таки не носили.

У кімнату номер вісім поставили ще двоє ліжок і поселили четверо дівчат. Одна з них була ізраїльського походження, а нам казала, що вона грекиня. Вона все чогось боялась, мало куди виходила, крім до роботи. Ми захищали її, як могли, уважали, щоб вона якнайменше показувалась на очі команданта. Була вона з нами до кінця війни.

Одного разу під час бомбардування, тому що ми були на фабриці, ми втекли у поле, де бомба вбила чийогось коня. Хлопці швиденько нарізали найліпших кусків м'яса і поховали в загатах з картопліня (то було восени). У неділю, взявши довідки на дозвіл іти на прогулянку, зійшлися під малим лісом, поварили і попекли м'ясо з бараболею, добре наїлися і хто скільки міг взяв із собою до табору.

Наприкінці війни німці менше звертали на нас увагу, ми більше їжі приносили додому, більше при звичаїлись до того життя, таж нам було по двадцять, по двадцять одному рокові, не рахуючи старших людей. Між нами появились такі люди, що підказували, як шкодити німцям; там де треба було забити один цвях, забивали два; випускати воду задармо, лишати горіти світло без потреби, і багато іншого. Наглядачі, пом'якшали до нас, може, тому що програвали війну. Наше підпільне радіо попсувалось і не було кому полагодити. Тому ми не знали, що дійсно робилося у світі, але французи казали нам, що американці дійшли до річки Райн. Вони там довго стояли, а ми чекали й чекали з нетерпінням.

Я любила спостерігати, як таборові діти бавилися. Люся — біленька з бантиком у волоссячку — бігала, як метелик, в гарній суконочці з фартушком, а Івась з вовками на личку за нею. Він у полатаних штаних, які були завеликі на нього і в сорочечці, що була замала. Але те не шкодило їхньому приятельству. Вони бавилися і голосно сміялися. Коли Люся плаче, то Івась жаліє її, а як у Івася носик мокрий, то Люся витирає його своїм фартушком.

Одного разу збудили нас від сну раніше як до праці. Командант вийшов і повідомив нас, щоб ми взяли з собою тільки те, що необхідно, бо будемо евакуюватися. Як ми зібралися, поставили нас у лави, і ми пішли. Йдемо ми тією евакуацією, одійшли від табору, може, кілометрів п'ятнадцять, а нам назустріч почали траплятися, групами і поодиноці, остівці і казали, що там убивають людей. Чи то була правда, я не знаю. Міста навколо були побомблені, що не можна було уявити, що то були колись чепурні міста. Побачивши і почувши небезпеку, не звертаючи уваги на погрози наших проводирів, ми повернулися назад до табору.

На другий день пішли на фабрику до роботи. Німці нас вже не підганяли, як то було раніше, взагалі, вже не було того порядку, який був перед тим. Мій наглядач покликав мене і сказав, що мені треба з'явитися в будинку при фабричних воротах. Я злякалась, подумала, що мене заберуть у концентраційний табір, бо минулого тижня я розсердилась і кинула молотком у німця, але не влучила, і він прийняв то за жарт, посміявся з того.

Пішла я до воріт, зайшла в будку. Там сидів німецький солдат, який зразу піднявся, побачивши мене, і спитав у мене чи я є така й така. Я сказала, що так, але яке його діло до того, — моє ім'я не важне, адже мені дадуть номер в концентраційнім таборі. Я почала ображати Німеччину, війну і все на світі, а коли помітила, що він сконфузився, перестала сваритись.

Як я трохи заспокоїлась, солдат сказав мені, що він не прийшов брати мене до концентраційного табору, приніс мені листа від моєї мами, з України. А що його дім був недалеко від того міста, де я працювала, він погодився, їхавши додому, доручити мені лист. Треба сказати, що останніми часами листи майже не доходили до нас. З яких причин він був знайомий з моєю мамою, я не довідалась. Мама писала в листі, що дуже хотіла б мене побачити, але то неможливо, тому я мушу будувати своє життя сама, можливо, на чужині, бо дома добра немає. Я попросила вибачення за свою поведінку, подякувала тому солдатові за лист і пішла на фабрику.

Після того листа я вирішила не вертатись додому. Довго ми чекали на визволення, до роботи майже не ходили, бо багато німців-робітників бракувало, так само й наглядачів. І от нарешті чуємо якийсь галас з боку криміналу. Довідались пізніше, що то американці випустили були німецьких політичних в'язнів. Ми побігли на вулицю і радості нашої не було кінця. По вулиці їхали американські танки та інші військові вози. Ми почали бігти їм назустріч, але нас спинили і сказали, щоб ми йшли на свої місця і чекали нового розпорядження. Довго чекати на нове розпорядження не довелося. Прийшли американці до табору, зразу питали нас, щоб ми вказали, хто нас кривдив, але з тієї радості ми забули кривду.

Я склала свої ліпші речі у кошик, який привезла з дому. На хвилику десь вийшла, а як повернулась, кошик пропав. Мені до сьогодні його шкода — там були фотографії і мої щоденники.

Командант десь зник. Хоч як його шукали таборяни знайти не змогли. Так скінчилось наше перебування в таборах «остарбайтерів» — тяжкий і небезпечний період нашого життя.

Олександр ФЕЛЬДМАН

ТАЄМНИЧА ГЕОГРАФІЯ

14-го січня 1972 року мені трапилось (звичайно, не по власній охоті) провести день і ніч в Управлінні КГБ Київської Облaсті, в наслідок обшуку у власному помешканні. Цей будинок у київських Липках не обладнаний арештними камерами (їх більше ніж досить у горезвісному ізоляторі республіканського КГБ на Володимирській ЗЗ, де безпереривна природня спадкоємність — НКВД, то ґештапо, то МГБ, а останньо — КГБ). Вирішуючи, що робити далі зі мною, мене протримали увесь час під охороною у великій кімнаті, назавжди прониклою тютюном та з багатьма телефонами, що була службовим приміщенням для «оперативників». А оскільки це відбувалось у дні відомого погрому над українською інтелігенцією, то ці працівники, вірогідно, були десь на «оперзавданнях».

На стіні у цій кімнаті висіла величезна кольорова мапа Радянського Союзу, надрукована у типографії, на якій були позначені райони ССРСР, заборонені для чужинців. Це вже саме вказувало на спеціалізацію відсутніх з цієї кімнати чекістів. Маючи досхочу часу, під супровід гамору і біганини напруженої слідчо-оперативної роботи у коридорах, що не переривалася і вночі (мене завезли на Печерськ до КГБ, під вечір), я обсервував і вивчав ту мапу, реалістично вважаючи, що іншої такої нагоди не буде. А захоплення географією, колекціювання мап для мене це давня любов і гоббі. Хоч багато із заборонених районів були і раніше мені відомі, деякі речі здивували мене. Наприклад, усі узбережжя великих сибірських рік були у забороненій смузі, а вже кілька кілометрів від річки, то там вже були дозволяючі кольори. Можливо пояснення до цих «унутрішніх» місцевостей можна дістати тільки подорожуючи по цих річках, не інакше (повітряним транспортом ніякий чужинець нікуди не дістанеться без попереднього контролю), то такі перепони діють достатньо. У той же час значно обнижується відсоток території формально забороненої для чужинців, і ліпше виглядає статистика «відкритості» радянського суспільства...

Але, зрозуміло, перш за все мою увагу привернув регіон України. Такого я не чекав побачити, вся Україна була заборонена для чужинців, лише дозволялись головні міста, так як Харків, Київ,

Симферополь, частина південного узбережжя Криму (звичайно, не головна база Чорноморського військово-морського флоту — Балаклава, що в післявоєнні часи зникла з радянських мап, розташована поряд з присутнім традиційним, але маловажливим зараз Севастополем), Львів, Одеса, Закарпаття, та шляхи сполучення між цими місцевостями. Усе інше — «заборонена зона», якщо якийсь чужинець автотурист, приваблений краєвидом зверне з головної траси, то його повинен негайно затримати перший-ліпший міліціонер або інший представник влади.

У чому справа? Що є таке на території України, що вона зачинена від сторінних очей? Не дуже то вона зачинена для наприклад, американських розвідчих супутників, що не мають труднощів «побачити» навіть дуже дрібні речі (навіть твердять, що зняти номерний знак на машині з космосу — не проблема), звідси й дуже ретельні повідомлення про темпи розгортання, у більшості, на території України, ракет СС-20, знімки у західній пресі зі стапелів будови найновішого авіоносця на суднобудівному заводі у Миколаєві, підприємство «Южне машиностроение» у Дніпропетровську, виробляє ракети. Танкове, головне виробництво на харківському тракторному заводі, і т.д. І це «око» набуло навіть офіційної радянської апробати, коли в «Договорі про обмеження стратегічних озброєнь» (відомий як «Салт-1») дві сторони згодились, що контроль за виконанням умови обома державами буде виконуватись «національними технічними засобами», іншими словами — фотокамерами та іншими приладами супутників. Але інерція радянської шпіономанії усе ще діє — продовжують друкувати спотворені і фальсифіковані мапи, зі зміненими географічними координатами. Крім Балаклави, не побачите на радянських мапах космодрому Байконур (хоч справжнє селище Байконур знаходиться на півтисячі кілометрів на північ від станції Тюратам, і міста «Ленінськ», де насправді розташований космодром), немає і заводу по виробництву атомової зброї поблизу уральського міста Киштим, де у 1956 році стався вибух радіоактивних речовин і великий район між Челябінським і Свердловським ще і далі знищений.

Багато людей на Україні знають про видобування урану у місті Жовті Води, Дніпропетровської області. Але знайдіть про це якусь згадку у географічних описах України (наприклад, Т. Діброва «Географія України», Київ 1956 р.), або більш новіших виданнях УРЕ. Мабуть, необачність цензора, що «писав» по історичній галузі, а не промисловій на коректі попалім, можна пояснити речення у статті про Жовті Води у «Історії міст і сіл Української РСР», Дніпропетровська область, 1969 рік, стор. 282: «Техніка безпеки, профілактика і медичне обслуговування на уранових підприєм-

ствах забезпечує нормальні умови праці і життя трудящих...» До того, у описі міста багато говорилось про історичне минуле, про славу битву Б. Хмельницького 1648 р. з польськими військами, про залізорудні рудники і таке інше, але ані словечка, що там видобувають уран... Навіть без цього визнання, про видобування урану було відомо зі свідчень в'язнів, що були у таборах у Жовтих Водах. В'язні хоч не працюють на видобуванні уранової руди, але табір розташований поряд з теріконом пустої породи з уранового рудника, що насичена радіоактивністю (свідчення киянина Бориса Кочубієвського і харків'янина Олександра Слініна, зараз мешкаючих у Ізраїлі).

Якось глухо пишуть про промисловість по видобутку і переробці такого стратегічного металу, як титан. Лише вказують, у загальних рисах, де є родовища — у Житомирській, Дніпропетровській області. Скільки його видобувають, де його переробляють — не артикулюють. Колись, у 1970 році «Правда» написала про будівництво у місті Армянську, на Перекопі заводу двооксиду титану («Правда», 7 січня 1970 року) та й повідомляла: «На будову приїхало багато комсомольців з інших областей України і РСФСР. Чомусь газета промовчала власну назву підприємства «титано-магнієвий комбінат», а щодо комсомольців — то це «правда» такого ж гатунку, як та, що Біломорсько-Балтійський канал та Комсомольськ-на-Амурі будували «буклашні комсомольці». Перебуваючи у 1974-1977 роках у таборі число 10 коло Херсона, я був свідком, коли кожних кілька місяців, щоб розвантажити переповнений табір, відправляли групи «умовно звільнених» в'язнів, т. зв. «хіміків» на це гігантське будівництво, що розтягувалось і розтягувалось, і не виглядає, щоб його закінчили у 70-их роках. Згадані «Правдою» «комсомольці» — це кілька тисяч звільнених в'язнів, що примусово перебували у гуртожитках у Червоноперекопську і Армянську, і працювали на будівництві комбінату. Статистика злочинів у цій місцевості, гадаю, після прибуття цих «добровольців» стала однією з найвищих, в усякому разі, на Україні. Багато з «хіміків» повернули у табір — крім тих, що вчинили новий злочин і поїхали в інші табори. А цих закладів, включно з тюрмами, ізоляторами КГБ та іншими місцями ув'язнення є, як мінімум, 150 на Україні. Де, в якій географії ви визнаєте де вони?

Ракетними базами майже нащипована уся територія УРСР на захід від Дніпра, і там не тільки СС-20. Це ще почалося від 50-их років, коли радянські ракети були малопотужні і не далекосяжні, а захід України — максимально наближений до Західної Європи.

Усі ліси Хмельницької, Львівської, Волинської, Рівенської обла-

густо заселена, як на Україні. Крім того, якість експлуатаційно-профілактичного обслуговування такого чутливого обладнання, щоб воно зберігало свою борездатність та справність, теж відповідає відомим советським «стандартам», не зважаючи на таке особливе значення цієї зброї. А ці ракети, особливо вироблені до СС-20, що використовують рідке паливо, особливо небезпечні і неодноразово вибухали. А ще бувало, на «холостих» виробних вистрілах, що не відчинялись велетенські «люки» вистрільних шахт, коли вже були урухомлені ракетові двигуни, і ракета вибухала унутрі.

Мабуть, самі советські военнаочальники усвідомлюють, що при намаганні урухомити свою ратетно-ядерну зброю, першими «потерпілими» (і у великому відсотку) будуть власні ракетні бази, ще до прибуття «Ем-іксів», «Мінітменів», «Першінгів», «Трейдсінгів», та крилатих ракет. Алькоголізм не обминає і обслуговуючого персоналу цих «точок», тим більше що технічна обслуга майже «купається» в спирті, що призначений для самозрозуміло, «технічних цілей...» Західньонімецькі та британські пацифісти завжди знають, де і коли встановлюються американські «Першінги» та крилаті ракети, у відповідь на давно розгорнуті советські і з'являються на часі, щоб протестувати під час їх транспортації до баз — бо преса інформує, а влада не приховує від громадськості, що вона плянує робити у сфері оборони. Чи можливо собі уявити, що мешканці, наприклад Хмельницького будуть демонструвати проти ракетних баз на Хмельниччині, чи, як англійські жінки на одній з баз коло Лондону, встановляють «облогу» полігону? Нема сумніву, що не шпигуни хвилюють советських можновладців, а те, що власне населення довідається, що воно має поруч, коло власної хати. Теж важливо для влади приховати від народу астрономічні витрати на такі підземні «палади», скалю военних приготувань (бо офіційні військові бюджетні витрати дуже понижені і виглядають, щодо цілого бюджету, «середньо-пристойно»).

Десятки київських підприємств займаються приладобудуванням для війська — це відомо багатьом киянам. Але недобре враження справляло ще 20 років тому, коли кожний третій робітник чи службовець, на питання про місце праці, відповідав: «поштова скринька число один», «поштова скринька число 50», і так далі. То й знайшли вихід і «демілітаризували» без надмірних зусиль ці підприємства — для службових цілей вони і надалі лишилися «поштовими скриньками», з тією ж самою продукцією, лише надали їм декоративні назви та на деяких з них повідкривали, з покидьків військового виробництва, цехи «ширпотребу». Так, «поштова скринька» число один стала «заходом Комуніст», який випускає магнітофони «Маяк», «п.с.50» стала «заходом імені Арте-

ма», де поряд з радіолокаційним устаткуванням, дають у «ширпотреб» радіозапчастини та пластмасові вироби. «Арсенал» давно вже відомий кінокамерами та фотокамерами, але ніяк не хизується військовою оптикою (та як не знати цього, коли, ще в дні існування київської «товкучки», тобі могли запропонувати дзеркало від перископа підводного човна, або київські радіоаматори мали виключно добре постачання радіозапчастин, включно з прийомопередавачами «МіГ-ів»?)

І далі ще інші: «завод імені Корольова», «Точелектроприлад», «Радіовимірювач», завод чисо 12 Міністерства зв'язу (дуже невинна продукція — пульти управління для ракетних баз), «Київський телевізійний завод» і т. д. і тому подібне. Згідно з газетними описами про виробничі досягнення трудящих Києва, то як для такого двохмільйонного міста вражає нечисленність згадуваних підприємств та їх виробів. Лише на складі одного міста можна собі уявити частку військово-промислового комплексу у господарці, і чого це коштує народу. Зрозуміло, пропонований нарис не вичерпний путівник по «білих плямах» з нашого безпосереднього сусідства. Цей список можна подовжити у кілька разів. Інформації про такого гатунку «білі плями», перш за все ракетно-космічні споруди з'являються у західних публікаціях, таких як спеціалізовані журнали «Евейшн вік» у Америці, «Спейсфлайт» у Англії, спеціальному виданні міністерства оборони Сполучених Штатів Америки — «Радянські збройні сили» («Совіет мілітері паувер»), що до радянського читача, звісно, ніколи не дійдуть.

Іронію є що зараз, коли радянські картографи не вказують якісь об'єкти, населенні пункти або шляхи сполучення на мапах, то це лише привертає особливу увагу спеціалістів, які мають можливість порівняти картографічну «творчість» з тим, що в дійсності є на землі. Ми ще не розповіли про фальсифікацію і спотворення мап прикордонних районів, про такі мапи-схеми міст, яких ви ніде у світі не побачите та багато чого іншого «дивовижного поряд».

Огляди, рецензії

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

СЛОВО РІДНЕ, МОВО РІДНА! . .

Я ще не дістав з пошти 9-го числа «Визвольного Шляху», де вміщено мою статтю «До проблем українського правопису», а вже одержав листи з коментарями від читачів.

Цитую: «... Ви пишете, що непотрібно чомусь замінено такі терміни, як «дієйменник, приросток, наросток, риска...». Досі я — цілковито з Вами згідний: немає причин свого цуратися. Але дивує мене, що згодом Ви кажете, що ці слова — запозичені з російської мови, русизми».

Я уважно переглянув рукопис своєї статті ще раз і ніде не знайшов, що я називав ці слова русизмами. Я писав: «... частину української термінології було замінено на термінологію, *прийняту в російській мові* (підкреслюю зараз), або на таку, яка була *прямим перекладом російських термінів* (підкреслюю зараз)». Терміни, прийняті в російській мові не конче русизми.

Далі автор листа пише: «... ці терміни уживаються чи не в кожній західньо-європейській мові... Це, отже терміни — інтернаціональні. А що російська мова їх адоптувала скоріше від української не може стати ipso facto підставою висновку, мовляв, вони русизми в нашій мові... Чи слід тут конче вбачати «русифікацію»? Хоч я зовсім свідомий цього факту (думаю про плянову русифікацію нашої мови), я не переконаний, що «інтернаціоналізація» цих кількох термінів — найпоказовіший приклад цього безсумнівного нищівного для нас процесу. Що Ви про це думаєте?»

Я думаю, що ліквідуючи українську самобутню термінологію, творці цього «процесу» не дбали про інтернаціоналізацію нашої мови, а тільки про наближення української термінології до російської. Адже, крім граматичної термінології тоді ж таки (1932-33 рр.) реформовано ще й нашу технічну, медичну, хемічну, педагогічну, економічну, військову та іншу термінологію. Простеживши за цією реформацією, ми побачимо якраз протилежний процес: засвоєні в українській мові інтернаціоналізми було замінено

на терміни, прийняті в російській мові. Візьму хемічну термінологію.

<i>Укр. терміни до 1932 р.</i>	<i>Рос. терміни</i>	<i>Укр. терміни після 1932</i>
хемія	химия	хімія
оксид	окись	окис
оксидація	окисление	окислення
водень-II-оксид	перекись водорода	перекис водню
сульфатна кислота	серная кислота	сірчана кислота
сульфітна кислота	сернистая кислота	сірчиста кислота
хлорна кислота	соляная кислота	соляна кислота
карбонатна кислота	углекислая кислота	вуглекисла кислота
арсен	мышьяк	миш'як
флюор	фтор	фтор
цина	олово	олово
оливо	свинец	свинець

Як бачимо, інтернаціональні терміни замінено на кальки з російської мови. Саме слово «хемія», що звучить якнайближче до всіх європейських мов, перероблено на «хімія» — так, як у російській мові.

Наведу ще кілька інтернаціоналізмів, які втратили право громадянства в офіційному советському суржику після 1933 р.

<i>Укр. терміни до 1932 р.</i>	<i>Рос. терміни</i>	<i>Укр. терміни після 1932 р.</i>
вакації	каникулы	канікули
атрамент	чернила	чорнило
цинамон	корица	кориця
ін'єкція	укол	укол
конфітури	варенье	варення

Таким чином, «реформаторам» ішлося не про інтернаціоналізацію нашої мови, а про наближення її до російської. Цю саму мету переслідувано і при реформі граматичної термінології. Тільки у випадку «дійменника, наростка, приростка й rischi» російська термінологія не була самобутня, а запозичена — інтернаціональна. І тому, випадково, українську термінологію інтернаціоналізовано. Але для населення України (і в першу чергу для учнів та викладачів навчальних закладів) ці зміни виглядали як копіювання російської мови.

Згаданий процес уніфікації української термінології не відбувався демократичним шляхом. Саме в ті роки пройшов масовий геноцид українських мовознавчих кадрів. Так, проф. Ніковського засуджено ще на процесі СВУ. Так само зникли в безодні Гулагу

наші мовознавці Комаров, Грунський, Ізюмов, Слабченко, Тищенко та сотні інших. У таких умовах відбувалася «реформа» української мови. Залякані геноцидом, «помилувані Сталіном та ГПУ» мовознавці згоджувались на всі зміни, аби не потрапити в число «буржуазних націоналістів» і не загинути на Соловках чи Біломорканалі. До цього всього треба додати голод, який відвертав людей від питань культури, змушуючи думати про шматок хліба. Голод та масові репресії були наперед запланованими супутниками згаданих «реформ».

Отож, розробляючи нашу термінологію, ми не можемо забувати, в яких умовах проходила їх «реформація». Не можемо ми забувати і тих діячів, які цю термінологію розробляли, виходячи з інтересів культури народу, поділеного окупантами на кілька окремих теренів, і які зазнали за це репресій та знищення. Приймаючи зреформовану кривавим терором українську термінологію, ми тим самим якоюсь мірою схвалюємо дії червоних узурпаторів і завдаємо прямої образи пам'яті цілої плеяди українських мовознавців, які стали безвинними жертвами червоного фашизму. Термінологію, накинуту червоною Москвою, полито кров'ю невинних людей — мовознавців, котрі обстоювали право нашого народу на свою самобутню національну культуру. І саме з такої позиції до цієї термінології треба підходити.

Річ ясна, що не знаючи всіх цих фактів, старанно приховуваних советськими офіційними чинниками, важко вивести кінці у всіх змінах, що сталися в нашій термінології. І можна прийняти деякі з них (а то й усі!) за доцільні й прогресивні. Але вони такими не є. Ці зміни пляновано не з метою дальшого самобутнього розвитку нашої мови, а з метою обернення її на мову-кальку — блідий і меншовартісний варіант російської мови.

Так я думаю про цю справу.

Далі автор листа пише: «Пересилаю Вам з листом фотокопію рецензії В. Боковського на поезії Яра Славутича (В.Ш., січень 1985). Тут теж іде мова про русизми. Заскочила мене одна точка. . . : автор подає, що прикметник «голубий» — російський й взагалі не український. . . Мене дуже цікавила б Ваша опінія в справі цього слова».

Я переглянув згадану рецензію. Можна було б погодитися з автором рецензії, якби він сам виявився на рівні у мовному відношенні. Але автор сам порушує граматичні норми нашої мови, і то під впливом російської. Він пише: «Мова, згідно дидактичних правил мови для публічного вжитку, має бути логічно обґрунтована і без недоречностей». Але прислівник «згідно» в українській мові вимагає орудного відмінку з прийменником «з»: «згідно з ди-

дактичними правилами». Крім того повторення слова «мова» в одному реченні звучить незграбно. Усе речення мало б звучати так: «Згідно з дидактичними правилами публічного вжитку, мова має бути логічно обґрунтована і без недоречностей». «Згідно правил» це калька російського виразу «согласно правил». Мова прози (а надто критики!) має бути не менш бездоганна ніж мова поезії. Лише давши бездоганні зразки прози й публіцистики, можна вимагати бездоганності й від поетів, котрим, безперечно, треба, по змозі, уникати таких слів як «волокити» й «голубий».

При кінці автор листа пише: «... третє моє й останнє... питання. Латинське слово “verigo” по-нашому перекладається «запаморочення». А чомусь у голові моїй снується безупинно від років слово «памороч»... Чи таке існує?.. дуже цікаво було б почути Вашу опінію...».

Письменники й поети, котрі відчують «дух» рідної мови часто збагачують мову неологізмами і вдалимими варіантами слів. Особливо часто цим «ґрішать» поети. Такі неологізми бувають і вдалі і невдалі. Невдалі забуваються, а деякі вдалі мало-помалу переходять у золотий фонд мови. Як на мене, то іменник «памороч» (дарма що він є ононімом з дієсловом наказового способу «памороч!») досить вдалий і може бути вживаний, а надто в поезії.

Дістав я листа й від самого упорядника «Довідника з української мови». От що він пише: «Нам не треба критикувати один одного, але всім разом сісти до одного стола, взяти пера в руки і працювати до того часу, поки не закінчимо справи...»

Я згоден з К. Церкевичем, що нам треба сісти до одного столу і працювати, але я не згоден, що «нам не треба критикувати один одного». Якщо ми не будемо обговорювати своєї праці і не робитимем критичних зауваг, то те, що ми створимо, буде однобічне, суб'єктивне і... мертвонароджене. Вироблення мовних правил та канонів для цілої національної спільноти надто серйозна справа, щоб її лишати без обговорення і критики. Непіддавана фаховій критиці «Енциклопедія українознавства» обернулася на малокорисну і малоінформативну прикрасу особистих книгозбірень. Маючи цей наочний приклад, ми мусимо обговорювати мовні питання і не приймати спробою жодних рекомендацій.
